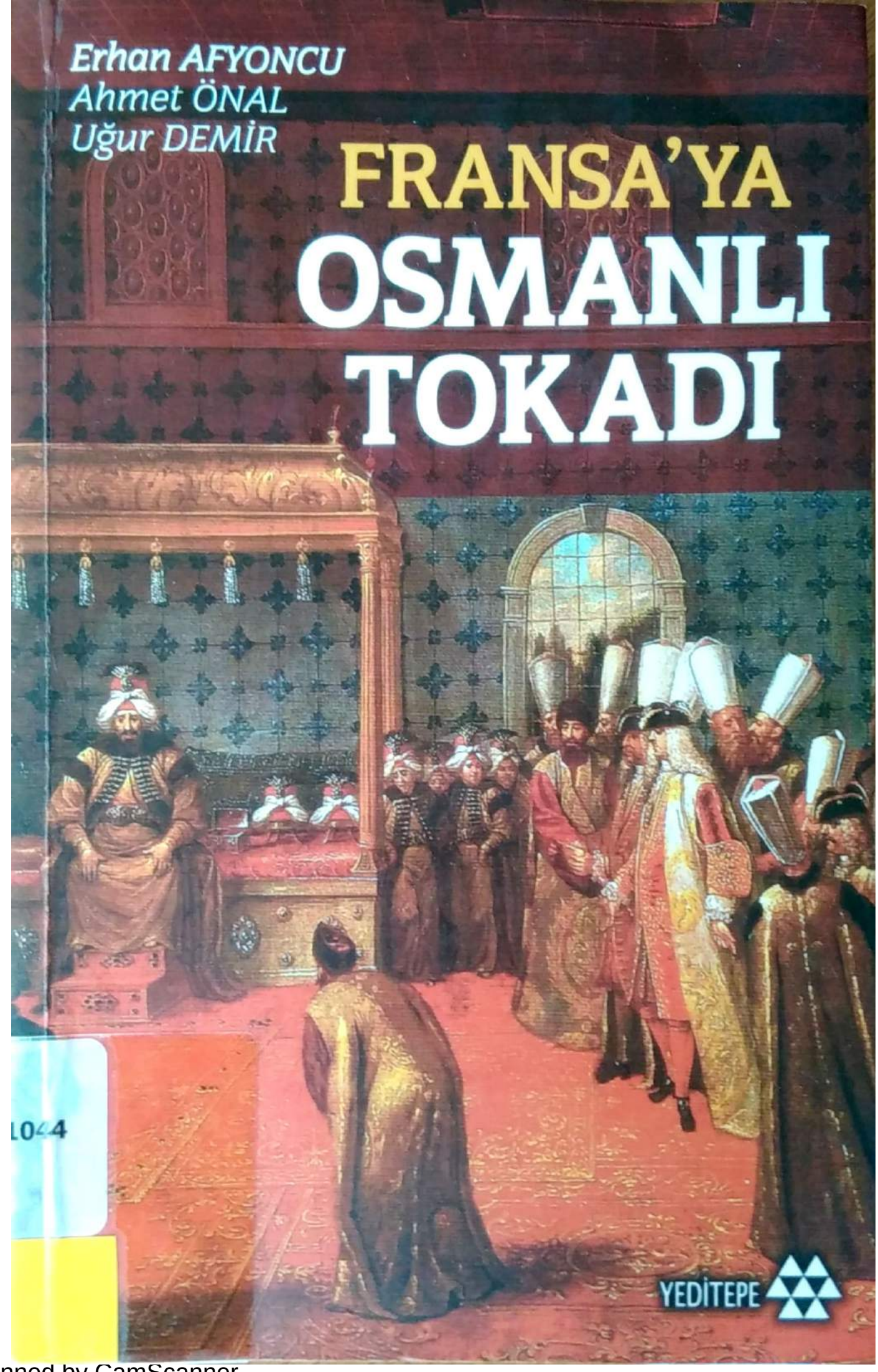
Erhan AFYONCU
Ahmet ÖNAL
Uğur DEMİR

FRANSA'YA OSMANLI TOKADI

L044

YEDİTEPE

Scanned by CamScanner

İçindekiler

Önsöz 9

- Fransızlar'a İlk Tokat 11
- Korkma Geliyorum 15
- Yarım Kalan Kapitülasyon 19
- Yardım İçin Donanma Gönderdik, 300 Yıl Sonra Bize Yağmacı Dediler 21
- Türkiye'den Götürülen Bitki ve Hayvanlar 25
- Libya'yı Fethederken Fransa Yanımızdaydı 29
- Fransa, Ülkesinin Birliğini Bile Osmanlı'ya Borçluydu 33
- Türkler'i Avrupa'dan Atalım 41
- Fransa Elçilerinin Başına Gelmeyen Kalmamıştı 51
- Ermeniler'e Ruslar'dan Önce Cizvitler Bağımsızlık Vaadetmişti 61
- Rum Matbaacı Şeyhülislam Fetvasıyla Temize Çıktı 73
- Misyoner Matbaaları 81
- Arkadan Vurmaya Kalkınca Elçisi Dayak Yedi 83
- Fransa'yla İskemle Krizi 89
- Fransa'nın Türkiye'yi Gizli İşgal Planı 95
- Deliren Fransa Elçisi Doktor Raporuyla Görevden Alındı 99
- Fransa'yı Açlıktan Osmanlı Yardımı Kurtardı 109
- Ava Giderken Avlandılar 111

Scanned by CamScanner

• Fransa'da Türkler'den Oluşan Bir Alay: Saxe Gönüllü Alayı 115
• Savaş Tehdidi Fransa'nın Gözünü Korkuttu 117
• Napolyon'un Yarım Kalan Osmanlı Macerası..... 121
• Selahaddin Eyyübi'nin Camii'ni Kilise Yaptılar 125
• Fransa Kralı'nın İsveç'e Hediye Mumyası..... 141
• İngilizler ve Müslümanlık 143
• İngiltere'ye Osmanlı Desteği..... 155
• Avusturya Elçisi Bayrak Açtı, İstanbul Karıştı..... 163
• Rusya'yla Protokol Çekişmesi..... 171
• Rus Elçisine Fırlatılan Ayakkabı..... 177
• Hollanda'ya Osmanlı Desteği..... 189
• Eli Sopalı Diplomatlarımız..... 197
• Elçiler Osmanlı İstanbulu'nu Fermansız Gezemezlerdi..... 201

EK: Fransız Katliamları..... 205
• *Vendée Soykırımı* 205
• *Yahudi Katliamı* 207
• *Cezayir Katliamı* 208
• *Ruanda Katliamı*..... 209

Bibliyografya..... 211

Scanned by CamScanner

Önsöz

Bu kitapta Fransa başta olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılı devletlerle diplomatik, askeri ve ekonomik münasebetlerinin ilginç hikâyelerini bulacaksınız. Daha önce Hürriyet Tarih, Habertürk Tarih ve Bugün Gazetesi'nde kaleme aldığımız konuyla ilgili yazılar bir araya getirilmiş, ayrıca eksik gördüğümüz konular ilave edilmiştir. Yazıların bir kısmı farklı zamanlarda müstakil başlıklar olarak yazıldığı için tekrarlar vardır. Tekrarların bir kısmı çıkarılmıştır. Ancak bazı yazıların bütünlüğünü bozmamak için bazı tekrarlara dokunulmamıştır.

Tarihin gördüğü en büyük iki devletten biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun muazzam gücü ve mağruriyeti senelerini Osmanlı tarihine vermiş profesyonel tarihçileri bile karşılaşılan örneklerde birçok defa şaşırtmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu muazam gücü Batı'yı o kadar ezip, korkutmuştur ki bunun örneklerini kitapta görüp, okuduğunuzda hayretler içerisinde kalınacaktır. Nitekim Batılılar'ın ileri gitmememiz için bugün devamlı ayağımıza çelme takmaya çalışmaları da bu yüzdendir. Avrupa'nın ortalarına kadar gitmemizi ve bizi oradan çıkarıncaya kadar göbeklerinin çatladığını unutamıyorlar.

Bu eseri hazırlarken yardımlarını gördüğümüz değerli dostlarımız Birol Ülker ve Fatih Gürcan'a teşekkür ediyoruz.

Erhan Afyoncu
Ahmet Önal - Uğur Demir
Kozyatağı-11 Aralık 2011

Scanned by CamScanner

Fransızlar'a İlk Tokat

Yıldırım Bâyezid devrinde Osmanlılar'ın gerek Rumeli'ndeki ilerleyişleri, gerekse İstanbul'u kuşatmaları başta Macaristan olmak üzere Avrupa devletlerini telaşlandırmıştı. Macar Kralı Sigismund ile Bizans İmparatoru Manuel'in gayretleri ve papanın verdiği vaaz ve yayınladığı beyannameler, Batı Avrupa'daki Hristiyanlar'ı ilk defa Osmanlılar'a karşı harekete geçirmişti. Kurulan Haçlı ordusuna Macarlar başta olmak üzere Fransızlar, İngilizler, İskoçyalılar, Çekler, Polonyalılar, İsviçreliler, İtalyanlar, Belçikalılar, Avusturyalılar ve Hollandalılar katılmışlardı. Haçlı kuvvetleri içerisinde Macar Kralı Sigismund ve Fransa Kralı İkinci Jean'ın torunu ve Burgonya Dükası Philippe de Hardi'nin oğlu Nevers kontu Jean Sans Peur'un yanı sıra tüm Avrupa'da tanınan bir çok asilzade ve şövalye de bulunuyordu. 10 bin kişiden oluşan Fransız birliğinin yaklaşık 1000 kişisi Fransa'nın sayılı asilzâdelerinden oluşuyordu.

Bazı Avrupa tarihçilerinin son Haçlı seferi olarak tanımladığı bu topluluk, üç asır önce Kudüs'ü işgal eden atalarının hayalleriyle yola çıktılar. Türkler'i, Rumeli'nden attıkları gibi Kudüs'e kadar gidecek ve isimlerini tarihe yazdıracaklardı.

Osmanlı topraklarına giren Haçlı ordusu ele geçirdikleri yerlerdeki Müslümanlar'ı kılıçtan geçirerek ilerlediler. Niğbolu önlerine

Scanned by CamScanner

gelen Haçlılar, kaleyi kuşattılar. "Gök yıkılsa mızraklarımızla tutarız" diyecek kadar da zafer kazanacaklarına emindiler

Yıldırım Bâyezid, Haçlı ordusunun geldiğini duyunca İstanbul kuşatmasını kaldırıp, kısa sürede Niğbolu'ya ulaştı. Osmanlılar'ı bu kadar erken karşılarında göreceklerini tahmin etmeyen Haçlılar, şaşırmalarına rağmen. 25 Eylül 1396'da Niğbolu önlerinde iki ordu karşılaştı. 100 bin kişiden fazla olan Haçlı ordusunun yarıdan fazlasını Macar askerleri oluştururken, ikinci büyük kuvvet 10 bin kişiyle Fransızlar'a aitti. Osmanlı ordusu ise 60 bin askere sahipti. Daha önce Osmanlılar'la hiç karşılaşmamış olan Batı Avrupalılar, kolay bir zafer kazanacaklarını düşünüyorlardı. Ancak daha önce Türkler'e karşı savaşmış olan Macar kralı temkinliydi. Macar Kralı, yapılan toplantıda Macar, Eflak ve Erdelliler'in Türklerin savaş taktik ve usullerinden haberdar olduklarını belirterek önce bu milletlere ait piyadelerin savaşa girmesi gerektiğini söyledi. Piyadelerin arkasında Fransız kuvvetleri yer alacaktı. Yorgun düşecek Osmanlı askerlerine son darbeyi batılı ağır süvariler vuracaktı. Fakat kolay bir zafer kazanacaklarından emin olan Batı Avrupalılar, başta Korkusuz Jean olmak üzere galibiyeti Macarlar'a kaptırmak istemiyorlardı. İlk hücumu yaparak zaferin şerefini kazanmayı düşünüyorlardı. Piyadelerin arkasında yer almayı kendilerine yapılmış büyük bir hakaret sayacaklarını söylediler. Bir şövalye, " Macar kralı günün parlak zafer şerefini kendi kazanmak istiyor, biz önden yürümüştük ve ön safı bize kendisi vermişti, şimdi onu elimizden almak ve ilk çarpışmayı kendisi başlatmak istiyor, buna kim inanırsa inansın ben inanmam..." diye bağırmıştı.

Savaş Fransız şövalyelerinin hücumu ile başladı. Ardından İngilizler ve diğer Avrupalı askerler Osmanlı ordusunun üzerine saldırdılar. Şövalyeler, "*yaşasın St. Denis, yaşasın St. Georges*" nidalarıyla çılgın bir şekilde Osmanlı ordusuna saldırmışlardı. Şövalyeler, piyade olan ilk saftaki Azap askerlerini dağıtınca zaferini

Scanned by CamScanner

kazandıklarını zannetmişlerdi. Halbuki Türk ordusu 1500 yıldır uyguladığı hilal taktiği gereğince yanlara yayılarak düşman kuvvetlerini sarmıştı.

Çoğu kaçmaya çalıştı, ancak şövalyelerin bir kısmı yokuştan aşağı yuvarlandı. Etrafı çevrilenler yokedildi. Birçok Fransız asili savaş meydanında kalmıştı. Nevers Kontu Jean ve yanındaki asiller, yere kapanarak hayatlarının bağışlanmasını dilemişlerdi.

Macar Kralı, Fransız birliklerinin yokedilmesi üzerine "... Biz bu Fransızların büyük gurur ve çılgınlıkları yüzünden savaşı kaybedeceğiz, benim sözüme itimat etmiş olsalardı düşmanla çarpışmak için kuvvetlerimiz tamamen kâfiydi" demişti.

Eflak voyvodası ve Hırvat kralı derhal harp sahrasından kaçtılar. Osmanlı askerlerinin ok yağmuruyla atlarını kaybeden şövalyeler, piyade Osmanlı kuvvetleri tarafından kılıçtan geçiriliyordu. Savaş başlayalı üç saat olmuştu ve mağrur şövalyelerin çoğu imha edilmişti. Kaçmaya çalışanlar da Tuna'da boğuldu.

Esirlerin arasında cesaretinden dolayı Korkusuz Jean diye anılan Fransız hanedanından Nevers kontu Jean Sans Peur da vardı. Ayrıca Eu kontu Philippe d'Artois, La March kontu Jacques de Bourbon, de Coucy, Henry de Bar ve Guy de la Trámouille, Mareşal Boucicaut gibi Fransız asilzadeler de esir alınmıştı. Mareşal Boucicaut katledilecekken, Jean de Nevers'in sultanın önünde diz çöküp merhamet istemesi üzerine bağışlanmıştı. Kudüs'te bir haçlı kontluğu kurma hayalleri ile yola çıkan Fransızlar şaşkındılar.

Esir alınan Fransız asilzâdeleri için yüklü miktarda fidye istendi. Fransızlar yeni vergiler çıkararak ve kiliselerde yardım toplayarak istenen parayı topladılar. Bir yıldan fazla süren esaret günlerinden sonra 1397 yılı nihayetinde Fransa'dan Korkusuz Jean'ın fidyesi geldi ve serbest bırakılmadan önce Yıldırım'ın huzuruna çıkartıldı. Osmanlı padişahı Jean'ı serbest bırakmadan

Scanned by CamScanner

önce Jean'a "Jean haber aldım ki sen memleketinde büyük bir kimse ve kudretli bir prensin oğlu imişsin. Gidiyorsun, birçok yıllar ileriye bakmayacaksın ve ilk silah tecrübendeki başarsızlıktan dolayı kabahatli görülebilirsin. Bu lekeyi silmek ve şerefini tekrar kazanmak için belki bana karşı sevk etmek ve benimle harp etmek için kuvvetli bir ordu toplarsın. Eğer senden korkmuş olsam seni ve arkadaşlarını bana karşı katiyen silah kaldırmamanız için dininiz ve şerefiniz üzerine yemin ettirebilirim. Fakat hayır böyle bir yemin istemeyeceğim. Aksine memleketine döndüğün zamanda bir ordu toplayarak buraya sevk edersen memnun olacağım. Beni daima hazır ve harp meydanında seni karşılayacak durumda bulacaksın. Şimdi bu söylediklerimi hoşuna gidenlere de tekrar et. Çünkü silah işlerine hazırım, bunları ve fütuhatımı genişletmeyi arzu ederim...".

Scanned by CamScanner

Korkma Geliyorum

Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasındaki yakın temaslar Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında başladı. Fransa Kralı Birinci Fransuva, Avrupa'daki en büyük rakibi Beşinci Karl ya da Osmanlı kaynaklarındaki adıyla Şarlken karşında 1519'daki imparatorluk seçimlerinde Kutsal Roma-Cermen tacını, 1525'deki Pavia Savaşı'nda da özgürlüğünü kaybetti. Hristiyan âlemine 1519'da imparator seçilebilmek amacıyla üç yıl içinde Haçlı ordularının başına geçip bütün Avrupa'yı ve İstanbul'u Türkler'den kurtaracağını vadeden Kral Fransuva, bu defa kendisini esaretten kurtarmaları için Türkler'den yardım istemek zorunda kaldı.

Kanunî Sultan Süleyman, Batı'daki gelişmeleri dikkatli bir şekilde takip ediyordu. Şarlken'in imparator seçilerek Avrupa'nın önemli bir kısmına hâkim olması, Osmanlı İmparatorluğu açısından da istenmeyen bir gelişmeydi.

Kanunî, 1526 Ocak'ında Fransuva'nın yardım isteğine gönderdiği fermanında kendi haşmetini belirtip, imparatorluğunun vilayetlerini sayarken Fransa'yı sıradan bir vilayet, kralını da hiç ünvan zikretmeden sıradan bir hükümdar olarak nitelendiriyordu[1]:

---

[1] Halil İnalcık, *Doğu Batı, Makaleler*, I, Ankara 2005, s. 226-227.

Scanned by CamScanner

"Ben ki sultanlar sultanı, hakanlar hakanı, hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un (Sivas ve civarı) ve Dulkadir Vilayeti'nin (Maraş ve civarı) ve Diyarıbekr'in ve Kürdistan ve Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Halep'in ve Mısır'ın ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen'in ve büyük babalarım ecdadımın kahredici kuvvetleriyle fethettikleri, büyüklüğün sığınağı olan zatımın ateş yağdıran ve zafer nakşeden kılıcıyla fethettiği nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Bâyezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım.

Sen ki Fransa vilayetinin Kralı Fransuva'sın:

Hükümdarların sığındığı kapıma elçiniz Frangipan ile mektup ve sözlü olarak da bir takım haber göndermişsiniz. Ülkenizi düşman istila ettiğini, şu anda hapiste olduğunuzu bildirip, kurtuluşunuz konusunda bizden yardım talep etmişsiniz. Daha başka ne söylediyseniz her şey benim âlemin karargâhı olan tahtımın ayaklarına arz olunmuştur. Her şeyden ayrıntılı olarak haberdar oldum. Şimdi, hükümdarların yenilmesi ve haps olunması hayret edilecek bir şey değildir. Gönlünüzü hoş tutup üzülmeyesiniz. Böyle bir durumda atalarımız düşmanları mağlup etmek ve ülkeler fethetmek için seferden geri kalmamışlardır. Bizim büyük babalarımız ve atalarımız *–Allah kabirlerini nurlandırsın-* daima düşmanı defetmek ve ülkeler fethetmek için seferden geri durmamışlardır. Biz de onların yolundan gidip, her zaman memleketler, sarp ve korunmuş kaleleri fetheylemekteyiz. Gece gündüz daima atımız eyerlenmiş ve kılıcımız belimizde kuşanılmıştır. Yüce Allah hayırlar nasip edip, iradesi ne ise yerine gelsin. Bundan başka durumlar ve haberlerin, gönderdiğiniz adamınızdan sorulmuş olduğu malumunuz olsun. Böyle biliniz".

932 yılı Rebiülahir ayının başlarında (Ocak 1526), saltanat mekânı, büyük ve korunmuş şehir İstanbul'da yazıldı".

Scanned by CamScanner

Mohaç Savaşı

Fransa'nın yardım isteyen mektubunu getiren elçi Almanlar'ı doğudan sıkışması için Kanunî'yi Macaristan üzerine bir sefer açması için teşvik etmekle de görevlendirilmişti. Osmanlılar Macaristan'ı fethedebilirlerse Fransa üzerindeki Habsburg baskısı azalacaktı. Macaristan Kralı İkinci Layoş, Kutsal Roma-Cermen İmparatoru Şarlken ile Avusturya Kralı Ferdinand'ın kızkardeşleri Anna ile evliydi.

Osmanlı yönetimi bu gelişmelerle birlikte Macaristan seferini gündeme aldı. Bu arada Şarlken, Fransızlar'la anlaşarak Birinci Fransuva'yı serbest bıraktı. Ancak Osmanlı yönetimi Macaristan seferinden vazgeçmedi. Kanunî, Macaristan'a sefer yaparak Şarlken'e bir mesaj vermek istiyordu.

Şarlken'e karşı İngiltere, Fransa, Papalık, Venedik ve Milano arasında bir ittifak kurulmuştu. Macar Kralı Layoş, bu yüzden Habsburglardan Osmanlı tehdidine karşı aradığı desteği bulamadı. Osmanlı ordusu 1526 Nisanı'nda yola çıktı. Sürekli yağan yağmurlarla ve sellerle boğuşarak Macaristan'a ilerledi. Petervaradin, İlok, Ösek kaleleri ard arda ele geçirildi. Osmanlı ordusunun hedefi Macaristan'ın başkenti Budin'di. Türk ordusuyla savaşmaktan başka çaresi bulunmayan Macar Kralı, Osmanlı ordusunu 29 Ağustos 1526'da Mohaç'ta karşıladı. Ancak Macarlar tarihlerinin en ağır mağlubiyetlerinden birini aldılar. Mohaç Savaşı'nda Macar Krallığı tarihe karıştı. Kanunî, Macarlar'ı safdışı bırakarak doğrudan doğruya Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun Alman kanadını baskı altına aldı. Macaristan Habsburglar ile Osmanlılar arasında 150 yıldan fazla sürecek bir savaş alanı haline geldi.

Fransuva, İmparator Şarlken'le bir anlaşma imzalayarak esaretten kurtulmuştu. Ancak 1528'de Şarlken karşısında bir kez daha kötü duruma düşüp Kanunî Sultan Süleyman'dan yardım istedi. Avusturyalılar'ın da Budin'e saldırmaları üzerine

Scanned by CamScanner

Osmanlılar 1529'da yeniden harekete geçtiler. Kanunî'nin hedefi bu sefer Viyana'ydı. Osmanlı Sultanı, hem bu yeni hedefi ele geçirecek hem de Avusturya'nın Macaristan tehdidini ortadan kaldıracaktı. Viyana, Avusturya'nın başkenti olduğundan Ferdinand burayı müdafaa etmek için savaşmak zorundaydı. Türk ordusunun Avusturya'ya girmesi Şarlken'in baskısı altındaki Fransa'ya da rahat bir nefes aldıracaktı. Ancak aşırı yağan yağmurlar yüzünden Viyana fethedilemedi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Modern Avrupa'nın şekillenmesinde önemli tesiri vardır. Kanunî zamanında doğu sınırlarının fazla tehdit almaması ve Avrupa'da gelişen şartlar sebebiyle asıl hedef batı olmuştu. Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmında hakimiyet kurmuştu. İtalya, İspanya, Avusturya, Almanya, Macaristan gibi ülkeler dolaylı veya direkt olarak Habsburg İmparatorluğu'na bağlıydılar. Habsburglar'ın önünde direnen tek güç Fransa idi. Osmanlılar'ın Avrupa'daki bu mücadeleye karışmaları siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladı. Fransa, Osmanlılar'ın, Habsburglar'a karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabildi. Nitekim 1532'de Fransa Kralı Fransuva, Venedik elçisine "Şarlken'e karşı Osmanlılar sayesinde güvence altında olduğunu" söylüyordu.

Osmanlılar, Fransa'yı asker göndererek, para vererek veya ticari ilişkilerle Habsburglar'a karşı kuvvetlendirdiler. Kanunî 1533'te Fransa Kralı'na, Şarlken'e karşı İngiltere ve Alman prensleri ile bir ittifak yapması için 100 bin altın göndermişti.

Scanned by CamScanner

Yarım Kalan Kapitülasyon

Fransa ile Türkiye'nin ilişkileri oldukça eskidir. Avrupa'daki birçok devletin aksine Fransa Osmanlı ile dostane ilişkiler kurmuş, ancak birçok kez de Osmanlı İmparatorluğu'nu yarı yolda bırakmıştır. Osmanlı imparatorluğu ile Fransa arasındaki ilk diplomatik ilişkiler, 1525'te Marguerite de Savoie tarafından ismini bilmediğimiz bir elçinin İstanbul'a gönderilmesiyle başlar. Bu elçi Fransa'ya dönmeden yolda öldürülmüştür. Diplomatik ilişkilerin gerçek manada başlaması ise 1535'te İstanbul'a gelen Jean de La Forest'in elçiliğiyle başladı. Fransa'ya destek vermek amacıyla 1535'te kapitülasyon verilmesi gündeme geldi.

14. yüzyılın sonlarından itibaren Venedik, Ceneviz gibi Avrupalı devletlere ticari imtiyazlar verildiyse de, bunlar Kanunî döneminde Fransa'ya verildiği iddia edilen kapitülasyon gibi çok kapsamlı değildi. Ancak Kanunî döneminde bu kapitülasyonlar verilmedi. Fransız Elçisi De la Forest ile Veziriazam İbrahim Paşa arasında yapılan müzakereler esnasında bir kapitülasyon taslağı hazırlanmıştı.

Makbul İbrahim Paşa, 1536 yılının ilk aylarında Fransızlar'a verilecek kapitülasyonların hazırlıkları ile uğraşırken, 14-15 Mart gecesi iftar için saraya çağrıldı. İftardan sonra dört dilsiz cellat

Scanned by CamScanner

tarafından katledildi. Daha önce "Makbul" olarak adlandırılan paşa öldürüldükten sonra "Maktul" lakabıyla anıldı. İbrahim Paşa'dan sonra veziriazamlığa Ayas Mehmed Paşa getirildi.

Kapitülasyonun mimarı Veziriazam Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın öldürülmesi üzerine kapitülasyon antlaşması yürürlüğe girmedi ve taslak hâlinde kaldı. Bu antlaşmanın Türkçe metni de mevcut değildir. Halil İnalcık hocamız, ilk gerçek Osmanlı kapitülasyonun 18 Ekim 1569'da İkinci Selim tarafından Fransızlar'a verildiğini söyler.

Scanned by CamScanner

Yardım İçin Donanma Gönderdik, 300 Yıl Sonra Bize Yağmacı Dediler

1543'te bir donanma göndererek Fransa'yı işgalden kurtarmıştık. Fransızlar bu harekâta o dönemde şükran duyarken, 19. yüzyıldaki Fransız tarihçileri Barbaros'u yağmacılıkla suçlayıp bu ittifakı kötülemişlerdi.

Fransa, 16. yüzyılda Osmanlılar'ın, Habsburglar'a karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabilmişti. Osmanlılar, Fransa'yı asker göndererek, para vererek veya ticari ilişkilerle Habsburglar'a karşı kuvvetlendirdiler.

Fransa Kralı Fransuva ile Habsburg hükümdarı Şarlken arasında 1542 yılında başlayan savaş sırasında Fransa Osmanlı yönetiminde denizden yardım edilmesini istedi. 1543'te Osmanlı donanması Barbaros Hayreddin Paşa komutasında Akdeniz'e çıktı. Fransız Elçisi Baron de La Garde de Barbaros'un yanındaydı. İspanya ve İtalya korku içindeydi.

Babaros Hayreddin Paşa, Marsilya'da Fransızlar'la buluştu. Fransız donanması Barbaros'u karşıladı, Osmanlı donanması da top ateşiyle şehri selamladı. Ancak Fransızlar hazırlık yapmadıkları için limanda beklemek zorunda kaldı. Marsilyalılar Barbaros'u büyük bir sevinç ve şenliklerle karşılamışlardı.

Scanned by CamScanner

Şehrin ileri gelenleri Barbaros ve Osmanlı kaptanlarına bir de ziyafet verdiler.

Fransa Kralı Türkler'i yardıma çağırdığı için Katolik dünyasının tamamen kendisine sırt döneceğinden korkmuştu. İşi sürüncemede bırakarak hem Barbaros'u hem de Katolik âlemini tatmin etmek istiyordu.

Bu yüzden başlangıçta kararlaştırıldığı üzere Şarlken'e karşı büyük bir harekât yerine Nice kuşatmasını öne çıkardı. İki donanma Nice'e doğru yola çıktı. Fransız gemilerinde yeteri kadar barut da yoktu. Barbaros bu duruma sinirlenerek, "Şu Fransızların askerliğine diyecek yok doğrusu! Gemilerine şarap fıçılarını doldurmayı unutmuyorlar da barut fıçılarını unutuyorlar!" demişti.

Barbaros, Nice yakınlarında Villafranca limanını bombardıman edip, elegeçirdikten sonra topları dağlardan aşırtarak Nice'i kuşattı. Nice'in teslim olmaktan başka çaresi yoktu. Ancak kaleyi savunanlar Fransızlar'la haberleşerek şehrin Türkler'in eline geçmemesi için Fransızlar'a teslim olacaklarını söylediler. Ancak Osmanlı donanması çekilince kaledekiler tekrar savaşa başladılar. Bu duruma hiddetlenen Barbaros, Fransızlar'ın gevşekliğine de kızdı. Kış yaklaşınca Barbaros Nice'in etrafındaki kaleleri alıp, Fransızlar'a verdikten sonra Toulon'a çekildi. Nice Fransızlar yüzünden alınamamıştı ama Güney Fransa sahilleri Habsburg saldırısından korunmuştu.

Bu sefer sırasında, Salih ve Hasan Reisler İspanya'nın Katalonya sahillerini vurup pek çok ganimet almışlardı. Ayrıca İspanya'nın Valencia eyaletindeki Endülüslüler İspanyol idaresine isyan ederek, Barbaros'tan yardım almaya çalışmışlardı.

1544'te Korsika'nın alınması planlanmıştı. Ancak Fransızlar'dan istediği desteği alamayan ve düşmanla anlaştıklarından şüphelenen Barbaros, harekâtı daha ileri götüremeyerek, İstanbul'a döndü. Kısa bir süre sonra da Fransa Kralı'nın Habsburglar'la

Scanned by CamScanner

anlaştığı haberi geldi. Fransızlar müttefikleri olan Osmanlı'ya ihanet etmişlerdi.

Barbaros'un bu harekâtını Fransız elçisi Monluc Venedikliler'e şöyle değerlendirmişti: "Bizim dinimize yabancı askerlerden meydana gelen bu büyük ve güçlü ordu Fransa Kralı'na yardım için gönderilmiştir. Herhangi bir kimseyi incittiklerine dair şikâyet olmamıştır. Nazik davranmışlardır. Herşeyi para karşılığında almışlardır".

16. yüzyılda Fransızlar kendilerine yardıma gelen Osmanlı donanmasına şükran duyuyorlardı. Jules Michelet gibi 19. yüzyıl Fransız tarihçileri ise kendilerine yardım için gelen Osmanlı donanmasını yağmacılık ve genç kızları götürmekle suçlayıp bu ittifakı kötülemişlerdir.

Scanned by CamScanner

Türkiye'den Götürülen Bitki ve Hayvanlar

Fransa Osmanlı ile birlikte Habsburglar'a karşı savaşırken barış antlaşması imzalayarak müttefikini yarı yolda bırakmıştı. Osmanlı İmparatorluğu da 1545'te Habsburglar'la bir ateşkes imzalayarak savaşa son verdi. Ancak bir süre sonra Fransa Kralı Fransuva Habsburglar'a karşı yeniden savaşa girmeye niyetlendi. Savaşta Osmanlı'dan yardım alabilmek için de 1546'da Gabriel d'Aramon'u İstanbul elçisi olarak tayin etti. Ancak elçi İstanbul'a varamadan Fransa Kralı Fransuva, 31 Mart 1547'de öldü.

Gabriel d'Aramon ancak Mayıs başlarında Edirne'ye vardığında, henüz Birinci Fransuva'nın ölümünden haberdar bile değildi. 4 Mayıs'da krala elçilik görevinin başarılı geçeceğini bildiren bir mektup gönderdi. Mektubunda amacının, yalnızca Osmanlılar'ın imparator ile yapılacak barışı engellemek değil kaysere karşı bir kez daha Osmanlı yönetiminin aktif desteğini almak ve Sultan Süleyman'ı Macaristan'a ve Almanya'ya bir sefer düzenlemeye ikna etmek olduğunu açıklıyordu. Bir süre sonra kralın ölüm haberi İstanbul'a ulaştı. Kralın ölümü, herşeyi alt üst etmişti. Dış ülkelerdeki Fransa elçileri ne yapacakları konusunda tereddüde düşüp, müzâkereleri durdurdular.

Scanned by CamScanner

Fransız elçisi d'Aramon, tahta çıkan İkinci Henri'den babasının siyasetine devam edeceği emrini alınca Osmanlı yönetimini savaşa sokmak için harekete geçti. Fransa elçisi, Osmanlı yönetiminden Macaristan'ın geri kalan kısımlarını da fethetmesini ve Osmanlı donanmasını tekrar Afrika kıyılarına göndermesini istedi. Ancak hem Kanunî hem de Osmanlı devlet adamları kendilerini ikide bir yolda bırakan Fransa'da hoşnut değillerdi. Fransız elçi Osmanlı yönetiminden savaşta kullanmak için 300 bin altın borç istedi ancak alamadı. Sadece her sene İskenderiye'den bir miktar güherçile almak müsaadesini elde edebildi.

Kanunî, 1548'de İran'a karşı Azerbaycan seferine çıktı. Fransız elçisinin bu sefere katılmasına müsaade edildi. Gabriel d'Aramon, daha sonra 1551'de Osmanlı donanmasının Libya seferine katıldı. Seferin ardından İstanbul'a döndü. 1553'te öldü.

Elçilik Heyetindeki Bilim Adamları

Gabriel d'Aramon'un elçiliği zamanında yanında Filozof Guillaume Postel, Doğabilimci Gilles d'Albi, Botanikçi Pierre Belon, Kozmogrof Andre Thevet gibi birçok bilim adamı da vardı. Bunların topladıkları bilgiler, Fransa'da bilimin gelişmesinde önemli rol oynadı.

Kanunî döneminde 1546-1549 yılları arasında imparatorluğu dolaşan Fransız Pierre Belon[2], Osmanlı topraklarından bitki ve hayvan numuneleri götüren ilk Avrupalı'dır. Osmanlı topraklarında Yunanistan, Mısır, Suriye, Filistin, Ege adaları, İstanbul, Trakya ve Anadolu'yu içine alan geniş bir seyahat yapan Belon'un seyahatnamesi 1553'te Paris'te basılmıştır.

Belon, eserinde gördüğü bitki ve hayvanları tanımaya çalışmış, bazılarının resimlerini çizmiştir. Sadece Limni Adası'nda

---

[2] Asuman Baytop, *Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları*, Ankara 2004.

Scanned by CamScanner

60'da fazla yerli bitki adı verir. Gördüğü bitki ve hayvanlardan ilginç gelenlerin örneklerini toplamıştır.

Toprakların verimli olup, olmadığını, bitkilerin nasıl ve hangi amaçlarla kullandığını, hangi odunların yakacak olarak kullanıldığını eserinde teferruatlı olarak anlatır. Fransa birçok bitkiyi Belon sayesinde tanımıştır. Lübnan sediri, doğu çınarı, kocayemiş, hünnap, ıspanak, erguvan, doğu ardıcı, dut gibi birçok bitki Belon tarafından Fransa'ya getirilmiştir.

Belon, Türkiye'nin florasından, yani bitki varlığından bahseden ilk önemli eseri kaleme alan seyyahtır. Ancak topladığı numunelerinin bir kısmı kaybolmuştur. Pierre Belon, seyahati sırasında topladığı bitkileri, tohumları, hayvan postlarını büyük bir sandığa koyarak İngiltere'ye giden bir gemiye yüklemişse de gemi yolda korsanların saldırısına uğrayınca numuneler kaybolmuştur.

Belon, Fransa'ya döndükten sonra el üstünde tutularak, kendisine aylık ve bir şato tahsis edilmiştir. Ancak 1564'te 47 yaşındayken Boulogne Ormanı'nda faili meçhul bir cinayete kurban gitmiştir.

388 Bitkilik Koleksiyon

Avrupalılar, Belon'dan sonra da bitki ve hayvan numuneleri toplamaya devam ettiler. 1573-1576 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'na gelen Alman hekim ve bitki meraklısı Leonhart Rauwolff'un gözlemleri 1582'de basılmıştır. Eserinde gezdiği yerlerdeki, ilaç olarak kullanılan bitkiler, yabani ve yetiştirilmiş bitki ve hayvanları anlatır. Ayrıca bunlar hakkında resimler vardır.

Leonhart Rauwolff, Trablus, Halep, Birecik, Rakka, Ane, Hadise, Bağdat, Musul, Nusaybin, Urfa, Birecik, Gaziantep, Beyrut, Hayfa ve Kudüs'ü gezmiştir. Eserinde gördüğü bitkileri mahalli isimleriyle ve tanıdıysa Almanca ve Latince karşılıklarıyla zikretmiştir.

Scanned by CamScanner

Rauwolff'un yanında götürdüğü 388 bitki örneğinden oluşan koleksiyonu günümüze kadar gelmiştir.

Yeni Bitkiler Bulmak İçin Geldi

Fransa Kralı XIV. Louis, Fransa Krallık bahçelerinin bitkibilimcisi Joseph Piton de Tournefort'u yeni bitkiler bulması için 1700'de Doğu'ya gönderdi.

Tournefort, bu seyahatinde sadece bitkibilimcilik yapmayarak, gördüğü her şeyi kaydetti. Joseph Piton de Tournefort, Ege'de 35 adayı, İstanbul'u, gezdikten sonra Anadolu'yu boydan boya aşarak Bursa'yı, İzmir'i, Trabzon'u, Tokat'ı, Amasya'yı, Ankara'yı, Erzurum'u, Kars'ı, Ağrı'yı ve yüzlerce Osmanlı yerleşim yerini gezdi. Fransız seyyah, Osmanlı ülkesinin dışına da çıkarak, Tiflis ve Revan'a, yani Erivan'a da gitti.

Tournefort, eserinde imparatorlukta gördüğü bitkileri geniş olarak anlattı. Fransa'ya döndükten sonra 1356 bitkiyi tanımladı ve 25 yeni cins kurdu. Yanında da meyve, tohum ve kök gibi numuneleri Fransa'ya götürmüştü. Fransa'ya götürdüğü numuneleri Paris'teki bahçelere ektiği gibi Hollanda'ya bile göndermiştir. Götürdüğü numuneler, bugün Paris'te Museum National d'Histoire Naturelle'de saklanmaktadır.

Scanned by CamScanner

Libya'yı Fethederken Fransa Yanımızdaydı

Şimdi bizimle Libya'da rekabet eden Fransa 1551'de Trablusgarb'ı fethederken bizimle beraber hareket etmişti.

İspanya Habsburgları, Trablusgarb'ı işgal ettikten sonra, İmparator Şarlken 1510'da kaleyi tahkim edip, Malta Şövalyeleri'ne vermişti. Batı Akdeniz'de hakimiyet kurmak ve Kuzey Afrika'yı Hristiyanlaşmaktan kurtarmak isteyen Osmanlı yönetimi Malta ve Trablusgarb üzerine bir donanma gönderdi.

Fransız Elçisi Osmanlı Donanması'nda

Malta'da başarılı olamayan Osmanlı kuvvetleri 1551'de bugün Libya'nın başkenti Trablus'u kuşattılar. Trablusgarb, Gaspard de Vallier komutası altındaki 200 şövalye ile 630 Kalabriyalı ve Sicilyalı paralı asker tarafından müdafaa edilmekteydi. Osmanlılar, Libya'nın çoğu yerini fethetmişler ve Trablusgarb'ı çembere almışlardı. Kaleyi savunan Malta şövalyeleri mağlup edildi ve altı günlük bir bombardımandan sonra Trablus 15 Ağustos'ta fethedildi.

Fransız elçisi Gabriel d'Aramon da Osmanlı donanmasıyla birlikteydi ve üç Fransız gemisiyle birlikte sefere katılmıştı. Elçinin görünürdeki görevi, Malta Şövalyeleri'nin büyük üstadının

Scanned by CamScanner

ricası üzerine Osmanlılar'ı şehri ele geçirmekten vazgeçirmekti. Fransız elçisi böyle birşeyi başaramayınca sefere Osmanlı yanında katılmanın yükünü üzerinden atmaya çalıştı. Teslim olan Malta şövalyelerini Fransız gemileriyle Malta'ya götürerek kendini kurtarmaya çalıştı.

Fransa'ya Karşı Haçlı Seferi

Venedik Elçisi Bernardo Navagero, Trablus meselesini raporunda "Fransızlar donanmalarını Türk donanması ile birleştirdiler ve siz ekselanslarının da bildiği bir girişimde bulundular. Geçen yıl yine Fransızlar büyük sözler vererek donanmalarıyla onlara yardım ettiler ancak bu yardımların sonunda Türkler sadece Trablus'u ele geçirebildi. Her ne kadar donanmalar birleştiyseler de, Türkler tamamıyla onlara güvenemiyorlar, çünkü onların Hristiyan olduklarını söylüyorlar. Aynı dinden olan kişilerin ittifak yapması kadar güçlü olunamayacağını düşünüyorlar" şeklinde anlatır

Gabriel d'Aramon, Malta'dan seferdeki konumunu anlatan bir mektubu Fransa Kralı İkinci Henri'ye gönderdi. Daha sonra İstanbul'a döndü. Fransız elçisi ne yaparsa yapsın Hristiyan kamuoyu, Fransa'yı Trablusgarb seferinde Türkler'in yanında yer almakla suçladı. İmparator Şarlken ve Papa Üçüncü Julius tarafından Fransız elçisi tenkit edildi ve Osmanlılar'ı şehri almak için cesaretlendirdiği yönünde suçlandı. Şarlken Trablus kuşatmasında Fransa'nın da katıldığını söyledi. Papa, Fransa'yı kâfirlerle işbirliği yaptığı için suçlarken, Kralı'nın üzerine Haçlı seferi düzenlemekle bile tehdit etmişti.

Osmanlılar'ın zaferini kutlayan elçi her ne kadar işin içinde olmadığını beyan etse ve kuşatmanın kaldırılması için çok dil döktüğünü söylese de Trablusgarb'ın Türkler'in eline geçmesinin rakipleri Şarlken için önemli bir başarısızlık olduğunun kesinlikle

Scanned by CamScanner

farkındaydı. Bu yüzden Osmanlılar'ın Trablus'u fethi Fransa'nın lehineydi.

Kanunî, bu seferden birkaç yıl sonra 1555'te Osmanlı donanmasına Fransız donanmasına yardım etmesini emrettti. Fransa Kralı İkinci Henri, bu durumdan çok memnun kaldı. 3 Temmuz 1555 tarihli teşekkür mektubunda padişaha "Pek yüksek, pek muazzam, pek muhteşem, namağlup hükümdar, Müslümanlar'ın büyük padişahı, bizim pek aziz ve muhterem dostumuz" diye hitap etmişti.

Scanned by CamScanner

Fransa, Ülkesinin Birliğini Bile Osmanlı'ya Borçluydu

Fransa, 16. yüzyılın sonlarında krala karşı isyan eden Marsilya'ya söz dinletebilmek için çareyi Osmanlı'dan yardım istemekte bulmuştu.

Henri De Navarre'nin Yükselişi

1589'da Fransa'da hanedan değişmişti. Valois Hanedanı'nın son erkek üyesi olan Üçüncü Henri'nin 1589'da bir suikasta kurban gitmesiyle veraset yasaları ve kralın vasiyeti gereği Bourbon hanedanının kurucusu Navarre Kralı Henri, bu isimdeki Fransız krallarının dördüncü olarak tahta oturdu.

Henri de Navarre, annesi Jeanne d'Albert tarafından koyu bir Calvinist olarak yetiştirilmişti ve daha 14 yaşından beri Katolikler'le savaşıyordu. Fransa Kralı IX. Onuncu Charles'in kızkardeşi Marguerite de Valois ile düğünlerindeki savaş oyununda da Amazon kostümü giyen Katolikler'e karşı, başlarında kavukları ve şaşalı elbiseleriyle Türk kıyafetleriyle harp eden Hugenotlar'ın safında idi. Fakat düğünün ertesi günü (24 Ağustos 1572) yaşanan ve binlerce Hugenot'un öldürüldüğü Aziz Barthélemy Katliamı'ndan Katolik olduğunu açıklayarak kurtulabildi. Fransa'daki Hugenotlar'ı destekleyen, bu yüzden de İkinci Selim'in tuğrasını taşıyan bir

Scanned by CamScanner

nâmeyle Kral Charles'ı kızkardeşini Henri de Navarre ile evlendirmesinden dolayı tebrik eden Osmanlı yönetimi, katliam haberlerinden son derece rahatsız oldu.

Henri de Navarre, uzun süre Paris'te göz hapsinde tutulduktan sonra 1576'da bir fırsatını bulup kendi memleketine kaçtı. Burada eski dinine dönüp Katolikler'le mücadelesini bıraktığı yerden daha büyük azimle tekrar başlattı. Önceki yıllarda İstanbul'da elçi olarak bulunmuş Claude du Bourg aracılığıyla Divân-ı Hümâyun'la gizli müzakereler girişti. İkinci Felibe tarafından desteklenen Katolik Partisi'nin güç kazanmasından ötürü Fransa'nın İspanya nüfuzu altına girmesini istemeyen Divân-ı Hümâyun, Huguenotlar'ı denizden desteklemeyi kabul etti.

Sultan Üçüncü Murad, Navarre Kralı Henri'ye şöyle yazıyordu: "Genç yaşta atalarının yerine geçmiş olmana rağmen, cesaretinin büyüklüğüne ve muhteşemliğine dair şanın bize kadar ulaştığından, seni himayeme alacağım ve haksız yere Navarre Krallığı'nı işgal etmiş olan zorba İspanyol (İkinci Felibe) başta olmak üzere, düşmanlarının cüretkârlığını ebediyen unutmayacakları bir şekilde ezeceğim; sana iyi niyetimi göstermek için önce zorunluluğun gerektirdiği üzere en kısa zamanda Aigues-Mortes Limanı'na gelecek 200 gemi göndereceğim".

Safevî savaşlarının kargaşası arasında Osmanlı donanması hiçbir zaman Fransa kıyılarına gelmedi. Göründüğü kadarıyla Kral Henri de Navarre, müşavirleri De La Noue ve Du Plessis-Mornay düklerinin fazla cüretkâr olduğu gerekçesiyle olumsuz görüş bildirdikleri bu türden bir yardım konusunda eski arzusunu kaybetti. Yine iki taraf arasındaki münasebetler devam etti.

Üç Henri'nin Savaşı

1588'de Fransa büyük bir kargaşanın içine düştü. Lorraine hanedanına mensup olup Fransız tahtına geçme planları yapan

Scanned by CamScanner

Katolik Partisi'nin lideri Henri de Guise, halkı Hugenotlar'a karşı yumuşak davranmakla suçladığı Kral Üçüncü Henri'yi tahrik ediyordu. Katolikler'in kalesi olan Paris ayaklandı ve kral selameti şehirden kaçmakta buldu. Önce Chartres'e sonra da Blois'e sığınan Üçüncü Henri, Navarre Kralı Henri'yi veliahdlıktan azledip Milli Meclis'i (Etats-Generaux) topladıysa da Katolikler'i teskin edemedi. Henri de Guise'yi bir suikastla ortadan kaldırması ise Katolik Partisi'ni büsbütün çileden çıkardı.

Henri de Navarre, bu ölüm kalım anında Kral Üçüncü Henri'yi yalnız bırakmadı. İki Henri, Paris'i kuşattı. Ancak daha muhasaranın ilk ayında 1589 yılında Üçüncü Henri, karargâhına sokulmayı başaran Jacques-Clement adlı genç bir rahip tarafından hançerle öldürüldü. Bu cinayet yüzünden Paris kuşatmasını kaldırmaya mecbur kalan Henri de Navarre, Fransa tahtını ve tacını devraldığı bütün dünyaya ilan etti. Fakat İkinci Felibe tarafından daha güçlü bir şekilde desteklenen başta Paris olmak üzere birçok şehir, yeni kralı tanımadı. Paris, Rouen, Marsilya, Touluse, Orleans, Lyon, Troyes, Nantes, Reims ve Djon gibi büyük şehirler Kutsal Birlik'in üyeleri ve krala karşı Katolik direnişinin merkezleriydi.

İstanbul'da Kralına Savaş Açan Bir Elçi

Katolik Partisi ile Kral Dördüncü Henri arasındaki mücadele sadece Fransa'da değil İstanbul'da da bir müddet devam etti. Üçüncü Henri'nin Divân-ı Hümâyun nezdindeki son elçisi olan ve Katolikliğe sıkı sıkıya bağlı bulanan Jacgues Savary de Lancosme, yeni kralı gayrimeşru addettiğinden taht değişikliğini Osmanlı yönetimine bildirme gereği dahi görmedi.

Fransa'daki gelişmeler, vekâleten İngiliz elçiliğini yürüten Edward Barton aracılığıyla Divân'a ulaştırıldıktan sonra da Dördüncü Henri'nin Osmanlılar tarafından kral kabul edilmemesi için elinden gelen her şeyi yaptı. Bu tuhaf durum, Fransız elçinin Osmanlı

Scanned by CamScanner

idarecilerinin gözünden düşmesine yol açtı. Lancosme, Pera'daki Saint-Georges ya da Saint-François Kilisesi'nin Habsburg elçisi ile giriştiği üstünlük kavgası yüzünden kapatılmasına sebep olmuş ve veziriazam kilisenin tekrar açılmasını rica edenlere: "O yer, Fransa Elçisi Savary de Lancosme cenapları deli olmaktan ne zaman kurtulursa, o vakit açılır" cevabını vermişti. Neticede Lancosme, rakibi Barton'un tezgâhladığı bir plan yüzünden İspanyol ve Papalık casusu olmakla suçlandı ve hapse atıldı. Breves Kontu Fransuva Savary 1592'de yeni Fransız elçisi olarak İstanbul'a gelene kadar Dördüncü Henri'yi Barton temsil etti.

Kral Katolikliği Kabul Ediyor

İstanbul'da bunlar yaşanırken Dördüncü Henri, Fransa'nın genelinde otoritesini kabul ettirmek için kıyasıya mücadele girişmişti. Savaşarak ve siyasetle birçok şehri otoritesi altına aldı. 14 Mart 1590'da Ivry'de Mayenne Dükü Charles de Lorainne'i bozguna uğrattı. Amacına ulaşmak için asıl umudu ise, Katolikler'in büyük destekçisi İspanya Kralı İkinci Felibe'nin gücünün Osmanlı donanmasının yardımı ile kırılması idi. İstanbul'a gönderdiği Breves'e tüm dikkatini bu işe vermesini emretti. Bu yardımı boş yere bekledikten sonra artık kendi ülkesinde de savaşla fazla bir başarı sağlayamayacağını anladı ve Temmuz 1593'te Katolik olduğunu ilan ederek krallığının tanınmasını sağlamaya çalıştı.

Bazı şehirler kralın Katolikliğine inanırken bazıları ise bu davranışının göstermelik olduğuna kanaat getirmişti. Başta Lyon ve Orleans olmak üzere birçok şehir mezhep değiştirmesi üzerine yeni kralı tanıdı. Ancak bütün şehirler itaat etmemişti. Reims, Katolik Birliği'ne bağlılığını sürdürdüğü için Dördüncü Henri, 27 Şubat 1594'te Chartres'te taç giydi. 22 Mart 1594'te daha önce kuşatıp alamadığı Paris'e bir direnişle karşılaşmadan girdi. Kral, Paris'e girmişti, ancak hâlâ otoritesini tanımayan şehirler vardı.

Scanned by CamScanner

Vilayetlerindeki İsyan İçin Bile Yardım İstediler

Dördüncü Henri, kendisine itaat etmeyen şehirlere otoritesini kabul ettirmek için yine çareyi Osmanlı padişahına müracaatta buldu. Kral'a karşı direnişin en güçlü olduğu yer koyu Katolik olan Marsilya idi.

Fransa Kralı, Katolikler'in kurduğu Kutsal Birlik'e desteğini kesmek için 1595 Ocak'ında İspanya'ya savaş açtı. Hem İspanya'ya hem de hâlâ diz çöktüremediği Marsilyalı asilere karşı kendisine en az 250 parçalık bir donanma gönderilmesi için elçisi Breves Kontu Fransuva Savary aracılığıyla İstanbul'daki faaliyetlerini arttırdı.

Hazinesini para sıkıntısından kurtarmak isteyen Fransa Kralı Dördüncü Henri, Üçüncü Mehmed'e, elde edeceği parayı İspanya kralına karşı savaşmak için kullanacağını söyleyip, kendisine ait değerli bir pırlantayı satın almasını teklif etmiş ve bu pırlantanın kristalden yapılma bir numunesini İstanbul'a göndermişti.

Avusturya harpleri ile uğraşan Osmanlı yönetimi Fransa'ya askeri yardımda bulunamadıysa da yeni padişah Üçüncü Mehmed, Marsilya'nın ileri gelenlerine iki kapıcı ile bir mektup göndererek krallarına itaat etmelerini emretmişti. Sultan fermanında şunları söylüyordu[3]:

"İşbu yüce fermanımız sizlere, yakınlarda ölen Fransa Padişahı'nın yerine en yakın akrabası olan Navarre Kralı'nın geçtiğini hatırlanacaktır.

Sizler ise ona itaat etmeyi sade reddetmekle kalmayıp, üstelik, onun ve bizim düşmanlarımızla birleştiniz. İşte bundan ötürü leventlerle bazı korsanlar, nerede rastgeldilerse gemilerinizi zaptettiler ve adamlarınızı tutup köle edindiler.

Kötü niyetlerinizde devamda ısrar ettiğinizi, efendinize borçlu olduğunuz itaat ve saygıyı kendisinden esirgediğinizi, hatta

---

[3] Fuat Carım, *İşlenmemiş Konular*, İstanbul 1996, s. 48-51.

Scanned by CamScanner

askerleriyle savaş halinde bulunduğunuzu öğrenmiş olduğumuzdan, sizlere tembihimiz, artık aşağıdaki buyruğumuz gereğince davranmaktır. Sarayımızın güvenilir kapıcılarından gayretli Mehmed ve Mustafa çavuşlar, nezdinize ulaştıklarında, serkeşliği bırakarak, bugün Fransa Padişahı olan kudretli Navarre Kralı Henri'ye, tıpkı önceki padişahınıza ettiğiniz gibi, itaat edesiniz. Kötü inadınızda ısrar ettiğiniz takdirde, gemilerinizin bütün eyaletlerimizde ve denizlerde zapt ve müsadere olunacağını ve içlerindeki adamların esir kılınacağını bilesiniz.

Durum böyle iken, yine atıfetimize mazhar olmanızı sağlamak kaygısıyla, saadetli padişahınız, ticaretinize karışılmamasını ve zorluklar çıkarılmamasını sağlayarak, sizleri himayemizden huzur içinde müstefid kılmamızı bizden çok kere dilemiştir.

Bundan sonra, kendisine itaat etmeyi ve sadakatte bulunmayı gene reddedecek olursanız, sizinle en büyük düşmanlarımız arasında hiçbir ayrılık gözetmeyeceğimizi ve pek şiddetli bir tedipten kurtulamayacağınızı bilmiş olun.

Nezdimizdeki Fransa elçisinin istirhamı üzerine, kapıcılarımıza verdiğimiz yüksek emirlerimiz, şu yoldadır: Eğer saadetli padişahınıza baş eğerseniz, tutsaklarınız salıverilecekler; Mağrip kıyılarında ve memleketimizin diğer taraflarında, mallarınızı geri verdirtecekler ve hiçbir müdahaleye ve zorluğa uğramaksızın, buyruğumuzun altındaki ülkelerin her tarafında serbestçe ticaret edebilmenizi sağlayacaklardır. Esasen, arzumuz, hükmümüz altında bulunan bütün memleketlere, anlaşmalar ve uzlaşmalar gereğince serbest girip çıkabilmeniz ve Memâlik-i Şahane'mizde emniyetle eğlenebilmenizdir".

Osmanlı elçileri şehre vardıklarında Marsilyalılar kral bizim mezhebimizden değildir. Biz ona itaat etmeyiz dediler. Üçüncü Mehmed, bu durum üzerine Cezayir Beylerbeyi'ne 6 Eylül 1595'de bir

Scanned by CamScanner

ferman göndererek Marsilyalılar'ın Fransa Kralı'na itaat etmeleri için gereğini yapmasını emretti:

"Cezayir beylerbeyine Françe (Fransa) elçisi arzuhâl gönderip Marçilya (Marsilya) nâm vilâyet halkı düşman ifsadıyla efendime itaat etmeyip inat ettiklerinden dolayı yüce eşiğimden adı geçen vilayetin ileri gelenlerine iki kapıcı ile bir ferman gönderilip itaat etsinler diye tembih olunmuştu. Eğer itaat etmezlerse ele geçirildikleri yerde kendilerine ağır bir şekilde davranılacak diye bildirilmişti.

Kapıcılar vardığında Marsilyalılar Fransa padişahı için bizim mezhebimizden değildir biz ona itaat etmeyiz diye makul olmayan cevaplar verip, kralı tanımamakta inat ettiler. Fransa'da kral ile halk arasında din ve mezhep mücadelesi sona erip, kralın İspanya üzerine büyük bir sefere çıkmıştır. Hâlâ tembih olunmuştur ki, Marsilyalılar tamamıyla İstanbul'dan alâkalarını keseler ve topraklarımızda alım- satım yapmayalar.

Marsilyalılar inatlarından geri dönmemişlerdir diye bildirip Fransa padişahına itaat üzere olmaları için fermanım rica etmeğin hatt-ı hümâyûnumla fermanım gönderilmiştir. Buyurdum ki, vardığında Marsilyalılar'a kendi tarafından bir adamın ile tekrar bir mektup yazıp tembih ve tekit edeyesin ki, bundan sonra Fransa padişahına itaat edip, boğun eğip, emirlerine muhalefet etmesinler. Şöyle ki, bu fermanımda yazılanlar malumları olduktan sonra emrime muhalefet edip itaat etmezlerse kralla haberleşip, ittifak ederek laf dinlemeyenlerin bir şekilde haklarından gelesin ki isyan eden diğerleri de ibret alıp, bu onlara nasihat olsun. Amma bunu bir şekilde gerçekleştiresin ki saltanatımızın ırz ve namusuna zarar gelmesin. Meseleyi ne şekilde hallettiğini yazıp, arzeyleyesin. 6 Eylül 1595[4].

---

[4] *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, Başbakanlık Devlet Arşivleri yayını, s. 22.

Scanned by CamScanner

Türkler'i Avrupa'dan Atalım

Bourbon hanedanının kurucusu ve Fransa'nın en önemli kralla-rından Dördüncü Henri 1553'te Pau'da doğdu. O yıllarda Protestan-Katolik çekişmesi yüzünden Fransa'da iç savaş sürüyordu. Babası Antoin de Bourbon başlangıçta Protestanları desteklerken sonra-dan taraf değiştirmiş ve Protestanlarla yapılan savaşta ölmüştü. Annesi ise Protestanlıktan vazgeçmemiş ve 1560'ta Kalvinciliği benimsemişti. 1570'de Protestanlarla-Katolikler arasında barış yapıldı. Barışı güçlendirilmesi için Fransa Kralı'nın kardeşi Mar-guerite ile evlendi. Annesi öldüğü için Navarre Kralı da olmuştu.

24 Ağustos 1572'de Aziz Bartolomeus Yortusu Katliamı'nda Protestanlar öldürülürken, Navvare Kralı Henri, kayınbiraderi Dokuzuncu Charles'ın isteğine uyarak Katolik oldu ve öldürül-mekten kurtuldu. Ancak Bir süre sonra saraydan kaçarak tekrar Protestanlığa döndü. Protestanların önderi olarak Katoliklerle sa-vaşa devam etti. Bir müddet sonra talih ona güldü. Fransa Kralı Üçüncü Henri, Kutsal Birliğin ve İspanya'nın baskısından kurtul-mak için onunla işbirliği yaptı. Valois hanedanının son erkek üyesi olan Üçüncü Henri'nin 1589'da bir suikasta kurban gitmesiyle ve-raset yasaları ve Kralın vasiyeti gereği Fransa Kralı oldu. Ancak Kalvinci olmasından dolayı başta Paris olmak üzere bir çok şehir

Scanned by CamScanner

Krallığını tanımadı. Bunun üzerine 1593'te bir kez daha mezhep değiştiren Dördüncü Henri, Kalvenciliği bırakıp bir kez daha Katolik oldu. İçtenliğine inanılmasa da mezhep değiştirip, Osmanlı'nın desteğini almasıyla Fransa'da otoritesini kurdu. 1598'de Nantes fermanını ilan ederek Protestanlara geniş haklar tanıdı.

Dördüncü Henri döneminde Fransa'da kralık otoritesi yeniden sağlandı. Dördüncü Henri Avrupa Birliği'nin öncülerinden biriydi. Habsburgların gücünü yıkıp, kendi müttefiki olan Türkleri Asya'ya sürdükten sonra Rusya'nın dışarıda bırakıldığı yeni bir Avrupa'yı kurmayı tasarlamıştı[5].

1598'deki Bervins Barışı'ndan itibaren, ancak hükümdarlığının son yıllarında büyük bir heyecanla bütün Avrupa devletlerini bir "Hristiyan Cumhuriyeti" altında birleştirmek gibi bir plan hazırlamıştı. Osmanlı Avrupa'dan kovulacak, kâfirlere karşı sürekli ve tüm Avrupa devletlerinin ortak gücü ile savaş sürdürülecekti. Savaşı Avrupa Konfederasyonu'nun ana amacı ve en etkili birleştirici unsuru olarak görüyordu.

Avrupa devletleri arasındaki güç dengelerini oluşturma ve bu "Avrupa Hristiyan Cumhuriyeti"nde ebedi barışı sağlama kisvesi altında aslında Osmanlı sultanının Avrupa topraklarındaki hükümdarlığını yoketmek ve Habsburg hanedanının gücünü azaltmak istiyordu.

Dördüncü Henri, Avrupa Hristiyan Cumhuriyeti'ni 3 ayrı grupta toplanan 15 bağımsız devlete ayıracaktı. Birinci grup, örneğin papa, kayser, Venedik doju ve kanaatine göre yine seçimle başa getirilecek Macaristan, Lehistan ve Bohemya kralları gibi hükümdarlar bağımsız kabul edilecek ve buna uygun bir ünvan taşıyacaklardı, ancak güçlerini ve ünvanlarını yalnızca seçimle elde edebilecek ve buna istinaden az ya da çok seçmenlerinin iradesine

---

5 Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 636-641.

Scanned by CamScanner

bağlı olacak devletleri kapsayacaktı. İkinci grup gerçek bağımsız hükümdarlardan, yani miras hakkı ile ünvanlarını devralan Fransa, İspanya, İngiltere, Danimarka, İsveç ve yeni kurulacak Lombardiya Krallığı'nın krallarından oluşturulacaktı ve üçüncü grup nihayet Helvetia Cumhuriyeti (İsviçre) ve kurulacak Belçika ve İtalya Devletler Toplulukları gibi, "genel bir popüler yönetim şekli altında yine de bazı hâkimiyet haklarına, kanunlara, imtiyazlara ve geleneklere" bağlı devlet topluluklarından oluşacaktı.

Asıl amacı olan Avusturya hanedanının zayıflatılmasını sağlayabilmek için kral şu dağılımı teklif ediyordu: Napoli'nin tamamı ebediyen Vatikan'a bağlanacaktı ve kaysere bunun karşılığında Helvetia ve Belçika Cumhuriyetleri üzerindeki hâkimiyet bırakılacaktı.

Buna göre Macaristan, Almanya'nın ve İtalya'nın, hatta Hristiyan âleminin büyük bir bölümünün Türklerin korkunç imparatorluğuna karşı en güçlü kalesi olarak kabul edilmek zorunda olduğundan, burayı ayrı bir seçim ülkesi olarak Hristiyan Avrupa'nın en güçlü sekiz hükümdarının, yani papanın, kayserin ve Fransa, İspanya, İngiltere, Danimarka, İsveç ve Lombardiya krallarının müşterek seçim hakkı aracılığıyla, eski Macaristan Krallığı'ndan kalanlara hemen Avusturya Arşidüklüğü'nü ve İstirya, Karinyola ve Karinya düklükleri ile daha sonra duruma göre eski Macaristan'ın diğer kısmını ve Erdel, Slovenya, Bosna ve Hırvatistan'ı da ekleyerek mümkün olduğunca güçlü hâle getirmek gerekiyordu.

Aynı şekilde yine Almanya için yalnızca Türklere karşı değil Ruslar'a ve Tatarlar'a karşı da bir kale oluşturan Lehistan da ele alınmalı idi. Söz konusu sekiz devlet, Lehistan'ı bu yüzden özel himayeleri altına almalı; Lehistan ve komşuları arasındaki tüm anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması için uğraşmalı ve Lehistan'ın Osmanlı topraklarına doğru mümkün olduğunca genişletilmesini sağlamalıydılar ki, bunun en etkili yolu, Hristiyan

Scanned by CamScanner

hükümdarların burada yapacakları fetihleri Lehistan Krallığı'na dahil etmeleri olacaktı.

Bohemya için eski eyaletlerine, haklarına ve özgürlüklerine sahip olmak ve komşuları ile barış içinde yaşayıp, içeride din kavgaları ile ayrılmamak ve zayıflatılmamak yeterli olacaktı.

Türklerle en geniş sınırlara sahip olduğu için saldırılarına en fazla maruz kalabilecek Venedik'in de Sicilya Adası'nın ancak yalnızca Vatikan'ın timarı olarak verilerek güçlendirilmesi gerekirken, komşuları ile çıkabilecek tüm muhtemel anlaşmazlıklar, Fransa Kralı ve Helvetia Cumhuriyeti tarafından kurulacak bir hakemler kuruluna bırakılmalı idi.

Fransa, İngiltere ve İspanya'nın yeterince imkânları ve güçleri vardı ve bu yüzden bilge, düzenli ve tasarruflu bir yönetim altında zengin, mutlu ve itibarlı olabilmek için daha fazla büyütülmelerine gerek yoktu. Bilhassa İspanya, kendi toprakları ve Sardunya Adası dahil olmak üzere, komşu adalar ile sınırlı kalabilirdi. Aynı şekilde Danimarka ve İsveç'in de şu andaki toprakları yeterli idi ve diğer devletlerin yapması gereken tek şey, kendi aralarında ve komşuları ile barış ve huzur içinde yaşamalarını sağlamaktı.

Lombardiya ise Milano Düklüğü ile birlikte Piemont Krallığı'na dahil edilmeli ve gerek erkekler, gerekse kızlar açısından miras hakkı ile birlikte Savoy düküne bırakılmalı idi.

Helvetia ve Belçika Cumhuriyetleri hakkında söylenecek fazlaca bir şey yoktu; şu andaki mevcut durumlarında kalabilirlerdi. Buna karşın papanın hâkimiyeti altında kurulacak yeni İtalya Devletler Topluluğu, Vatikan'a, Lombardiya Krallığı'na ve Venedik Cumhuriyeti'ne ait olmayan tüm diğer küçük prensliklerden ve şehirlerden teşkil edilecekti. Dahil edilecek olanlar şunlardı: Floransa, Mantua, Parma ve Piacenza, Modena ve Reggio dükleri, Ceneviz ve Lucca cumhuriyetleri ve Mirandola, Piombino, Correggio, Monako, vs. gibi küçük beylikler. Bağımsızlıkları, toprakları ve

Scanned by CamScanner

kanunları tüm hak ve özgürlükler ile birlikte baki kalacaktı; yalnızca konfederasyon olarak aynı menfaatlere ve Vatikan'da müşterek bir temsilciye sahip olacaklardı ve Vatikan'a tâbiyetlerinin göstergesi olarak her 20 yılda bir Vatikan'a 10 bin taler değerinde bir altın haç sunacaklardı; Vatikan ise karşılığında onların tüm haklarını, özgürlüklerini ve imtiyazlarını gerekirse silah zoruyla korumak zorunda idi.

Kral, tebaası üzerinde dünyanın herhangi bir hükümdarından daha fazla hâkimiyet kuran Rus çarının bu Avrupa Hristiyan Cumhuriyeti'ne dahil edilmesini istemiyordu. Kral, çarın topraklarının büyük bir kısmının Asya kıtasına ait olduğunu söylüyordu; ayrıca emri altında bulunan tebaa, kimi zaman öylesine barbar, vahşi ve kaba halklardan oluşuyordu ki Avrupa'daki halklarla kaynaşmaları mümkün değildi; buna bir de kısmen hâlâ putperestliğin yanlışlıklarına bağlı olmaları veya Hristiyanlığa geçtikten sonra bile Avrupa Hristiyan Cumhuriyeti'nde geçerli olan üç inançtan, yani Roma Katolik, Protestan ve Reform inançlarının öğretilerinden ve geleneklerinden çok uzak olmaları ekleniyordu ki, bu açıdan da bir birleşme düşünülemezdi ve ayrıca bu knezin devletinin sınırları Avrupa'dan çok fazla uzak olduğundan, örneğin İran, Türkiye ve Tatarlar ile anlaşmazlıklarında kendisine destek vermeleri mümkün değildi.

Kral sürekli ve müşterek güçlerle kâfirlere karşı verilmesi gereken savaşı bu plana bağlamıştı. Avrupa Hristiyan âleminde genel barışı sağladıktan sonra, bu yöndeki savaşa hazır olma durumunun bireysel devletleri içlerindeki kötü unsurlardan kurtarmak ve arındırmak için iyi bir araç olacağı düşüncesine dayanarak, bu savaşı da daha belirgin bir biçime sokmuştu. Yukarıdaki ülkeler dağılımının gerçekleşmesi kaydıyla, yeni kurulacak Haçlı ordusuna herkes belirlenen ölçüde yardım edecekti. Haçlı ordusu 117 savaş gemisinden, 220.000 piyadeden, 53.800 süvariden ve 215 toptan oluşacaktı.

Scanned by CamScanner

Dördüncü Henri, 1610'da öldürülmeden önce 1609 sonlarında ise eline Osmanlı topraklarını nasıl ele geçireceğine dair bir plan geçmişti[6]. Planın yapan Girit Adası'nda yaşayan itibarlı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerindeki Rumlar arasındaki geniş bağlantıları sayesinde Rum halkının ayaklanması için her şeyi hazırladığı ile övünerek, başına Hristiyan bir hükümdar geçip gerekli imkânlarla destekledikten sonra, ayaklanmanın başarılı olacağının hiç şüphe götürmediğini iddia eden Giovanni Fantin Minotto adında bir Rum'du. Kanaatine göre ise bu hükümdar Fransa Kralı Dördüncü Henri'den başkası olamazdı. Bu yüzden sırdaşları ile birlikte planını geliştirmek için gittiği Napoli'de bulunduğu sırada, önce 30 Ekim 1609 tarihli bir yazı ile yine Kandiyeli itibarlı bir Rum olan, o dönemde IV. Henri'nin hizmetinde bulunan ve kralın özel teveccühüne sahip Manuel d'Hesterigo'ya başvurdu.

Minotto, Livorno'da kaldığı sekiz ay zarfında Kral Henri'nin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir şeyler yapmaya meyilli olduğunu öğrenmişti. "Çok Hristiyan majesteleri adı geçen Levant girişimleriyle meşgul olma cesaretine sahip ve böyle teşebbüsler için çok istekli". Bu yüzden hemen krala bu amaçla ve Katolik inancının yüceltilmesi için hizmetlerini sunmak üzere, Roma'daki Fransa elçisine başvurmuştu, ancak henüz bir cevap alamamıştı ve bu yüzden amacına ulaşmak için bu yolu denemişti. Zira kral bir kez bu teşebbüse cesaret edip, zavallı Rumları kâfirlerin boyunduruğundan kurtarmaya ve şanlı bayrağını bu ülkelerde dalgalandırmaya karar verdi mi, hepsinin kralın arkasından gitmeye, sadâkatle ve itaatle kendisine hizmet etmeye ve bayrağı altında ölmeye hazır olmalarını Tanrı'dan diliyordu. Tüm bu halkların krala kayıtsız şartsız itaat edeceklerine ve onu kralları yapacaklarına garanti veriyordu.

---

6 Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 622-632.

Scanned by CamScanner

Hristiyan âleminin başka hiçbir hükümdarı, faziletleri ve yaptıkları ile bu şanı edinmeye bu kadar hak kazanmamıştı ve zaman bu şanı elde etmek için hiç bu kadar uygun olmamıştı. Zira sultanın gücü öyle zayıflamıştı ki, ne karada, ne de denizde artık hiçbir şey yapamıyordu. Kendi vasalları itaat etmemekle kalmayıp, şimdi bir de silahlara sarıldılar mı bu onun felaketi olacaktı. Buna ayrıca İran'dan dolayı yaşadığı sıkıntılar ve Rumlar'ın ayaklanarak, herhangi bir Hristiyan hükümdarın bayrağı altına girme arzuları da ekleniyordu.

Sırf Şark'a geri dönerek Rumlar'ı Osmanlı'nın boyunduruğundan kurtarabilmek için birkaç gemi ve silah elde etmek amacıyla iki yıldır İtalya'da bulunuyordu ve Rumlar, krala tâbi olmak ve onu kralları ve imparatorları olarak kabul etmek istedikleri için hiçbir şeyi en Hırıstiyan majestelerinin bayrağı ile geri dönmesinden daha fazla istemiyorlardı; "çünkü o zavallı Yunanlar büyük bir arzuyla majestelerine tâbi olmak ve kralları ve imparatorları için onu ele geçirmek istiyorlar". "Bu yüzden", diye devam ediyor yazısına, "Tanrı'dan aydınlanması ve ona dindarlığından dolayı milyonlarca ruhu kurtarma cesaretini vermesi, Konstantin'in yenilmez ve şanlı asasını tekrar eline alması, Peygamberimiz Hz. İsa'nın kutsal mezarını fethetmesi için dua etmekten başka bir şey yapamayız. Bu sayede yalnızca bu dünyanın insanları ve hükümdarları nezdinde ebediyen şan kazanmakla kalmayıp, Tanrı nezdinde de en büyük ödülü almış olacaktır".

Bu büyük eseri gerçekleştirmek için gerekli imkânlara başka hangi hükümdar sahip olabilirdi? En yiğit ve en muzaffer ordulara sahip olmaktan başka, yanında korkunç deniz gücü ile Venedik, İskoçya ve İngiltere kralı, papa ve İtalya'nın tüm diğer hükümdarları vardı. Bu yüzden geriye yalnızca ekselanslarının, Meryem Ana'nın Bayrağı altında, hiç savaşmadan şark imparatorluğuna sahip olacağı –ki buna yemin ediyordu– şarka bizzat gitmek için karar alması kalıyordu. Daha fazla ayrıntılar ve hedefe ulaşmak

Scanned by CamScanner

için yapılması gerekenler, ekteki raporda mevcuttu. Son olarak, diğer hükümdarlar da hizmetlerine girmesi için kendisini çağırdıklarından, acele cevap verilmesini rica ediyordu; ancak kanını ekselanslarının hizmetinde akıtmaktan daha fazla hiçbir şey istemiyordu ve bu yüzden kesin bir karar vermeden önce en azından iki ay daha bekleyecekti.

Minotto, 18 yıldır sürekli olarak ve kimi zaman da hayatını tehlikeye atarak bilhassa Sakız Adası'nda ve Takımadalar'da, hatta belki de Mora'da, Rumlar'ın topluca ayaklanmaları amacıyla gizli bağlantılar kurduğunu ve her yerde faaliyetlerini desteklemek üzere büyük bir gönüllülük ve özlemle karşılaştığını bizzat söylemektedir. Neticede burada Rum halkının Osmanlı boyunduruğundan kurtarılmasına yönelik geniş çaplı bir komplonun ilk örneğini görüyoruz ki, bu düşünce daha önce de gördüğümüz gibi, son Venedik savaşlarından ve bilhassa İnebahtı Muharebesi'nden sonra bu halklar arasında her zamankinden daha canlı bir biçimde ortaya çıkmıştı. Oysa bugün olduğu gibi o zamanlar da ayaklanmayı başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için Minotto'nun ancak Batı'dan kazanılabileceğini düşündüğü güçlü bir liderin ve gerekli maddî imkânların eksikliğini duyuyorlardı. IV. Henri'ye getirilen öneriler öncelikle bu hususa yönelikti.

Planı gerçekleştirmek için iki muhtemel durumdan yola çıkıyordu: Avrupa'da Osmanlı'ya ait tüm toprakların fethedilmesi, dolayısıyla da İstanbul'daki Hristiyan imparatorluğunun tekrar kurulması veya harekâtı genişletmek için öncelikle önemli yerlerin ele geçirilmesi.

Birinci durum için en az 80 büyük ve küçük gemiden oluşan bir deniz ordusu ve gerekli toplar ile birlikte 15 bin tüfekçiden ve 3 bin süvariden oluşan bir kara ordusu ve ayrıca 25 bin piyade için silah ve gerekli hücum araç gereçlerini, merdivenler, vs. talep ediyordu. Ayrıca fethedilen yerleri hemen tahkim edebilmek için inşaat malzemeleri, kireç, taş, demir, vs. yüklü birkaç

Scanned by CamScanner

yük gemisine ihtiyaç vardı. Harekât, Mora'ya çıkartma yapıp, yetenekli bir generalin emrinde birliklerden 3 bin kişiyi ve kısa zamanda bulunması kolay yiğit savaşçıların kullanması için silahların yarısını burada bırakıp hemen Eğriboz'u fethederek veya Çanakkale Boğazı'ndaki iki kaleyi ele geçirerek başlayacaktı. Kaleler bir kez ele geçirildi mi, Mora'da kalan birlikler de hemen buraya getirilecekti; hiç zorluk çekmeden Çanakkale Boğaz'ını geçeceklerdi; İstanbul'un da bundan sonra tutunması mümkün değildi; sultan, Üsküdar'a kaçacaktı, fakat Anadolu'nun tamamı ayaklanma içinde olduğundan ve buradaki Celalîlerin büyük bir kısmı hiç tereddütsüz Hristiyanlar'a katılacağından burada da güvenli bir yer bulamayacaktı.

İkinci durumda, yani kral kısmen maliyetin yüksekliğinden, kısmen oradaki halkın tutumunu denemek için önce yalnızca belirli bir yeri ele geçirmeyi düşünecek olursa, Minotto öncelikle ya Mora'da ya da Eğriboz'da veya Kıbrıs, Sakız, Rodos, Midilli gibi başka bir adada belirli bir noktayı, hatta Selanik'i ele geçirmek için 25 gemiden oluşan bir filoyu yeterli görüyordu. Tüm bu yerler arasında en büyük ağırlığı Eğriboz'a veriyordu, zira burada ordunun ve donanmanın erzak temini için gerekli büyük depolar mevcuttu ve bu yönden tedarik kesildi mi buradaki erzakların İstanbul'a gönderilmesi imkânsız hâle gelirdi. Eğriboz'dan daha sonra komşu anakaranın büyük bir kısmını savaşmak zorunda bile kalmadan ele geçirebilirlerdi, zira genel bir ayaklanma için her şey hazırdı.

Ayrıca böyle bir kısmî fetih sayesinde seferin maliyetinin büyük bir bölümünü hemen karşılayabileceklerini de düşünüyordu. Mesela sadece Sakız Adası'nda, yola çıkarken üç veya dört aylık erzakla donatıldıktan sonra, donanmanın geçimini sağlamak için yeterli 8 milyon duka tutarında inciler, değerli taşlar, nakit para ve diğer malları bulabilirlerdi. Selanik de çok zengin bir şehirdi ve kolayca ele geçirilebilirdi, zira burada da birçok bağlantı

Scanned by CamScanner

kurulmuştu bile. Mora'da, birçok zengin Türk'ün dışında, kendi tarafına çekmeyi başardığı ve yalnızca ayaklanma zamanını bekleyen Maina yakınlarında iki zengin altın madeni mevcuttu. Kıbrıs o kadar zengin değildi, fakat İskenderiye ile yapılan ticarette ara durak olması sebebiyle kaybı Osmanlı için önemli olacaktı. Rodos ise 8 bin skudi gibi düşük bir para karşılığında elde edilebilirdi.

En kolay ele geçirilebilecek yer olduğundan ve buradan her türlü harekât başarılı bir şekilde gerçekleştirilebileceğinden, Eğriboz mutlaka ele geçirilmeliydi. Bunun dışında Sakız Adası'ndan ve başka yerlerden kralın sancağı altında seve seve hayatlarını vermeye razı olacak en az 50-60 bin kadar Rum toplamayı vaadediyordu. Ancak en kısa zamanda birkaç iyi savaş gemisi temin etmeye çalışmalıydılar; bunları Venediklilerden alamadıkları takdirde, bu gemilerin inşası ve mürettebatı için gerekli imkânları sağlamaya hazırdı. Kral çok büyük endişe duyduğu donanmasının mürettebatını tamamlamak için Marsilya'ya bir dizi Rum'u çekmek isteyebileceğinden, bunda da krala yardım etmek ve ihtiyacı olduğu kadar Rum temin etmek isterdi. Dürüstlüğünün ve söylediklerinin gerçekliğinin güvencesi olarak iki oğlunu rehin vermeyi teklif ediyordu. Kralın belirtilen yolda Bizans İmparatorluğu'nun kolayca efendisi ve hükümdarı olabileceğinin garantisi olarak oğullarının hayatını ve kendi hayatını ortaya koyuyordu. Şimdilik yalnızca Doğu Akdeniz'e açılıp, gerekli hazırlıkları yapabilmek için dört kalyon ve aynı sayıda kadırga istiyordu. Kralın, şimdilik bakanlarından birini kendisi ile irtibata geçirmesi yeterli idi; gerekli olabilecek tüm diğer şeyleri bu bakana sözlü olarak açıklayacaktı.

Scanned by CamScanner

Fransa Elçilerinin Başına Gelmeyen Kalmamıştı

Fransa Elçisi Cesy Kontu Philippe de Harlay, 1620'lerde İstanbul'da borç batağına saplanıp devletinin itibarını ayaklar altına almıştı. Bu yüzden de hapse atılmıştı. Cesy Kontu'ndan sonra elçi tayin edilen Marcheville Kontu'nun ise başına gelmeyen kalmamış en sonunda istenmeyen adam ilân edilip, gemiye konulup ülkesine gönderilmişti.

Osmanlılar'ın Orta Avrupa'daki faaliyetleri Fransa'yı yok olmaktan kurtarmıştı. Nitekim Kral Fransuva, 1532'de Venedik elçisine Şarlken karşısında hem kendi ülkesinin hem de diğer bütün Avrupa devletlerinin varlığını garanti eden yegâne gücün Osmanlı İmparatorluğu olduğunu itiraf ediyordu. Bu sözlerden kısa bir süre sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa, Akdeniz'de Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'na karşı ittifak kurdu. 1534'den beri Osmanlı donanmasının başında olan Barbaros Hayreddin Paşa, ittifak anlaşmasına aracılık etti. Kral Fransuva'nın 1531'de gündeme getirdiği İtalya'ya yönelik müşterek bir Osmanlı-Fransız harekâtı, nihayet 1537'de gerçekleştirildi.

İtalya harekâtından istenilen netice alınamadığı gibi Fransa Kralı Fransuva 1538 Haziran'ında Osmanlılar'ı yarı yolda bırakıp

Scanned by CamScanner

İmparator Şarlken'le anlaşma imzaladı. Barbaros Hayreddin Paşa, bel kemiğini Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun batı kanadı olan İspanya gemilerinin oluşturduğu Haçlı donanmasını 1538 Eylül'ünde Preveze'de bozguna uğratınca Akdeniz'deki denge değişti. Kral Fransuva, Şarlken'le arası bozulduğu için yine Osmanlılar'a yanaştı. Kanunî Sultan Süleyman, 1543'de bizzat büyük bir ordunun başında Macaristan'a doğru yola çıkarken, Kral Fransuva'nın ikiyüzlü politikasını bilmesine rağmen Barbaros Hayreddin Paşa'yı da Fransa'nın yardımına gönderdi.

Osmanlı ve Fransız donanmaları, Şarlken'in himayesindeki Nice'i kuşattılarsa da Fransızların gevşekliği yüzünden şehir alınamadı. Kışı Toulon Limanı'nda geçiren Barbaros Hayreddin Paşa, Kral Fransuva'nın İmparator Şarlken'le yeni bir anlaşma imzalaması üzerine geri dönmek zorunda kaldı. Buna rağmen Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı donanması, Barbaros'un ölümünden sonra Turgut Reis ve Piyale Paşa komutasında birkaç defa daha Fransa'nın yardımına gitti.

Osmanlı-Fransız ilişkileri, 1574'te tahta geçen İkinci Selim döneminde farklı bir karakter kazandı. Kıbrıs seferi arifesinde, 1569'da Fransa'ya Osmanlı topraklarının tamamında geçerli ilk resmî kapitülasyon verildi. Fransa, bu sayede Doğu Akdeniz'de Venedik'in tekelinde olan ticarette avantajlı bir konum elde etti. Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethi üzerine Papalık, İspanya ve Venedik arasında oluşturulan ittifaka katılmadı. Osmanlı donanmasının 1571'de İnebahtı'da neredeyse imha edilmesi, Fransa'yı bir hayli endişelendirdi. Çünkü İspanya Kralı İkinci Felibe'nin Fransa tahtında gözü olduğu biliniyordu. İkinci Felibe'nin Osmanlılar'a karşı bütün Avrupa'yı yeni bir Haçlı İttifakı etrafında toplamaya yönelik faaliyetleri, Osmanlı ve Fransız diplomasinin işbirliğiyle neticesiz bırakıldı.

Üçüncü Murad devrinde Fransa ile ilişkiler eski canlılığını kaybetti. Osmanlılar'ın Leh kralı seçtirmek için büyük çaba

Scanned by CamScanner

harcadıkları Henri de Valois'in 1574'de tahta geçmek üzere kimseye haber vermeden Fransa'ya dönmesi İstanbul'da hoş karşılanmadı. Fransa'yı 1570'li yıllarda İstanbul'da temsil eden François de Noailles ve Giles de Noailles kardeşler, olumsuz davranışlarıyla Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'nın tepkisini çektiler. Osmanlı yönetimi, Fransa ve Venedik'in bütün engelleme girişimlerine rağmen 1580'de İngiltere'ye ticari imtiyazlar verdi. Bu tarihten sonra İngiliz tüccarlar Akdeniz'de, diplomatlar da İstanbul'da yavaş yavaş Fransa'nın ekonomik etkinliğini ve siyasî nüfuzunu hırpalamaya başladılar.

Osmanlı yönetimi, Fransa'nın 1585'de İspanya'ya karşı yeni bir deniz yardımı talebini İran savaşlarını gerekçe gösterip reddetti. Ayrıca Fransa Elçisi Germiny'nin kendilerine verilen kapitülasyonların, İngiltere, Venedik ve Lehistan'a tanınan ayrıcalıklardan daha geniş bir şekilde yenilenmesi isteği de geri çevrildi. Üçüncü Murad, elçinin dilekçesinin kenarına yazdığı, "Şimdiye kadar size ettiğimiz iyiliklere karşılık sizin de insaniyet ve iyilik göstermeniz gerekir" sözleriyle tepkisini belli etti. Fransız diplomasinin 1590'lı yıllarda İstanbul'da gerek İngiltere'ye verilen kapitülasyonları iptal ettirmek gerekse Osmanlılar'ı İspanya ile savaşa sokmak için gösterdiği yoğun mesai sonuçsuz kaldı.

17. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu hemen bütün kurumlarıyla uzun sürecek bir kaosun içine düşerken, Fransa da karşı reform hareketi neticesinde Avrupa'da tekrar Katolikliğin kalesi hâline geldi. Bu yüzden Fransa, Doğu'daki faaliyetlerini siyasi ve askeri alandan ziyade ekonomik ve dini konulara yöneltti. Ancak yeni politikasını İstanbul'da maharetle temsil edecek diplomatlar seçmekte gereği kadar özen göstermeyince menfaatlerini pekiştirmek bir yana hızla elindekilerden de oldu. Bilhassa Cesy Kontu Philipp de Harlay'in elçiliği zamanında bu durum bütün çıplaklığıyla gün yüzüne çıktı.

Scanned by CamScanner

Cesy Kontu Philipp de Harlay, 1620'de Baron de La Mole diye bilinen kardeşi Achille de Harlay'in yerine Fransa'yı İstanbul'da temsil etmekle görevlendirildi. Cesy Kontu için zor günler Sir Thomas Roe'nun 1622'de İngiltere'nin İstanbul elçisi tayin edilmesiyle başladı. Thomas Roe, daha vazifesinin ilk günlerinde Fransa Elçisi Cesy Kontu ile kıyasıya bir protokol kavgasına tutuştu. Venedik, Fransa, İngiltere ve Hollanda elçileri, Kıbrıs beylerbeyinin Avrupalı tüccarlara yönelik kanuna aykırı uygulamaları hakkında Osmanlı hükümetine müşterek bir şikâyetname sunmak amacıyla biraraya gelmişlerdi.

Fransa Elçisi, kaleme alınacak belgede hem birinci sırada kendi mührü ve imzasının olmasını hem de hükümdarının "Fransa imparatoru" sıfatıyla anılmasını istedi. İngiliz Elçi Thomas Roe ile Venedik Balyosu, Fransa Elçisi'nin her iki talebine de şiddetle karşı çıktılar. İngiliz elçiye göre, "Fransa imparatoru tabiri kesinlikle kabul edilemezdi. Hristiyan âleminde resmen imparator ünvanına sadece Avusturya hükümdarı sahipti. Şayet başka bir Avrupalı hükümdar kendisine imparator diyecekse, bu ancak birçok tacı başında taşıyan kendi kralı olabilirdi".

Her iki taraf da iddialarında ısrar edince Osmanlı hükümetine sunulacak şikâyetnameden vazgeçildi. İngiliz ve Fransız elçileri, yaşananları kendi hükümetlerine rapor edip, bundan sonra benzer durumlarda nasıl hareket etmeleri gerektiği hakkında yeni talimatlar istediler. Böylece hangi hükümdar daha büyük kavgası, büsbütün alevlendi. Paris ile Londra arasında hararetli yazışmalar yapıldı. İngiltere, önceleri İstanbul'daki elçisinin ne kadar haklı olduğunu ispatta kararlıydı. Ancak bir süre sonra geri adım attı. Thomas Roe'ya gelecekte bu gibi kavgalara sebep olabilecek her türlü davranıştan kaçınması ve hükümdarının itibarının padişah nezdinde zarar görmeden devam etmesine özen göstermesi yönünde emir verdi.

Scanned by CamScanner

Fransız Elçi, kavgadan galip çıkmış, ancak Thomas Roe'nun şahsında dişli bir rakip kazanmıştı. İki elçi, bu hadiseden sonra aralarına mesafe koyup, birbirlerinin açığını aramaya koyuldular. İngiltere Elçisi Thomas Roe, kısa sürede rakibini köşeye sıkıştıracak vasıtaları bulmakta zorlanmadı. Çünkü Cesy Kontu, Fransa'nın Doğu'daki çıkarlarını korumakta gösterdiği dikkati kendi gelir gider dengesini muhafaza etmede gösteremiyordu. Vazifesine başladığı ilk günlerden itibaren, önüne gelen hemen herkesten ölçüsüz bir şekilde borç aldı. Topladığı paraları genelde Osmanlı yönetimi nezdinde itibarını arttırabilmek için sarayın nüfuzlu kadınlarına takdim ettiği hediyelere harcadı. İstanbul'a gelişinin üçüncü yılında Türkler'den ve Hristiyanlar'dan aldığı borç yaklaşık 200 bin talere ulaşmıştı.

İki zengin İngiliz tüccar da, Fransa elçisine 50 bin taler borç vermişlerdi. Tüccarlar, alacaklarını bir an önce tahsil etmek için kendi elçileri Thomas Roe'dan yardım istediler. Thomas Roe, Fransa elçisinin içine düştüğü borç batağını ustaca kullanmayı bildi. Her fırsatta ve her ortamda alacak meselesini gündeme getirerek Fransız Elçisi'ni alenen aşağılamaktan çekinmedi. Aralık 1622'de Cesy Kontu hakkında, "Bırakın önce paramızı bir ödesin. O zaman onunla aynı seviyede konuşabiliriz. O ki, er veya geç evden atılma korkusunu yaşıyor. Bana her gün ihtiyaç duyacaktır. Benim ise ona asla ihtiyacım olmayacaktır. Zira sarayda ve şehirde ne kredisi ne de itibarı var. Aksine efendisinin yüz karası ve utancıdır" diyordu.

Fransız Elçisi'nin borçları, bir süre sonra sadece şahsi itibarını hiçe indirmekle ve İngiliz elçisi karşısında hayati önem taşıyan meselelerde dahi elini kolunu bağlamakla kalmayıp Fransa'nın menfaatlerini de zedelemeye başladı. Çünkü artık Osmanlı yönetimi de Fransız elçiyi büyük bir devletin temsilcisi olarak değil de alacaklılarının elinde oyuncak hâline gelmiş ve neredeyse tüm nüfuzunu kaybetmiş bir kişi olarak görüyordu. Aslında Paris'tekiler

Scanned by CamScanner

de durumun farkındaydılar. Fransa Kralı, Cesy Kontu'na önce İngilizler'den başlayarak derhal borçlarını kapatması yönünde defalarca emir gönderdi. Ne var ki kralın uyarıları hiçbir işe yaramadı. Elçinin borçları, azalmak bir yana gün geçtikçe çığ misali büyüdükçe büyüdü. Bir ara borçlarını ödemek için Halep gümrüğünü kiraladıysa da daha fena duruma düştü.

Fransız Elçi, sonunda alacaklılarının korkusundan sokağa çıkamaz hâle geldi. Hatta Divân-ı Hümâyun, yani Osmanlı yönetimi ile adeta bütün ilişkilerini kesti. İngiltere Elçisi Thomas Roe, 1627 sonunda bir mektubunda Cesy Kontu'nun durumu ile ilgili olarak, "Hiçbir sözüne güvenmiyorlar, zira her yerde itibarı öyle azaldı ki, sekiz aydır evinden dışarı bile çıkmadı ve bir kez olsun veziriazamla biraraya gelmedi. Çünkü veziriazam elçiden benim nezdimde öyle aşağılayıcı bir şekilde bahsetmektedir ki, bir elçi olmasına üzülüyorum ve sırf elçilik makamının lâyık olduğu itibar uğruna onu kimi zaman bu açıdan destekliyorum. Ama özel hayatta onu mümkün olduğunca aşağıda tutmaya kararlıyım" diye yazıyordu.

Fransa Kralı Onüçüncü Louis, zaten uzun süredir fiilen elçilik vazifesini yerine getiremeyen Cesy Kontu'nu nihayet 1630'da azletti. Elçi, tam İstanbul'dan ayrılamaya hazırlanıyordu ki bu defa alacaklıları yakasına yapıştılar. Elçinin borçlarının miktarı, 60 bini İngilizler'e olmak üzere toplam 300 bin talere kadar yükselmişti. Fransa elçisinin ülkesine döneceğini duyan alacaklılar, hemen Osmanlı yönetiminin kapısına dayanıp şikâyetçi oldular. Cesy, bunun üzerine borçlarına karşılık tutuklanıp alelade bir suçlu gibi zindana atıldı.

Marcheville Kontu Henri de Gournay, 1631'de Fransa'nın yeni elçisi olarak İstanbul'a doğru yola çıktı. Burada eski elçinin alacaklılarıyla boğuşmak ve Fransa'nın yerlerde sürünen itibarını tekrar ayağa kaldırmak gibi iki önemli görev kendisini bekliyordu. Zaten işi zor olan Marcheville Kontu daha İstanbul yolunda

Scanned by CamScanner

Kaptanıderya Canbolatzâde Mustafa Paşa ile bütün misyonunu tehlikeye sokacak bir kavgaya girdi. Sakız Adası açıklarında iki taraf karşılaştıklarında Mustafa Paşa, elçiden geleneklere uygun olarak bayrağını indirmesini ve bir hediyeyle bizzat huzuruna gelmesini istedi. Marcheville Kontu ise sadece beş top atışıyla kaptanıderyanın gemisini selamlayıp yoluna devam etti.

Kaptanıderya Mustafa Paşa, Fransa elçisinin davranışını hazmedemedi ve Marcheville Kontu'nu mahvetmek için bütün nüfuzunu kullandı. İstanbul Limanı'nda 1632'de yelken açmaya hazır bir Fransız ticaret gemisinde kaçak köle yakalanınca elçinin oğlu hapse atıldı ve tercümanı idam edildi. İngiltere elçisi Peter Wycke ve Venedik Balyosu Petro Foscarini, Osmanlı hükümetine ricada bulunarak meslektaşları Marcheville Kontu'nun oğlunun ve el konulan Fransız gemisinin tekrar serbest bırakılmalarını sağladılar. Fransa Eçisi'nin tazminat talebi, Osmanlı yönetimi tarafından dikkate alınmadı.

Fransa Elçisi, ertesi yıl elçilik binasının yanına kimseye danışmadan kendisi için bir ev ve küçük bir kilise inşa ettirdi. Padişahtan izin almadan yaptırılan her iki binanın yıktırılması gerekiyordu. Diğer elçilerin arabuluculukları, Dördüncü Murad'ın yıkım emri vermesini engelleyemedi. Olayı duyar duymaz ayağa kalkan Müslüman ahali, Fransa elçisinin yeni evini ve kilisesini yerle bir etti. Yine aynı yıl Dördüncü Murad'ın kesin emriyle İstanbul'daki bütün elçilerin evlerinde gizli silah depoları olup olmadığının tespiti gündeme geldiğinde hiç kimse Marcheville Kontu kadar küçük düşürücü bir muamele görmedi.

Osmanlı görevlileri, diğer elçilerin silahlarını kendi elleriyle teslim etmelerini yeterli görmelerine rağmen Fransız Elçi Marcheville'nin evine girip her yeri didik didik aradılar. Marcheville Kontu, en azından onurunu kurtarmak adına maruz kaldığı muameleyi gizlemeye çalıştıysa da olay kulaktan kulağa yayıldı. Dördüncü Murad, bir süre sonra öteki elçilere gönüllerini almak

Scanned by CamScanner

için birer hilat bahşederken Fransız Eçisi'ni hatırına bile getirmedi. Hatta Dördüncü Murad'ın Fransız elçiye son derece kızgın olduğu ve Marcheville Kontu'nu idam etme kararından zorlukla vazgeçirildiği söyleniyordu.

Marcheville Kontu, son itibar kırıntılarını da Osmanlı yönetimiyle didişerek tüketirken Fransa'nın eski elçisi Cesy Kontu hâlâ zindandan kurtarılmayı bekliyordu. Hürriyetinin bedeli olan borçlarını tek başına ödeyemeyeceğini bilen Cesy Kontu, bu paraların büyük bir kısmını yalnızca kendisi için değil milletinin yararına harcadığını söyleyerek Paris'ten yardım istemişti. Kral Onüçüncü Louis, sarayının kapısını aşındıran alacaklıların baskısına rağmen hazinesini sıkıntıya sokacak bu borcu üstlenmek istemedi. İstanbul'daki Fransız elçilerin nerdeyse devletten daha fazla onların işleriyle uğraştıkları söyleyerek Cesy Kontu'nun borçlarını Marsilyalı tüccarların omuzlarına yükledi. Tüccarlara parayı toplayabilmeleri için şehirdeki her türlü ticaretten altı yıl boyunca yüzde üç daha fazla gümrük vergisi alma imtiyazı verdi.

Marsilyalılar, kralın emrine karşı çıkamadılar. Tüccarların iki vekili, meseleyi yerinde halletmek üzere İstanbul'a geldi. Yanlarında getirdikleri 36 bin taler tutarındaki tazminatı, alacaklılar arasında paylaştırması koşuluyla Fransa Elçisi'ne verdiler. Marcheville Kontu ise parayı kendisine saklamayı tercih etti. Bunun üzerine alacaklılar, Osmanlı mahkemelerine başvurup şikâyetçi oldular. Marsilyalı iki vekil hapse atıldı. Marcheville, sıranın kendisine geldiğinden korkup parayı teslim etti. Son hadise, Fransız elçinin İstanbul'daki bütün kredisini tüketti.

Osmanlı yönetimi, Fransa Elçisi'ni istenmeyen adam ilan etti. Dördüncü Murad, elçinin bir an önce İstanbul'dan gönderilmesini emretti. Marcheville Kontu, tersaneye çağırıldı. Diplomatik statüsü sebebiyle kralından başka hiç kimsenin kendisini İstanbul'dan uzaklaştıramayacağını zannediyordu. Fakat daha ne olduğunu anlayamadan yanındaki iki hizmetkârıyla birlikte zorla

Scanned by CamScanner

limana getirildi ve burada hazır bekleyen bir gemiye bindirildi. Osmanlı hükümeti Fransız elçiyi göndermekte o kadar kararlıydı ki geminin harekete geçmesi için uygun rüzgârın çıkmasını bile beklemedi. İki kadırga, Marcheville Kontu'nun bindirildiği gemiyi yedeklerine alıp açık denize ulaştırdı. Fransız elçinin sekreteri ve diğer maiyeti de hemen peşinden yolcu edildiler.

Cesy Kontu, yeni elçi gelinceye kadar işleri yürütmesi için zindandan çıkartıldı. Dehşete düşen diğer devletlerin temsilcileri, Marcheville Kontu'nun daha önce hiç bir elçiye reva görülmemiş bir şekilde İstanbul'dan sürülmesi karşında Fransa'nın nasıl hareket edeceğini merakla bekliyorlardı. Fransa herkesi şaşırttı ve Doğu Akdeniz ticaretindeki menfaatlerini korumak adına olanları sineye çekti. Normal şartlarda savaş sebebi sayılabilecek böyle bir hadiseden ötürü Osmanlı hükümetine şikâyette bile bulunamadı. Cesy Kontu da İstanbul'da 1638'e kadar gayri resmi olarak sürdürdüğü elçilik görevinde borçlarını yavaş yavaş ödedi.

Scanned by CamScanner

Ermeniler'e Ruslar'dan Önce Cizvitler Bağımsızlık Vaadetmişti

Cizvitler, Katolik Hristiyan âleminin en büyük tarikatlarından biri olup, Ignatius von Loyola tarafından 1534'de İsa Cemiyeti adıyla kuruldu. Loyola'nın Paris'te çevresine topladığı altı öğrenci Cizvit tarikatının nüvesini oluşturmuştu. Altı öğrenci, 1534'te Montmartre'deki Meryem Kilisesi'nde fakirlik, iffetlilik ve bir an önce Kudüs'e girerek Hristiyan olmayanları bu dine davet etme, eğer oraya gidilemezse Papa'nın hizmetine girme yemini etmişlerdi. Ancak bir yıl sonra Venedik'te buluştuklarında Türk hâkimiyetindeki Kudüs'e gitmenin imkânsızlığını görünce papanın hizmetine girdiler.

Cizvit tarikatı, Papa Üçüncü Paul'ün 1540'taki tamimiyle resmiyet kazandı. Tek amaçları, Katolik inancı bütün insanlığa yaymak ve Katolik olanların inançlarını tavizsiz bir şekilde yaşamalarını sağlamaktı. Cizvitler, Protestanlığın ortaya çıkışı üzerine büyük bir darbe yiyen Katolik kilisesini toparlayıp, 1545 ile 1563 yılları arasındaki Trento Konsili kararlarıyla karşı reformun yapılmasını sağladılar.

Keşişlerin tarikatlarına bağlılıkları, Roma'nın her türlü desteği ve Avrupa kralları nezdindeki itibarları sayesinde bu

Scanned by CamScanner

hedeflerini gerçekleştirmek için dünyanın hemen her yerine dağıldılar. Güney Amerika'dan Orta Asya ve Uzak Doğu'ya kadar geniş bir coğrafyada sürdürdükleri misyonerlik faaliyetleriyle Katolikliği yaydılar.

Cizvitler Osmanlı Topraklarında

Cizvitler, 17. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Osmanlı topraklarında da boy göstermeye başladılar. 18. yüzyılın başlarında özellikle Ermeniler'e yönelik misyonerlik faaliyetleri bir hayli tesirli oldu. Zira Cizvitler propagandalarını etkili bir dil, büyük maddi kaynaklar, her türlü entrika ve hepsinden önemlisi kendilerinin Ermenistan'ı işgalden kurtaracak Frenkler oldukları kehanetiyle desteklemişlerdi.

İstanbul'a gelen ilk Cizvitler, başlarında Canillac adlı bir asilzâdenin bulunduğu beş Fransız kardeşten ibaretti. Dönemin Fransa elçisi Breves, Cizvitler'i himayesi altına alarak, Osmanlı yönetiminin izniyle 1603'de Pera'daki San Benedikt Kilisesi'ne yerleştirildiler. İstanbul'a girişleri sessiz sedasız olmuştu ama burada hayata geçirmeye çalıştıkları projeler daha ilk günlerden itibaren Hristiyan âleminin hemen tamamında kıyametler koparttı. Cizvit misyonu faaliyetlerini iki alanda yoğunlaştırdı. İlk düşünceleri İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi'ni ele geçirip, tekrar Roma Kilisesi ile birleştirmekti. Bunun için Pera'daki kilisede, genç Rumlar'a ve Ermeniler'e ücretsiz eğitim veren bir okul açtılar.

Cizvitler'in ikinci planları ise Kudüs'e yerleşmekti. Önce Hazreti İsa'nın gömülü olduğuna inanılan Kutsal Mezar'ın bekçiliğini yüzyıllardır ellerinde tutan başka bir Katolik tarikatı olan Fransiskenler'i safdışı bırakacak, sonra da Rum Ortodokslar'ın, Süryaniler'in, Gürcüler'in, Ermeniler'in, Nesturiler'in, Yakubiler'in, Kıptiler'in ve Maruniler'in ellerinden Kudüs'teki diğer kutsal mekânları alacaklardı. Belgelere yansıdığı kadarıyla ilk olarak

Scanned by CamScanner

1615 başlarında Rum keşişi kıyafetleri giyinmiş iki Cizvit, Kutsal Topraklar'da dolaşmaya ve entrikalar çevirmeye başladı.

Cizvitler, her iki amaçlarını gerçekleştirmek için kısa süre de başta İzmir, Kıbrıs ve Sakız Adası olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine de dağıldılar. O dönemde Avrupa'nın tamamını kan gölüne çeviren din çatışmaları, bu defa Cizvitler'in etrafında Osmanlı coğrafyasında Batı devletleri arasında amansız bir nüfuz, misyonerlik ve diplomasi savaşına dönüştü. Katolikliğin kalesi olan ve "Kilise'nin büyük kızı" sıfatıyla tanınan Fransa, Cizvit tarikatını 17. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı coğrafyasında etkinleştirmeye, dolayısıyla Katolik âleminde nüfuzunu ve liderliğini pekiştirmeye yönelik bir politika geliştirdi.

Cizvitler, 1609'da Osmanlı hükümetine düşman olmak ve her yerde karışıklık çıkartmak suçlamasıyla Sultan Birinci Ahmed'in emri üzerine tutuklandılar. Ancak Fransa elçisi Salignac, Cizvitler'i, gecelik elbisesini bile değiştirmeden Veziriazam Kuyucu Murad Paşa'nın huzuruna koşup serbest bıraktırıp, İstanbul'da kalmalarını sağladı. Fransa'nın himayesi ilerleyen tarihlerde de Cizvitler'in üzerinden eksik olmadı.

Katolik dünyasının diğer büyük gücü Avusturya da Cizvitler'e sahip çıktı. Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında 1606'da imzalanan Zitvatoruk Antlaşması sonrasında ortaya çıkan pürüzleri halletmek üzere 1615'de Prag'da imzalanan ve 1616'da Viyana yeniden düzenlenen barış antlaşmalarında Cizvitler'e Osmanlı İmparatorluğu'nda dinlerini serbestçe icra etme hakkı verilmişti. Ancak Avusturya'nın müdahaleleri yüzünden Fransa ile arasında sürtüşmeler yaşandı ve Osmanlılar, bu durumdan dolayı Cizvitler'e şüpheyle baktılar.

Viyana Antlaşması'nın onayını almak için gönderilen Avusturya Elçisi Baron Herrmann von Czernin'in İstanbul'a bayrak

Scanned by CamScanner

açarak ve trampet çalarak girmesi yüzünden yaşanan kargaşada dört Cizvit Yedikule'de zindana atıldı. Fransa elçisi Achille de Harley, 30 bin Venedik altını harcayarak Cizvitler'in tutukluluk hâllerini Yedikule yerine Fransa elçilik binasının misafirhanesinde sürdürmelerine izin aldı, ancak İstanbul'dan sürülmelerini engelleyemedi.

Venedik, Katolik bir devlet olmasına rağmen, Papa Beşinci Paul ile yaşadığı anlaşmazlıklar sırasında Cizvitler'i topraklarından tamamen sürmüş ve 5 Kasım 1614 tarihli bir kararla onlara bırakılacak mirasları lanetlemişti. Venedik'in İstanbul'daki daimi temsilcileri olan balyoslar, devletlerinin politikası doğrultusunda, daha İstanbul'a geldikleri andan itibaren Cizvitler'in buradan uzaklaştırılmaları için Osmanlı devlet adamlarına telkinlerde bulunmuşlardı. Kutsal Mezar'ın bekçiliği ile ilgili anlaşmazlıkta Fransa Cizvitler'i desteklerken, Venedik mensuplarının çoğu İtalyan olan Fransiskenler'in yanında yer aldı.

Reformla birlikte Katolik dünyasından kopan ve bu devletlerle arasına kan giren İngiltere ile Hollanda da Cizvitler'in amansız düşmanıydı. Özelikle İngiliz Elçisi Sir Thomas Roe, 1622 ile 1628 arasında görev yaptığı İstanbul'da dönemin Rum Ortodoks Patriği Kiril'i Cizvitler'in entrikaları karşısında hararetle ve büyük bir maharetle destekledi. Cizvitler, Fransa Elçisi Cesy'nin desteğiyle, 1623'de ve 1625'de Kiril'i azlettirip patriklik makamına kendi adamlarını çıkarttı. Ancak Kiril, her iki defasında da İngiltere ile Hollanda elçilerinin maddi ve siyasi destekleriyle makamını geri alarak Ortodoks dünyasının kalesini teslim etmedi.

Cizvitler'in 1628'de Kiril aleyhinde giriştikleri başka bir entrika ters tepti. Bu durumu kullanan İngiliz elçisi Thomas Roe, Patrik Kiril ve Venedik balyosu, Veziriazam Halil Paşa'ya Cizvitler'i İstanbul'dan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer topraklarından kovdurttular.

Scanned by CamScanner

İnatçılıklarıyla meşhur Cizvitler, bu darbeye rağmen Osmanlı topraklarına yeniden girmek için bir arka kapı buldular. Fransız Elçi Cesy, Cizvitler'den ikisini evinde vaiz olarak gizlemişti. Birkaç ay sonra İngiliz elçinin gitmesinden ve ortalığın yatışmasından istifadeyle Osmanlı hükümetine başvurup, kimliklerini gizlediği bu iki keşişe San Benedikt Kilisesi'ni tekrar tahsis ettirdi. Yaşananlardan ders alan Cizvitler, gürültü patırtı çıkarmadan İstanbul'a yerleştikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinde de teşkilatlarını yeniden kurdular. Böylece 17. yüzyıl sonuna kadar Patrikhane ve Kutsal Yerler konusunda Cizvitler'le diğerleri arasındaki rekabet kaldığı yerden tekrar başladı.

1695'te Sakız Adası'nda Cizvitler ile Rum ruhbanlar arasında patlak veren kavga yüzünden dönemin padişahı İkinci Mustafa, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hristiyan tebaasının Katolik mezhebine geçmesini yasakladı. Sultan, misyonerler ile destekçilerine ağır cezalar verileceğini duyurdu. Rum papazlar böylece yüzyıllık kavgada Cizvitler karşında kesin zafer kazanmışlardı. Zaten bir süredir faaliyetlerini Ermeniler arasında yoğunlaştıran Cizvitler bundan sonra Rumlar'dan büyük oranda ellerini çektiler.

Cizvitler, kiliselerine ve ailelerine sızdıkları Ermeniler arasında öğretilerini yaymada diğer Hristiyan gruplara nazaran şaşırtıcı bir başarı elde etmişlerdi. Akıllı davranarak hem ruhların kurtuluşunu hem de din değiştirmenin maddî avantajlarını vurguluyorlar ve bunu da Türkçe olarak yapıyorlardı. Fakir Ermeniler'e, kiliselerine ödemek zorunda oldukları ağır vergilerden kurtulmanın en iyi yolunun Katolikliğe geçmeleri olduğu telkin edildi. Zenginlerin gönül kilidini açmak için, Ermeni Kilisesi'nde neredeyse yılın üçte birini kapsayan orucun Katolikler'de sadece 40 gün sürdüğü anlatıldı. Zaten Ermeni tacirler, geniş ticari bağlantıları ve İtalya ile Fransa'ya kadar uzanan seyahatleri sayesinde Batı düşüncesi ve geleneklerine aşina olmuşlardı. Cizvitler üzerinden Fransa'nın desteğini arkalarına almaları, Rumlar ve Osmanlı mali memurları

Scanned by CamScanner

ile yaşayacakları anlaşmazlıklarda Fransız elçi ve konsoloslarının kendileri lehine müdahalede bulunmalarını sağlayabilirdi.

Mezhep değiştirme işine daha büyük bir heyecan vermek ve geniş kitlelerin nabzını tutmak için de Ermeniler arasında muteber olan bir kehanet ustaca kullanıldı. Bu kadim kehanete göre, savaşçı bir Frenk halkı Ermenistan'ı işgalcilerden temizleyip, Ermeni milletinin bağımsızlığını ve özgürlüğünü yeniden tesis edecekti. İşte Frenk diyarından kopup gelmiş Cizvitler bu mesut geleceğin mimarlarıydı. Bağımsızlık vaadi, gerçekten de Ermeniler'in ruhlarına işledi ve Ermeni toplumu arasında mezhep değiştirme furyasını çığ gibi büyüttü. 18. yüzyılın ilk üç yılında Katolikliğe geçen Ermeniler'in sayısı, yalnızca İstanbul ve çevresinde değil, imparatorluğun doğusunda, özellikle de Erzurum'da bir hayli arttı.

Misyonerlik faaliyetleri, Ermeni cemaati arasında kavga çıkardı. Bir tarafta Cizvitler'e tâbi olan Katolik grubu, diğer tarafta ise atalarının inançlarına sıkı sıkıya bağlı Ortodoks Ermeni grubu vardı. Taraflar arasındaki mücadele, 1703'de bütün şiddetiyle gün yüzüne çıktı. Eski inancını muhafaza eden Ermeni Patriği Aviettis, cemaatinden Cizvitler'in telkinleriyle Katolikliğe geçen bazı din adamlarını zincire vurdurup hapse attırdı. Katolikliği benimseyen diğer Ermeni ruhbanlar, arkadaşlarını zorla hapisten çıkarttılar ve patriğe işkence ettiler.

Patrik Aviettis, maruz kaldığı muameleyi Bâbıâli'ye, yani Osmanlı yönetimine şikâyet etti. Katolik Ermeniler ise dönemin sadrazamı Daltaban Mustafa Paşa nezdinde Aviettis'i suçlu gösterdi. Sadrazam, huzuruna çağırdığı Patrik Aviettis'i, "Senin gibi biri, hapishanelere neden ihtiyaç duysun? Bunların sadece padişaha ait olabileceklerini bilmiyor musun?" diyerek azarladı. Daltaban Mustafa Paşa'nın patriğin derhal zindana atılmasına yönelik emri ancak şeyhülislâmın araya girmesiyle geri çekildi. Şeyhülislâmın Aviettis'in tarafını tuttuğunu gören sadrazam bu defa öfkesini

Scanned by CamScanner

Katolik Ermeniler'e yöneltti. Katolikliğe geçen tanınmış dört Ermeni, kürek çekmek üzere kadırgalara gönderildi.

İlk raundu kaybeden Katolik Ermeniler, mücadeleyi bırakmayarak kendi adamları olan Suphi'yi patrik seçtirdi. Yeni patriğin ilk iş olarak, Ortodoks Ermeniler'in lideri Edirne Piskoposu Efraim'in görevden aldı ve Katolikliğe geçen üç papazı vazifelerine iade etmek için Edirne'ye geri getirtti. Piskopos Efraim'in grubu, Patrik Suphi'nin Cizvitler'in adamı olduğu ve Ermeni Kilisesi'ni papaya satmaktan başka bir amacının bulunmadığı iddiasıyla ortalığı ayağa kaldırdılar. Patrik Suphi, kendisi hakkındaki şikâyetler sadrazama kadar ulaşınca Cizvitler'in Ermeni kiliselerinde vaaz vermelerini yasakladı. Buna rağmen Edirne'ye getirdiği üç papazın huzuru bozdukları suçlamasıyla kadırgalara kürekçi olarak gönderilmelerini engelleyemedi. Katolikliğe geçen diğer Ermeni papazlar aynı akıbete uğramamak için kaçıp bir yerlere saklandılar.

Cizvitler, üst üste iki defa Ortodoks Ermeniler karşında başarıya ulaştıklarını düşündükleri anda Bâbıâli'nin olaya müdahale etmesi yüzünden hüsrana uğramışlardı. Bu yüzden bir taraftan misyonerlik faaliyetlerini inatla sürdürürken, diğer taraftan da Osmanlı hükümetini köşeye sıkıştıracak bir hamle yaptılar. Haklılıklarını ve masumiyetlerini savunan bir bildiri kaleme alıp, Hristiyan devletlerin İstanbul'daki elçilerini kendileri lehine Osmanlı yönetimi üzerinde baskı kurmaya davet ettiler. Ancak bildiriyle göreve çağrılan elçilerden hiçbiri ellerini ateşe sokmaya yanaşmadı. Cizvitler'in hamisi Fransız Elçi Ferriol bile yalnızca bir süre uslu durup ortalığın yatışmasını beklemelerini tavsiye etti. Ferriol'a göre, bir hükümdardan, kendi lehine olmadığı takdirde, tebaasının dinlerini değiştirmelerine izin vermesini istemek büyük bir arsızlıktı.

Aynı günlerde başında bizzat Piskopos Efraim'in bulunduğu bir Ortodoks Ermeni heyeti, Cizvitler'in ve onların adamı olan

Scanned by CamScanner

patriğin entrikalarına dikkat çekmek için Edirne'de sadaret kethüdasının, yani sadrazamın yardımcısının huzuruna çıkmıştı. Kethüda, heyeti dinledikten sonra Efraim'e, "Katolikler'den bahsediyorsunuz. Onlar kâfir değil midir?" diye sordu. Efraim'in "doğru" cevabı vermesi üzerine, "İyi öyleyse! İster beyaz, ister siyah, ister kırmızı olsun, domuz daima domuzdur. Bâbıâli için bir kâfirin Katolik mi Ermeni mi olduğu önemli değildir, kâfir kâfirdir" diyerek karşısındakileri payladı.

Piskopos Efraim, kethüdanın umursamaz tavrı karşısında sinmedi. Kendilerinin Bâbıâli'nin bütün milletlere tanıdığı vicdan hürriyetinden başka bir şey talep etmediklerini, Cizvitler'in ise bütün Ermeniler'i kendi kiliselerine çekmek istediklerini, bu yüzden yakında Ermeniler'in haraç veremeyecek kadar fakirleşeceklerini söyledi. Ayrıca Cizvitler'in Osmanlı halkının diğer unsurlarından da kendi saflarına dâhil ettikleri genç insanları eğitim için Fransa'ya ve İtalya'ya gönderdiklerini, Frenkleşerek geri dönen bu kimselerin herhangi bir yabancı elçinin himayesi altına girerek kendi devletlerine sırt çevirmelerine sebep olduklarını ekledi. Patrik Suphi'nin papadan para aldığını ve bütün musibetlerin kaynağı olduğunu iddia etti.

Sadaret Kethüdası, Piskopos Efraim'in sözleri karşında tavrını değiştirdi ve sadrazamın da Ortodoks Ermeniler lehine karar vermesini sağladı. Patrik Suphi makamından alınarak taraftarları ile hapse atıldı ve Cizvitler'e uyup Katolik olan birçok Ermeni de hapis cezası, falaka veya ağır para cezalarına çarptırıldı.

Avedik, Suphi'den boşalan patriklik makamına getirildi. Cizvitler, seçim sırasında büyük paralarla destekledikleri yeni patriği, en azından Ermeni cemaati arasında misyonerlik faaliyetlerini sürdürmelerine engel olmayacak derecede kendi taraflarına çektiklerini sanıyorlardı. Buna karşılık Patrik Avedik, geleneksel Ermeni inancına bağlıydı ve Cizvitler hakkında hiç de iyi şeyler

Scanned by CamScanner

düşünmüyordu. Cizvitler'i evlerine alan veya onların kiliselerini ziyaret eden Ermeniler'in hepsini aforoz ettirdi.

Osmanlı yönetimi de aynı dönemde Cizvitler'e veya Osmanlılar'ın verdiği adla Kara Papazlar'a karşı tavrını sertleştirdi. Erzurum'daki Ortodoks Ermeniler, 1703 Mart'ında Katolikliğe geçen 300 kadar gençle aralarında çıkan kavgayı ve durumu İstanbul'a şikâyet etmişlerdi. Bâbıâli, bunun üzerine şehirdeki Cizvit okulunu kapattırdı. Cizvitler ve Katolik Ermeniler, Erzurum'u terk edip, bir kısmı İran'a bir kısmı da İstanbul'a sığındılar.

Ortodoks Ermeni grubunun Bâbıâli'nin desteğiyle kazandığı zafer, bir süreliğine ortalığın durulmasını sağladı. Bu geçici huzur dönemi, Cizvitler tarafından faaliyetlerini el altından sürdürmek ve nefret ettikleri Patrik Avedik'in altını oymak için kullanıldı. Fransız Elçi Ferriol da hakkında, "Latinler'in tiranı, imanımızı Türkler'e pazarlayan ve kiliselerinde günah işleyen bu adamın Türk olması Romalı olmasından daha iyidir" dediği Avedik'i düşürmek için Cizvitler'e yardım etti.

Patrik Avedik, yanına sokulan sahte dostlar tarafından Bâbıâli'nin kendisini gizliden gizliye takip ettiği telkinleriyle kandırılıp, Girit'e veya Mora'ya kaçmaya ikna edildi. Başka bir rivayete göreyse, gerekli yerlere ulaştırılan rüşvetlerle gerçekten de Bâbıâli'nin patrikten yüz çevirmesi sağlandı. Her ne şekilde olursa olsun nihayet planın ilk adımı başarıya ulaştı ve Patrik Avedik 1706'da Sakız Adası'na gönderilmek üzere bir gemiye bindirildi.

Şimdi sıra Patrik Avedik'ten ilelebet kurtulmaya gelmişti. Planın bu ikinci aşaması, Fransa Elçisi Ferriol, Sakız Konsolosu Bonnal, İstanbul ve Sakız Cizvit misyonerliklerinin iki başrahibi Braconnier ile Terrillon tarafından hayata geçirildi. Ferriol, patriğe nezaret eden çavuşa rüşvet vererek, Sakız yolculuğu için zaten limanda hazır beklemekte olan bir Fransız gemisinin tercih edilmesini sağladı. Gemi, Avedik'i Sakız yerine Sicilya üzerinden

Scanned by CamScanner

Marsilya'ya götürdü. Talihsiz patrik burada hapse atıldı. Avedik, ölünceye kadar demir maskeli gizemli adam olarak Bastille Hapishanesi'nde tutulduğu söylenir. Ancak patrik bir süre sonra Katolikliği kabul edip hapisten kurtuldu ve ömrünün kalan kısmını Paris'te tamamladı.

Ortodoks Ermeniler, Patrik Avedik'in kaçırıldığı veya öldürüldüğü haberini alır almaz Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın kapısına dayandılar. Bu işin sorumlusu olan Cizvitler ve Elçi Ferriol en ağır şekilde cezalandırılmalıydı. Ali Paşa, talepler doğrultusunda Ferriol'den patriğin derhal geri getirilmesini istedi. Avedik İstanbul'a dönünceye kadar Cizvit başrahibinin ağır hapis cezasına çarptırılacağı ilan edildi. Bu tehdit sözde kaldıysa da Cizvitler'e ve Katolik Ermeniler'e karşı sert tedbirler alındı. Beyoğlu'nda Fransız elçinin himayesi altında faaliyet gösteren matbaaları kapatıldı. Sadrazamın çavuşları, San Benedikt Kilisesi'nde bulunan Ermeniler'i tutuklayarak zindanlara attılar. Zindanın kapısı ancak büyük paralar karşılığında açıldı.

Cizvitler'in daha Patrik Avedik meselesinin dumanı tüterken 1707 başlarında İstanbul Ermeni patriği ile Kudüs patriğini kendi taraflarına çekmeye ve kovuldukları Ermeni kiliselerine tekrar girmeye cüret etmeleri rakiplerinin öfkesini artırdı. Kara Papazlar bir kez daha Bâbıâli'ye şikâyet edildi. Cizvitler, vaazlarıyla Osmanlı'nın sadık tebaası olan Ermeniler'i devletlerinden soğutmaya uğraşıyorlardı. İstanbul ve Kudüs patrikleri, papa tarafından satın alınmış döneklerdi. Patrik Avedik, Sakız Adası'ndan kaçırılmış, Engizisyon'un Palermo'daki hapishanelerine götürülerek orada üç ay boyunca korkunç işkencelere maruz bırakılmış, sonra Ceneviz üzerinden Marsilya zindanlarına nakledilmişti. Patrik şimdi ekmekle su karşılığında en adi kürek mahkûmu gibi çalıştırılıyordu.

Osmanlı yönetimi, artık devletin itibarının söz konusu olduğu bu kavgayı Ortodoks Ermeniler lehine kesin olarak çözmek için

Scanned by CamScanner

harekete geçti. Cizvitler'in bulunduğu kiliseye devam eden bütün Ermeniler tutuklandı, İstanbul patriği ileri gelen 40 taraftarıyla birlikte zindana atıldı ve Kudüs patriği azledildi. Sultan Üçüncü Ahmed, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde Ermeniler'in Katolikliğe geçmesinin yasaklandığı ve buna uymayanların en ağır cezalara çarptırılacağı hakkında bir emir yayınladı. "Frenk" oldukları anlaşılan İstanbul patriği ve taraftarlarından altı kişinin idamı emredildi. Ancak bu yedi kişiden patrik de dahil altısı İslâm'ı kabul edip ölümden kurtuldu. İçlerinden sadece Der Komidas, Katolik inancını müdafaa etti ve öyle de öldü.

Çorlulu Ali Paşa, Cizvitler'i ve Ermeniler arasındaki taraftarlarını sindirdikten sonra, Patrik Avedik'in geri getirilmesi konusunda Fransa Elçisi Ferriol'un üzerindeki baskıyı daha da arttırdı. Ferriol, patriği ortadan kaldırarak ilahi bir iş yaptığını ve Katolik inancına büyük bir hizmet verdiğini düşünüyordu. Bu yüzden her defasında kendisinin ve hükümetinin Avedik'in kaçırılması ile bir ilgilerinin olmadığını söyleyerek yakasını kurtarmaya çalıştı. Ancak sadrazamın gerekirse Fransa'ya karşı savaş ilân etme tehdidi işe yaradı. Ferriol, İspanya kralı tarafından Messina Hapishanesi'nde tutulmuş olabileceğini söylediği patriğin İstanbul'a dönmesi için arabuluculuk yapması hususunda Fransa kralına bir yazı yazmayı taahhüt etti. Mektubu gerçekten de yazdı ama ikiyüzlülüğü elden bırakmayarak kralına Avedik'i hiçbir şekilde serbest bırakmamasını ve İstanbul'a dönüşüne izin vermemesini tavsiye etti.

Fransa hükümeti, İstanbul'daki elçisinin oyununa sadık kalarak, gönderdiği cevabi yazıda Avedik'in ellerinde olduğunu inkâr ve İspanya kralını işaret etti. Patriğin yerini kesin olarak tespit etmek ve serbest bırakılmasını sağlamak için mümkün olan her şeyin yapılacağı vaadiyle zaman kazanılmaya çalışıldı. Osmanlı tarafı, gelen cevaptan tatmin olmamıştı. Ömer Ağa, 1709'da Avedik'i geri getirmek üzere Fransa'ya gittiyse de yine elleri boş döndü.

Scanned by CamScanner

Fransa'nın İstanbul'daki yeni elçisi Elçisi Pierre Puchot, 1711 ve 1713'de bu yüzden sadrazam tarafından sorguya çekildi. Fransa, Osmanlı yönetiminin tehditlerine rağmen zamanla Patrik Avedik işinden sıyrılmayı başardı. Patriğin sürgünde ölmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 1715'de Venedik ve Avusturya ile savaşa girmesi üzerine patrik meselesi de arada unutulup gitti.

Fırtına şimdilik dinmişti ama Cizvitler'in Osmanlı Ermenileri'ne yönelik hayata geçirdikleri ve bağımsızlık cilasıyla süsledikleri misyonerlik faaliyetlerinden kaynaklanan hadiseler, aslında gelecekte Osmanlı İmparatorluğu'nu ne gibi tehlikelerin beklediğinin habercisiydi. Kısa bir süre sonra bu defa batıda palazlanan her bir devlet, Osmanlı'nın yumuşak karnına el uzattı.

Fransa, 1740'ta imzalattığı kapitülasyonlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Katolikler lehine önemli ayrıcalıklar elde etti. Rusya, 18. yüzyılın sonlarından itibaren "Üçüncü Roma" olduğu iddiasıyla Osmanlı'nın Ortodoks tebaasının koruyuculuğuna soyundu. İngiltere, uzun süre Katolik misyonerlerin faaliyetlerini engellemek için Osmanlı'yla birlikte hareket etmesine rağmen, 1842'de kendi misyonerlerine Kudüs'te cemaati dahi olmayan bir Protestan kilisesi açma izni verilmesini sağladı. En nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyılda Avrupa'nın hasta adamı ilan edildi ve Batılı elçilerin elinde oyuncak oldu.

Scanned by CamScanner

Rum Matbaacı Şeyhülislam Fetvasıyla Temize Çıktı

Osmanlı topraklarında Rumlar'la mücadele eden Cizvitler ilk Rum Matbaası'nı kuran Metaksas'ı, Osmanlı Devleti'ne ve İslâm'a tehlikeli olabilecek yazılar basan ve dağıtan bir sapkın, bir Kalvinist, bir Lutherci olarak suçlamışlardı. Bunun üzerine matbaa basılmış ve buradaki kâğıtlar ve kitaplar incelenmişti. İnceleme sonucunda Osmanlı din adamları iddia edildiği gibi İslâm ve devlet aleyhinde hiçbir şeye rastlamamışlardı. Şeyhülislâm Zekeriyazâde Yahya Efendi, Hristiyanlar'ın kiliselerinde okunmasına alenen izin verilen öğretileri hakkında kitaplar yazmalarının küfür ya da suç olmadığı hakkında bir fetva vermişti.

Matbaanın Osmanlı ülkesine girişi hakkında bugüne kadar çok şey söylendi. İbrahim Müteferrika'nın 1727'de Yirmisekiz-çelebizade Mehmed Said Efendi ile birlikte İstanbul'da kurduğu matbaa, konunun uzmanları hariç, genelde ilk Osmanlı matbaası olarak değerlendirildi. İstanbul'daki müstensihlerin, yani geçimlerini yazı yazmakla temin eden kimselerin ve din adamlarının sert muhalefetinin, matbaanın Osmanlı toplumundaki serüvenini geciktirdiği ileri sürüldü. Ancak İbrahim Müteferrika'nın matbaası Osmanlılar'ın değil imparatorluğun Türk-Müslüman tebaasının ilk matbaasıydı.

Scanned by CamScanner

Osmanlılar'ın matbaayla tanışmaları, daha Avrupa'da günlük hayatın vazgeçilmezlerinden olduğu günlerde başladı. İspanya'dan göç eden David ve Samuel ben Nahmias kardeşler, Sultan İkinci Bayezid'den aldıkları fermanla 1493'te İstanbul'da ilk Yahudi matbaasını kurdular. Matbaacılığı İtalya'da öğrenen Ermeni Apkar da yanında getirdiği malzemeyle 1567'de İstanbul'da Surp Nigoğayos Kilisesi'nde ilk Ermeni matbaasını açtı. Apkar, 1569'a kadar dil bilgisi, takvim ve âyin kitaplarından oluşan toplam beş eser bastı. İstanbul'da bir Rum matbaasının kurulması ise Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasında kavganın alevlendiği bir dönemde gerçekleşti.

16. yüzyılda dini nüfuzunun ve cemaatinin önemli bir kısmını reformculara kaptıran Roma Katolik Kilisesi, 17. yüzyılın başlarından beri doğuya doğru genişleyerek kayıplarını telafi etmeye çalışıyordu. Papa'nın otoritesini kayıtsız şartsız kabul eden Katolik bir misyonerlik tarikatı olan Cizvitler, yeni politikanın en önemli aracıları oldular. Osmanlı topraklarında da 1603'den itibaren Pera'daki Saint Benedikt Kilisesi'nde Fransa'nın İstanbul elçisinin himayesinde faaliyetlerine başladılar. Öncelikli düşünceleri İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi'ni ele geçirip, Roma Katolik Kilisesi ile birleştirerek ortadan kaldırmaktı. Propagandalarını bilhassa kadınlar ve gençler arasında yoğunlaştırmışlardı.

Pera'daki kilisede genç Rumlar'la Ermeniler'e ücretsiz eğitim veren ve büyük başarılar kazanan bir okul açtılar. Fransa Kralı Onüçüncü Louis tarafından 1621'de Kutsal Mekânlar ile ilgili özel bir görevle İstanbul ve Kudüs'e gönderilen des Hayes'in, "Saint Benedikt Kilisesi harika bir iş çıkartan Cizvit papazlarınındır. Onlar tüm gençliği ve hatta sapkınları da eğitiyorlar, bunlar da papazları çoğunlukla kendi günahlarına çekiyorlar. Öylesine ki onların nezareti altında eğitim görmüş olan birçok Rum piskopos ve başpiskopos Roma Kilisesi'nin imanına karşı çok iyi duygulara sahiptirler ve büyük hizmetler yapmaya hazırdırlar"

Scanned by CamScanner

şeklindeki ifadeleri, Cizvitler'in kısa sürede ne kadar mesafe aldıklarını gösteriyordu.

Cizvitler, 1609 ve 1616'da iki defa Osmanlı hükümetinin hışmını üzerlerine çektilerse de pes etmediler. Davalarının en büyük engeli olarak gördükleri dönemin Rum Ortodoks Patriği Birinci Kiril'e karşı 1620'li yıllarda açık savaş başlattılar. İlk olarak kendi taraflarına çektikleri bir Rum Ortodoks piskoposunu, İstanbul'daki Fransa Elçisi Kont Cesy'nin de desteğiyle Kiril'in yerine geçirmeye çalıştılar. Patrik Kiril, piskoposu aforoz ederek, yani dinden çıkartarak tehlikeyi savuşturmak istedi. Cizvitler bunun üzerine her yerde, "Patrik Kiril'in aslında Lutherciler, Kalvinistler gibi din sapkınları ile işbirliği yaptığı ve Floransalılar'a Takımadalar'dan bir ada teslim etmeye hazırlandığı" hakkında propagandaya başladılar.

Gerek Cizvitler'in suçlamaları, gerekse Fransız Elçisi"nin Veziriazam Mere Hüseyin Paşa nezdinde 40 bin taler tutarında bir para ile cazipleştirdiği telkinleri meyvesini verdi. Patrik Kiril azledilerek Rodos'a sürüldü ve Cizvitler'in adamı olan piskopos, Dördüncü Grigorios adıyla patrik seçildi. Ancak Cizvitler ve Fransız Elçi Cesy, zaferlerinin keyfini süremediler. Rum Ortodoks cemaati, dinden çıkartıldığını bildikleri yeni patriğe vicdanlarını teslim etmedi. Cizvitler'in yine kendi taraftarlarından olan Edirne metropolitini İstanbul'a çağırıp İkinci Antimos adıyla Patrikhane'nin başına geçirmeleri de işe yaramadı.

Cemaatinin tavrıyla ümitlenen sürgündeki Patrik Kiril, İstanbul'da diplomatik açıdan da güçlü bir desteğe sahipti. Hollanda Elçisi Cornelis Haga, Venedik balyosu ve özellikle de İngiltere Elçisi Sir Thomas Roe, Kiril'in arkasındaydılar. Üç elçi, hükümetlerinden aldıkları talimatlar gereği Cizvitler'i, dolayısıyla Papa'nın hâkimiyetini Rum Ortodoks Patrikhanesi'nden uzak tutmak için ellerinden geleni yapıyordu. Veziriazam Mere Hüseyin Paşa'nın azledilip yerine Kemankeş Ali Paşa'nın getirilmesinden

Scanned by CamScanner

istifadeyle Partik Kiril'in 1623 Ekim'inde 60 bin taler karşılığında sürgünden dönmesini sağladılar. Cizvitler'in patriği Antimos istifa etti ve Kiril tekrar eski makamına geçti.

Cizvitler, her şeye rağmen mücadeleden vazgeçmeyerek Papa'nın ve Fransız Elçisi'nin de desteğiyle 1624'de bir kez daha Patrik Kiril'den kurtulmayı denediler. Ancak en az onlar kadar kararlı olan Patrik Kiril, makamında tutundu. Bunun üzerine Katolik grubu, Patrikhane'den önce Patrik Kiril'in gönlüne girmek için yeni bir yöntem geliştirdi. Papa'nın Doğu Hristiyanları'na yönelik faaliyetlerini yürütmek üzere 1625'de Congregation de Propaganda Fide, yani Dini Propaganda Cemaati adlı bir örgüt oluşturuldu. Cemaatin ilk başkanı Kardinal Bandini, Cizvit müridi olan Cannachi Rossi adlı bir Rum'u Patrik Kiril'i kiliselerin birleşmesine ikna etmekle görevlendirdi.

Cannachi Rossi'ye verilen talimatlara göre, "Roma Katolik Kilisesi ezelden beri Ortodoks Kilisesi ile birleşmeyi en önemli görevi olarak görmüştü. Bu amaçla ne masraftan ne de çabadan kaçınmıştı. Roma'da genç Rumlar için bir yüksekokul kurmuş, bu asil ve manevî değeri yüksek halkın bir zamanlar sahip olduğu dindarlığa ve bilimdeki canlılığa tekrar ulaşabilmesi için okulu kendi imkânlarıyla ayakta tutmuştu. Rossi'nin ikna yetenekleri patriği devşirmede işe yaramazsa, papa bu soylu sapkın unsuru tekrar kilise ile birleştirmek için her türlü parasal desteği sağlamaya ve bilhassa Şark'ın tamamının bağlı bulunduğu Patrikhane'yi desteklemeye hazırdı.

Papa, ayrıca Kiril'in suçlandığı kadar sapkınlığa düşmüş olduğuna inanmak istemiyordu. Kiril, Floransa Konseyi'nin kararları lehinde görüş bildireceği ve tıpkı kendisinden önceki patrikler gibi, Kalvinistler'le Lutherciler'in yanlışlıklarını lanetleyeceği inanç beyanını, her ikisi de büyük bir itibara ve erdeme sahip olduklarından Vatikan'ın güvenebileceği iki adam olan Fransa kralının veya kayserin elçilerine teslim ederek suçsuzluğunu kanıtlayabilirdi.

Scanned by CamScanner

Bu durumda Vatikan da İstanbul'daki kiliseyi ve buna bağlı tüm diğer kiliseleri tekrar ayağa kaldırmak ve doğru yola sevketmek için yardımını ve teveccühünü esirgemeyecekti".

Patrik Kiril, Cannachi Rossi'nin kendisine ilettiği Papa'nın tekliflerini ve karşılığında şahsına ödenecek büyük miktarda para vaadini duyunca küplere bindi. Hollanda ve Venedik elçilerinin de onaylayacakları çok sert bir karşı beyanname ile papanın teklifini geri çevirmek istedi. Ancak İngiliz Elçi Thomas Roe'nun telkinleriyle bundan vazgeçip, Rossi'ye cevap vermeye dahi tenezzül etmeyerek Papa'nın tekliflerini ne kadar küçümsediğini alenen gösterdi. Cannachi Rossi, elleri boş ve hakarete uğramış bir hâlde İstanbul'u terketti.

Cizvitler, gönül kazanma teşebbüsü hayal kırıklığıyla bitince eski maharetlerini tekrar devreye soktular. Cannachi Rossi'nin bıraktığı paraları kullanarak Fransa Elçisi Kont Cesy aracılığıyla Cizvit mektebine mensup bir piskoposun veziriazam tarafından Rum Ortodoks patrikliğine getirilmesini sağladılar. Kiril, selameti kaçmakta buldu. Derhal veziriazamın huzuruna çıkan İngiliz Elçi Thomas Roe, Cizvitler'in faaliyetlerini İspanyollar'ın bir oyunu olarak takdim ve Kiril'in makamına iadesini temin etti. 1626'da Patrik Kiril'i ortadan kaldırmak için Papa'nın, Cizvitler'in ve Fransız Elçi Cesy'in işbirliğiyle hayata geçirilmeye çalışılan başka bir plan da suya düştü.

Patrik Kiril'in eline, rakiplerinin entrikaları karşısında artık oldukça bunaldığı sırada etkili bir silah geçti. Nikodemos Metaksas adlı bir Rum keşiş, eğitim için gittiği ve uzun süre kaldığı İngiltere'de matbaacılığa merak salmıştı. Metaksas, Haziran 1627'de İstanbul'a dönerken yanında bütün alet ve edevatıyla bir matbaa makinesi de getirdi. Tahsilini Avrupa'da yapan Kiril, kilise namına kitaplar yayınlamak üzere kendisine müracaat eden Nikodemos Metaksas'ı tereddütsüz bir şekilde himayesine aldı. Böylece Metaksas, Patrik Kiril'in kendisine tahsis ettiği bir evde İstanbul'daki ilk Rum matbaasını kurdu.

Scanned by CamScanner

Nikodemos Metaksas, faaliyetlerine başlar başlamaz Cizvitler'in dikkatini çekti. Zira Katolikler, Avrupa'da Protestanlar'ın kendilerine karşı verdikleri savaşı büyük oranda matbaa yüzünden kaybetmişlerdi. Doğuda da aynı kaderi yaşamamak için daha en başından matbaa gibi etkili bir propaganda vasıtasını Patrik Kiril'in elinden almak istediler. Kont Cesy ve Cizvitler, önce Nikodemos Metaksas'ın kapısını çaldılar ve türlü vaatlerle kendi saflarına dâhil etmeye uğraştılar. Metaksas, yapılan teklifleri kesin bir dille reddetti. Bunun üzerine Metaksas hakkında büyük bir karalama kampanyası başlatıldı.

Cizvitler'e göre, "Metaksas, Osmanlı Devleti'ne ve İslâm'a tehlikeli olabilecek yazılar basan ve dağıtan bir sapkın, bir Kalvinist, bir Lutherciydi. Tek amacı, Rumlar'ı ayaklandırmak ve Kazakları İstanbul'a çekmekti. Ayrıca matbaasında sahte para basmaktaydı". Fransa Elçisi Cesy, Osmanlı yönetiminin her kademesine Metaksas'ı tehlikeli ve karanlık bir adam olarak tanıttı. Veziriazam Halil Paşa, yenilir yutulur cinsten olmayan suçlamalar üzerine inceleme başlattı. Matbaaya gelen yeniçeriler, yedi bin taler değerinde olduğu söylenen bütün kitapları, kâğıtları, yazıları, baskıları toplayıp, Divân'a taşıdılar. Metaksas, kıyafet değiştirip İngiliz Elçi Thomas Roe'nun misafirhanesine kaçtığı için yakalanamadı.

Metaksas'ın kâğıtlarını ve kitaplarını inceleyen Osmanlı din adamları iddia edildiği gibi İslâm ve devlet aleyhinde hiçbir şeye rastlamadılar. Şeyhülislâm Zekeriyazâde Yahya Efendi, Hristiyanlar'ın kiliselerinde okunmasına alenen izin verilen öğretileri hakkında kitaplar yazmalarının küfür ya da suç olmadığı hakkında bir fetva verdi. Bunun üzerine İngiliz Elçi Sir Thomas Roe, Metaksas'ı temize çıkartmak için harekete geçti. Veziriazam Halil Paşa'ya, "Rum matbaacının iftiraya uğradığını söyleyip, gerek bu kargaşanın gerekse geçmişteki tatsız hadislerin kaynağı olarak Cizvitler'i gösterdi. Aslen Venedik vatandaşı olan Metaksas'ı da Venedik balyosunun talebi üzerine evinde himayesine almıştı".

Scanned by CamScanner

Veziriazam Halil Paşa, Metaksas'ın ve İngiltere kralına ithaf ettiği bir savunma yazısı bastıran Patrik Kiril'in masumiyetlerine ikna oldu. Kendisinden alınan her şey Rum matbaacıya iade edildi. Cizvitler'in bir daha entrikalarıyla ortalığı karıştırmamaları için İstanbul'dan ve bütün Osmanlı topraklarından sürülmelerine karar verildi. Umduklarından bile fazlasını alan Sir Thomas Roe, Patrik Kiril ve Venedik balyosu, veziriazamın emrinin tavizsiz bir şekilde uygulaması adına bütün imkânlarını seferber ettiler.

Bir anda elleriyle kazdıkları kuyunun dibine yuvarlanan Cizvitler ve bugünlerde tekrar İstanbul'a gelen Cannachi Rossi, sürgünden kurtulmanın çaresini Fransız Elçi Kont Cesy'nin evine sığınmakta buldular. Veziriazam Halil Paşa, elçiliklerin diplomatik dokunulmazlıklarından ötürü zor kullanmak istemedi ve oldubittiyi sineye çeker gibi yaptı. Ancak kısa bir süre sonra Cizvitler tehlikenin geçtiğini zannedip evlerine dönünce hepsini yakalattırıp hapse attırdı. Evlerinde ele geçirilen kitaplar incelendiğinde, Metaksas'ı itham ettiklerinden çok daha küfürbaz ve tehlikeli şeylerle karşılaşıldı.

Divân-ı Hümayun'un bütün Cizvitler'i idam etme kararı, İngiliz Elçi Sir Thomas Roe'nun araya girmesiyle yine sürgüne çevrildi. Fransa Elçisi Kont Cesy, İstanbul'da vazifesine başladığı ilk günden beri himaye ettiği Cizvitler'i bir kez daha felaketten kurtarmayı denedi. Ancak ne veziriazam ne de şeyhülislâm, zaten içine düştüğü borç batağından ötürü hiç bir diplomatik itibarı kalmayan Fransız elçiyi ciddiye almadılar. Kont Cesy, şayet Cizvitler sürgün edilirse hükümetinden aldığı talimatlar gereği kendisinin de İstanbul'dan ayrılacağı tehdidiyle Osmanlı yönetimini köşeye sıkıştırmak istedi.

Veziriazam Halil Paşa, sakince dinlediği Kont Cesy'e, "Sultan, Fransa kralına Hristiyan hükümdarlar arasında en eski ve en iyi dostu olarak büyük bir saygı duymaktadır. Ama dostluğunun, hainleri zorla ve iyi bir devlet yönetiminin ilkelerine aykırı

Scanned by CamScanner

olarak koruma mecburiyetine bağlı olduğuna ikna olamamıştır. Bu yüzden sen de fikrini muhtemelen değiştirmek zorunda kalacaksın. Burada kalıp bir elçiye yakışır şekilde davranacaksan her zaman iyi karşılanacak ve lâyık olduğun saygıyı göreceksin. Ancak Bâbıâli'nin düşmanı kabul edilen insanları korumayı kendinde bir hak olarak görüyorsan ve kralının dostluğunun bu kadar ince bir ipe bağlı olduğunu düşünüyorsan kapı her zaman açık, istiyorsan güven içinde gidebilirsin. Bu mesele kralına hem kendisinin hem de Osmanlı Hükümeti'nin tatmin olmasını sağlayacak biçimde aktarılacaktır" cevabını verdi.

Fransız Elçi, sürgün kararını geri aldıramadığı gibi İstanbul'dan ayrılmaya da cesaret edemedi. Veziriazam Halil Paşa'nın emriyle başkentteki Cizvitler, havalar uygun olur olmaz İtalya'ya yollanmak üzere gemilerle Sakız Adası'na götürülüp hapse atıldılar. Osmanlı topraklarındaki diğer Cizvitler'in de aynı şekilde sürülmeleri hakkında ilgililere emirler gönderildi. Kont Cesy, son bir hamleyle, Cizvitler'in Çanakkale Boğazı'ndan geçebilmeleri için kapdan paşadan gerekli izin belgesinin alınmadığını söyleyerek sürgünün durdurulması gerektiğini savundu.

Gerçekten de Cizvitler İstanbul'a geri getirildiler. Ancak yaşananlara çok kızan Veziriazam Halil Paşa, hemen gerekli belgeleri tamamlattırdı ve 5 Mart 1628'de bütün Cizvitler'i zincire vurdurtup gemilerle Sakız Adası üzerinden İtalya'ya gönderdi. Patrik Kiril ve Nikodemos Metaksas ise Cizvitler'in entrikalarından kurtulmalarına rağmen matbaayı kurumsallaştırmadılar ve kısa bir süre sonra kapatmak zorunda kaldılar. Cizvitler ise, sürgünden az sonra tekrar Osmanlı topraklarında boy gösterip faaliyetlerine kaldıkları yerden devam ettiler.

Scanned by CamScanner

Misyoner Matbaaları

Cizvitler, 17. yüzyıl boyunca Rum Ortodoks Patrikhanesi'ni ve Kudüs'teki Kutsal Mekânlar'ı ele geçirmeye çalıştılar. Ancak bir asır devam eden kavgada kesin zafer Rum ruhbanların oldu. Rumlar'dan ellerini çekmek zorunda kalan Cizvitler ise, misyonerlik faaliyetlerine Ermeniler arasında devam ettiler.

Kullandıkları en etkili yöntem, okullar açmak ve İstanbul'da kurdukları matbaalarda propaganda için kitaplar ve broşürler basmaktı. Misyonerlik faaliyetleri, Ermeni cemaatinde derin bir kırılmaya ve kavgaya sebep oldu. İkinci Mustafa döneminde, taraflar arasındaki mücadele bütün şiddetiyle gün yüzüne çıktı ve devletin müdahalesini gerektirdi. Osmanlı devlet adamları, bir taraftan Cizvitler ile Katolik Ermeniler'i çeşitli cezalara çarptırırken, bir taraftan da fikirlerini yaymak için kullandıkları matbaalarını kapattırdılar ve depolarda bulunan propaganda amaçlı kitap ve broşürlerini yaktırdılar.

İkinci Mustafa İstanbul kaymakamına şu fermanları göndermişti:

"İstanbul Kaymakamı'na emir;

İstanbul'da Galata'da iki yerde ve Valide Hanı'nda bazı fesatçılar, Ermeniler'in kitaplarını değiştirip, yeni ilaveler yapıp cemaatin

Scanned by CamScanner

arasında yayarak ihtilal ve nifaka sebep olmaktadırlar. Sen ki vezirimsin, emr-i şerifim sana vardığında bu fesada cesaret eden soysuzları bir şekilde yakalayarak hapsedip ve durumu bana arzedesin ki daha sonra haklarında emrim ne şekilde çıkarsa, öyle hareket edesin diye yazılmıştır.

Temmuz 1701."

"İstanbul Kaymakamı'na emir;

İstanbul'da Sulu Manastır'da Ermeni rahiplerinden Ermeniler'in mezheplerini Frenk mezhebine değiştirmek için faaliyet gösteren Haçador isimli rahibin yakalanıp, küreğe konulmak üzere Tersane-i Âmirem zindanına hapsedilmesi fermanım olmuştu. Ermeni kitaplarını değiştirip, bazı ilaveler yaparak yeniden basarak Ermeni taifesinin arasına yayıp, fesat eden soysuzların da yakalanıp, hapsedilmesini emretmiştim.

Sen ki vezirimsin, tarafından durum açık ve gizli olarak araştırıldıkta, Haçador firar edip, matbaacılar da teftiş olundukta Valide ve Vezir hanlarında olduğu muhakkak olup, ancak eskiden beri matbaacılık yaptıklarından, azarlanmamışlardır.

Değiştirilmiş kitaplar Avrupa'dan gelip, onlara uyan soysuzlar vasıtasıyla satılıp, gereğini yerine getirmek üzere olduğunu haber vermişsin. Şimdi emr-i şerifim sana vardığında bundan sonra da Haçador'u bir şekilde yakalayıp, önceden fermanım olduğu üzere kürek çekmek üzere Tersane-i Âmirem zindanına hapsedesin. Tahrif edilmiş kitap basanları gerek Valide ve Vezir hanlarında, gerekse diğer yerlerde her nerede bu şekilde matbaacı varsa teftiş edip, bulup matbaa aletlerini yakıp, dükkânlarını kapatasın. Bundan sonra da tembihlerimize uymayıp, kitap basarlarsa hapsedip, isimlerini bana arzedesin ki ne şekilde fermanım çıkarsa öyle hareket edesin.

Ağustos 1701."

Scanned by CamScanner

Arkadan Vurmaya Kalkınca Elçisi Dayak Yedi!

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılda izlediği politika, Modern Avrupa'yı şekillendirdi. Kanunî zamanında doğu sınırlarının fazla tehdit almaması ve Avrupa'da gelişen şartlar sebebiyle asıl hedef batı olmuştu. Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmında hakimiyet kurmuştu. İtalya, İspanya, Avusturya, Almanya, Macaristan gibi ülkeler dolaylı veya direkt olarak Habsburg İmparatorluğu'na bağlıydılar. Habsburglar'ın önünde direnen tek güç Fransa ve İngiltere idi. Osmanlılar, Avrupa'daki bu mücadeleye karışarak siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladılar.

Fransa, Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak yapmasına rağmen Habsburglar'ın Hristiyanlığın en büyük düşmanı ile ittifak ederek ihanet içinde oldukları suçlaması yüzünden Osmanlılar'la ilişkilerini gizli tutmaya çalışıyor, Papa tarafından Türkler'e karşı düzenlenecek Haçlı seferlerine katılacağını söylüyordu.

Osmanlılar, Habsburglar'a karşı Fransa'yı hem askeri hem de ticari olarak desteklediler. Fransızlar'a verilen kapitülasyonlar, bu ülkenin Doğu ticaretinden faydalanmasını ve zenginleşmesini sağladı.

Scanned by CamScanner

Osmanlı Arkadan Vuruluyor

Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasında 16. yüzyılda kurulan ittifak 17. yüzyılın ilk yarısında da devam etti. Ancak Fransızlar, 17. yüzyılın ortalarından itibaren bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun nimetlerinden istifadeye devam ederken, diğer taraftan aleyhimize çalışmaya başladılar. Fransa, "Güneş Kral" lakaplı Fransız hükümdarı On Dördüncü Louis zamanında Girit'te Osmanlılar'a karşı savaşan Venedikliler'e yardım gönderdiler.

Fransa'nın görünürde Osmanlı Devleti ile dost olmasına rağmen gizliden gizliye Venedik'e yardım ettiği Osmanlı devlet adamları tarafından da öğrenildi. Fakat bunu ispatlamak o kadar da kolay değildi. Çünkü Fransa elçiliği gizli mektuplarının deşifre edilmesini önlemek için özel bir şifre kullanıyordu ve bunu bilen çok az kişi vardı. Fakat 1656 ile 1661 yılları arasında sadrazamlık yapan Köprülü Mehmed Paşa bu şifreleri çok ilginç bir yolla çözdürdü.

Aslında Köprülü Mehmed Paşa, daha sadaretinin ilk günlerinden itibaren Fransa Elçisi Jean de La Haye'e diş bilemekteydi. Çünkü sadrazam olduğunda Jean de La Haye her zamanki huzura kabul ve onur hediyelerini takdim ederek gerekli biatlerini sunmamıştı. Hatta bunun için birkaç defa uyarılmasına rağmen inadında ısrar etmiş ancak bu daha sonra kendisine çok pahalıya mal olmuştu. Bu Köprülü Mehmed Paşa'nın şahsına ve daha da önemli getirildiği makama yapılmış bir hakaretti fakat göreve geldiği ilk günlerde sadrazamın daha acil çözmesi gereken problemler vardı. Bunlardan en önemlisi de Venedik'le devam eden Girit savaşıydı ve Fransa bu savaşta Venedik'e gizlice yardım ediyordu.

Köprülü Mehmed Paşa hem La Haye'in kendisine yaptığı saygısızlığın hem de Venedik'e gizlice gönderilen yardımların hesabını sormak için fırsat kolluyordu ve aradığı fırsat hiç beklemediği bir zamanda sadrazamın ayağına geldi. 1658'de Girit'teki

Scanned by CamScanner

savaşta Venedik hizmetinde bulunmuş Vertamont adlı Fransız asker Köprülü'ye çok önemli ve bir o kadar da değerli bir hediye sundu: Venedik'in müzakerecisi Ballarino'ya ve Fransa elçisine teslim edilmek üzere, genel kaptanın kendisine emanet ettiği bir paket şifreli mektup. Vertamont, İstanbul'u ziyaret etmek için ülkesinden gerekli izinleri almış ve bir pasaport çıkartmıştı. Fransa hükümeti İstanbul'daki elçisi La Haye'e iletilmesi gerekli gizli ve şifreli mektupları da Vertamont'a teslim etti. Fakat Vertamont şifreli mektupları La Haye'e teslim etmek yerine İstanbul'daki sadaret kaymakamına verdi ve Müslüman olmak istediğini söyledi.

Sadaret kaymakamı şifreli mektuplarla birlikte Vertamont'u Edirne'de bulunan Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın yanına gönderdi. Burada Vertamont sorguya çekildi. Sorgulamalarda Girit'teki Venedik-Fransa işbirliğini doğruladı ve Fransa Elçisi La Haye'in Venediklilere gizlice yardım ettiğini de haber verdi. Söylediklerine delil olarak yanında getirdiği şifreli mektupları da sadrazama teslim etti. Köprülü Mehmed Paşa, şüphelerinin delillerini önüne serilmiş olarak görmekten çok memnundu ancak sorgu sırasında soğukkanlılığını korumayı bildi.

Edirne'de Vertamont'un sorgusu devam ederken İstanbul'da La Haye soğuk terler döküyordu. Çünkü şifreli mektupların sadrazamın eline geçtiğini haber almıştı. Hemen elçilik çalışanları ile bir araya geldi ve bundan sonra nasıl hareket edilmesi gerektiğini müzakere etti. Bu toplantıda en çok elçiliğe gelen şifreli mektupları çözmekle görevli şifre tercümanı korkuya kapıldı. Çünkü sadrazam daha önce de Venedik elçiliğine gelen bir şifreli mektup ele geçirmiş ve Venedik elçilik tercümanını mektubu çözmediği için falakaya yatırmıştı. Fransa şifre tercümanı da aynı akıbete uğramaktan korkuyordu ve bu korkusunu toplantıda şu şekilde dile getirdi: "Monsenyör, tabiatımdan dolayı endişeliyim. Ekselanslarına ifade etmeliyim ki sopayı hissettiğim an açıklayamayacağım

Scanned by CamScanner

sır kalmaz; ya beni saklayın ya da kaçırın". Şifre tercümanının bu hâli La Haye'i biraz daha tedirgin etti ve toplantıda tercümanın güvenli bir yere saklanması kararı alındı.

Bu arada Edirne'de Vertamont'un sorgusu tamamlandı. Ancak çok ciddi bir problem vardı: Vertamont şifreli mektupları çözemiyordu. Günlerce mektupların çözülmesi için uğraşıldı ama nafile! Bunun üzerine Köprülü Mehmed Paşa, La Haye'in Edirne'ye getirilmesi emrini verdi. Emri aldığında La Haye, böbrek taşları nedeniyle yatağından kalkamayacak kadar hastaydı ve yerine oğlu Denis de La Haye'i gönderdi. Beklenildiği üzere Denis de La Haye sadrazam tarafından hiç de sıcak karşılanmadı. Denis'in haddini aşan ve üst perdeden sarfettiği sözler de sadrazamın sabrını taşıran son damlalar oldu. Mehmed Paşa, elçilik heyetinden yalnızca Denis'i Edirne surlarındaki bir zindana hapsettirdi ve diğer görevlileri ya şifreleri çözmeleri ya da öldürülecekleri tehdidiyle korkutmaya çalıştı. Fakat heyetteki kimse şifreleri çözmedi.

Elçi Hapse Atılıyor

Edirne'de elçilik heyeti sıkıştırılırken hasta yatağında yatan baba La Haye de boş durmuyordu. Birkaç gündür elçilikte dolaşan bir söylenti canını oldukça sıkmıştı. Söylentiye göre şifreleri çözmeyi bilen Quiclet adlı bir Fransız sadrazamın yanına, yani Edirne'ye gitmek üzere hazırlıklar yapmaktaydı. Bunu haber alan La Haye endişelenmişti. Quiclet'in fakir birisi olduğunu ve bu aralar aşırı derecede paraya ihtiyaç duyduğunu öğrenmişti. Bu öğrendikleri endişelerini bir kat daha arttırdı. Hemen Quiclet'i elçiliğe davet etti ve onunla elçiliğin terasında birkaç saat süren bir görüşme yaptı. Görüşmede neler konuşulduğunu bilemesek de elçinin şifrelerle ilgili düşüncesinden Quiclet'i döndüremediği açıktır. Çünkü görüşme bittikten sonra La Haye dışarı çıkmış ve verdiği bir işaretle birlikte teras havaya uçurulmuştur. Quiclet patlamanın

Scanned by CamScanner

etkisiyle yere uçmuş fakat ölmemişti. Bunu gören elçilik görevlileri Quiclet'i katledip, gizlice gömdüler.

Quiclet'ten kurtulmasına rağmen La Haye hâlâ sıkıntıyı tamamen halledememişti. Oğlu hâlâ zindandaydı ve Köprülü Mehmed Paşa, iyileştikten sonra La Haye'yi de Edirne'ye getirtti ve onu sorguya çektirdi. Sorguda şifreli mektuplarda neler yazıldığı soruldu fakat elçi kendisinin şifreleri çözemediği, elçilik tercümanının da altı ay önce Fransa'ya gittiği cevabını verdi. Bunu üzerine sadrazam baba La Haye'in de zindana atılmasını emretti ve elçi de oğlu ile aynı kaderi paylaştı. Bu arada Köprülü Mehmed Paşa, ordunun başında Erdel seferine çıktı ve o geri dönene kadar elçi ile oğlu zindanda bekletildiler. Sadrazam muzaffer bir şekilde Erdel seferinden Edirne'ye döndüğünde La Haye ve oğlunu serbest bırakılması için ricacılar geldiler. Sadrazam, "Hay Allah! Onlar hâlâ buradalar mı" diyerek istihzalı bir cevap verdi ve serbest bırakılmalarını emretti. La Haye ve oğlu sadrazamın bu emri üzerine serbest bırakıldılar ve her ikisi de Köprülü'ye teşekkür dahi etmeden hemen Edirne'den ayrıldılar. Fakat sadrazam baba-oğul La Haye'in peşini bırakmadı, Fransa'ya gönderdiği bir çavuşla her ikisini de uygunsuz hareket ettikleri gerekçesiyle şikâyet etti ve La Haye'in elçilikten alınmasını sağladı. La Haye'in yerine tayin edilen Nikolas-Fransuva Blondel ise sadrazam tarafından tanınmadı ve padişahla görüşmesine müsaade edilmedi. Fransa, Blondel yerine İstanbul'da yaşayan Fransız tüccarlarından Jean-Fransuva Roboli daimî elçi olarak tayin etti. Bu arada elçilikten alınan La Haye ise birkaç gün de Yedikule zindanlarında bekletildi. Çünkü İstanbul'u terk edeceği günlerde bir Fransız gemisi yasak olmasına rağmen Türk malları ile şehirden ayrılmıştı ve bunun cezası La Haye'e kesildi. Sabık elçi Yedikule'den ancak para cezası ödeyerek kurtulabildi ve 1660'da Fransa'ya döndü. Fakat La Haye-lerin İstanbul serüveni burada bitmedi. Oğul La Haye 1665'de Fransa'nın İstanbul elçisi tayin edildi.

Scanned by CamScanner

Elçiye Dayak

Denis de La Haye 1665'de Fransa elçisi tayin edildiğinde sadarette Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Fazıl Ahmed Paşa vardı. Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya ile savaş hâlinde idi ve Fransa, kadim düşmanı olmasına rağmen bu savaşta Avusturya'ya gizlice yardım ediyordu.

Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, 1663'te Avusturya seferinde Uyvar'ı fethetmişti. Viyana'nın surları ve tahkimatı zayıf olduğu için fethe uygun durumdaydı. Osmanlı ordusu, Sengotar'da Avusturya kuvvetleri tarafından karşılandı. Meydan muharebesinin başlarında Osmanlılar üstünlüğü ele geçirdiler. Ancak bu muharebe için Avusturya'ya hiç ummadıkları bir ülkeden yardım gelmişti. Avusturya ordusuna yardıma gelen Fransız birliklerinin muharebeye müdahalesi, Avusturya'yı bozgundan kurtardığı gibi savaşı aleyhimize çevirdi.

Sadrazam, Fransızlar'ın Sengotar'da Avusturyalılar'a, Girit'te de Venedikliler'e yardımlarından dolayı Fransa'ya kızgındı. Fazıl Ahmed Paşa, bu yüzden Fransız elçisini İstanbul'a gelişinde sıradan bir törenle karşılattı. Elçiyi protokol kurallarına aykırı olarak ayakta değil, oturduğu yerde kabul etti, neredeyse yüzüne bile bakmadı. Avusturya ve Venedik'e yardım ettiği için hem Fransa'ya hem de elçisi La Haye'e hakaretler etti. La Haye'in sadrazam tarafından ikinci kabulü de birincisini aratmadı ve yine elçiye ağır hakaretler etti. La Haye hakaretlere dayanamadı ve tercümanın elindeki kapitülasyonlara dair antlaşmayı kaptığı gibi Fazıl Ahmed Paşa'nın ayaklarının önüne attı. Elçinin bu hareketi üzerine görevliler La Haye'i zorla dışarı çıkarmaya çalıştılar. La Haye hemen kılıcına davrandı ama orada görevli çavuşlardan biri La Haye'i yakaladı, ona şiddetli bir tokat vurdu ve elinden kılıcını alarak onu tutukladı. Yaşananlardan pişman olan La Haye, sadrazamdan özür diledikten sonra serbest bırakıldı. 1666 Ocak'ının ilk günlerinde üçüncü görüşmeleri ise gayet sıcak geçti.

Scanned by CamScanner

Fransa'yla İskemle Krizi!

1670'de İstanbul'a gelen Fransa elçisi Marki de Nointel, daha şehre girerken problemlere neden olmuş ve şehir halkının sokaklara dökülerek protesto gösterileri düzenlemelerine yol açmıştır.

Elçiler şehre deniz yoluyla girmeleri hâlinde Sarayburnu'nda gemilerinden selam topları atılmak zorundaydı. Nointel'in 1670'de İstanbul'a gemiyle girişinde ise bu ihmal edildi ve büyük karışıklara sebep oldu. Marki de Nointel, Sultan Dördüncü Mehmed Edirne'de bulunduğundan Topkapı Sarayı önünden geçerken topla selam atışı yaptırmaya gerek görmedi ve elçiyi getiren gemi doğruca Haliç'e girdi. Bunu haber alan şehir halka sokaklara döküldü ve elçiyi protesto etti. Araya kolluk güçlerinin girmesiyle tepkiler daha fazla büyümeden yatıştırıldı. Zamanla da İstanbul halkı ile elçiyi getiren gemi arasında bir yakınlık oluştu.

Marki de Nointel'in bu nezaketsizliği bir kış günü Edirne'ye doğru yollara düşmesine ve orada Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa tarafından oldukça soğuk karşılanmasına neden oldu. Sadrazam Fransa Kralı XIV. Louis için "Kralınız kudretli bir hükümdar olabilir fakat kılıcı aha pek yeni", "Nasıl olur da bu kadar büyük bir hükümdar bu derece adî tüccarlarla ilgilenir?" gibi aşağılayıcı ifadeler kullandı. Fransız Elçisi ise bu sözleri sineye çekmek zorunda kaldı.

Scanned by CamScanner

Marki de Nointel için en sıkıntılı günler Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sadaret dönemindeki günlerdi. Mustafa Paşa, selefi Fazıl Ahmed Paşa'ya göre daha sert bir mizaca sahipti. Daha 2 Mayıs 1676'daki ilk kabulünde Nointel apar topar Dîvân-ı hümayunu terketmek zorunda kalmıştı.

2 Mayıs 1676'da Marki de Nointel sadrazam tayin edilmesini tebrik etmek üzere Merzifonlu ile görüşmeye gitti ancak daha Dîvân-ı hümayun'a girmeden itiş kakışlar başladı. Bunlar sonra yaşanacakların bir habercisi gibiydi. Marki de Nointel, 5 Mayıs 1676 tarihli raporunda bunu şu şekilde anlatır: "Sadrazamın dairesine çıktım ve salona gitmek üzere epeyce dar dehlizlerden geçerken, beni tanımıyor gibi görünen veya kabul salonuna girmek için fazla tahallük gösteren bir kısım Türkler'e çarparak onları bertaraf ettim; bunlar eğer duvarlara tutunmasaydılar yere düşebilirlerdi; onlar benim bu tarzdaki hareketimi, sanki mecburlarmışcasına, büyük bir müsamaha ile karşıladılar. Mavrokordato'nun ise, benim Türklere karşı olan haklı nefretimi her hangi bir şekilde hafifletmek istediğini bildiğimden onu kolundan tutarak durdurdum, zorla geri çekildi ve bu suretle Sadrazamın beni kabul edeceği yere girdim".

Fransız Elçisi içeriye girmesine rağmen Merzifonlu henüz gelmemişti, elçinin içeri alınmasını bekliyordu. Marki de Nointel oturtulacağı sedirin önüne getirildi ve bundan sonra tartışmalar başladı. Çünkü duvarın içinde yapılmış olan ve halılarla örtü bulunan bu sedirin, Osmanlı teşrifatında büyük bir yeri vardı. Âdetlere göre ortaelçiler ve büyükelçiler burada otururlardı. Yalnız birinciler ta uçta yahut köşelerden birinin içinde, büyükelçiler de sadrazama oldukça yakın bir yerde, aynı seviyede bulunan arkasız bir iskemle üstüne otururlardı. Onların sözlerini tercüme etmek vazifesini gören tercümanlar ise, diğer bütün hazır bulunanların arkasında olmak şartıyla bu yüksek yerin kenarında ve ayakta dururlardı.

Scanned by CamScanner

Fakat Marki de Nointel, kendisinin oturacağı iskemlenin sedir üzerine değil de aşağısında bir yere konulmuş olduğunu fark etti. Bunu kendisine yapılmış bir hakaret olarak yorumladı. Bu hareketle ona payesine uygun olmayan bir muamele yapılmış ayrıca sadrazamdan daha alçak bir seviyede tutulmuştu. Bunu gören Fransa elçisi sinirlendi ve kendisi oturacağı iskemleyi alarak sedirin üzerine koydu. Bu arada yüksek sesle sağa sola bağırıyordu. Sesler yan odada bekleyen Merzifonlu tarafından da işitildi ve sadrazam elçi yatışmadan içeri girmedi. Bu arada Divan-ı Hümâyun Tercümanı Mavrokordato araya girdi ve elçiyi yatıştırmaya çalıştı fakat tercümanın sözleri de bir sonuç vermedi. Marki de Nointel bağırmaya devam edince Mavrokordato, oturma şeklinin bizzat sadrazamın emri olduğunu söyledi. Elçi de bunun sadrazamı bağladığını, kendisini ilgilendirmediği cevabını verdi ve tartışmalar devam etti.

Tartışmanın teferruatına dair bir bilgi yok ancak daha o dönemden itibaren kulaktan kulağa bazı rivayetler anlatıla gelmiştir. Bunlardan birine göre Marki de Nointel iskemleyi sedirin üzerine koyduğunda oradaki çavuşlardan biri elçinin üzerine atılmış ve elçi ile birlikte iskemleyi yere fırlatmıştır. Başka bir rivayete göre ise kendisini bu kadar şiddetle sinirlendiren bu vaziyet karşısında elçilik sarayına dönmek üzere orayı kendi isteğiyle terk etmiş ve sözde, huzura haysiyet kırıcı şartlar altında kabul edilmekten ise bundan vazgeçtiği hakkındaki kararını bildirip alnı açık olarak maiyetini de birlikte almış, çıkmış gitmiş; onun bu hareketiyle gösterdiği azim "Türkler'de hayret ve Fransızlar'da sevinç" uyandırmıştı. Kesin olan bir şey varsa o da iskemle meselesinin uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasında tartışmalara konu olduğu ve Avrupa'da büyük akisler uyandırdığıdır.

Scanned by CamScanner

Hacizlik Elçi!

Marki de Nointel ile Merzifonlu arasındaki iskemle tartışması daha sonraki günlerde de devam etti. Fakat elçi bu arada ciddi mali sıkıntılar içindeydi ve muhaliflerinin kendisi ile ilgili şikâyetleri her geçen gün nüfûzunu biraz daha azaltıyordu. Bu nedenle sadrazamla tartışmasını daha fazla uzatması beklenemezdi. Nointel aracılarla sadrazamdan daha alçakta oturmayı kabul ettiğini Merzifonlu'ya iletti ve böylece problem çözüldü. Elçi, Divan-ı Hümâyun'da Merzifonlu tarafından, kendisinden daha alçak bir sedirde oturtularak kabul edildi ama bu Nointel'in elçiliğinin de sonunu hazırladı.

1678'e geldiğinde Nointel artık gırtlağına kadar borca batmıştı. Bu yetmiyormuş gibi vebaya da yakalandı. Elçi içinde bulunduğu acınası durumu 29 Haziran 1678 tarihli mektubunda şu şekilde kaleme almıştır: "Artık ne hallere düştüğümü bilmiyorum. Veba beni İstanbul'a dört saat mesafede bir yerde bulunmaya mecbur ediyor. Gelirim olmadığı için her an açlık tehdidi altında bulunuyorum; ne zaman tamamıyla kurtarılacağımı bana kesin olarak bildiren hiçbir haber almıyorum. Yine de kötü talihim benim yaşamamı istiyor. Tanrı'ya hizmet edenler rızıklarını bulurlar. Bundan daha mukaddes bir şey olamaz... Benim kurtarılmamın değil, acaba düşmemi geciktirmenin çaresi nasıl bulunacak, bilmiyorum. Ben elimden geleni yapacağım lâkin açlıkla veba bir yandan müthiş surette gözden düşmem, öte yandan harp ve hatta ev durumum ile ızdırabım bir kat daha şiddetlenmektedir. Uşaklarımın büyük bir kısmını uzaklaştıramıyorum çünkü alacaklarını ödemem için param yok. Ahırım harap bir halde bulunuyor. Üç dört taneden başka atım yok. Eyer takımlarından bir kısmını, çuha ve ipek tüccarı Yahudilere verdim; onların beni tedriç etmelerine bunların az bir şey faydası dokundu; bunu başlıca onların benim aleyhimdeki takibatını durdurmak için yaptım. Saint-Louis günü için hiçbir eğlence tertip edecek halde değilim; bu suretle

Scanned by CamScanner

İstanbul'dan uzak kalmam o tarihten daha sonraya kalırsa çok memnun olacağım ve zaten öteye beriye giderek bunu böyle geçirmeğe çalışacağım. Dışarı ile olan savaş karşıma bu kadar çok alacaklı çıkarmış olmakla beni üzüntülere düşürmüştür. Altı aylık vade ise bana her gün sona eriyormuş gibi geliyor ve elbet insan sekiz yüz fersah uzakta bulunursa, aylar gün gibi değil birer an gibi geçer ve altı aylık mühlet ise cevap gelinceye kadar insana yıllar kadar uzun gelir".

İlerleyen günlerinde artık elçinin kapısına her gün alacaklılar gelmekte ve eşyalarından bir kısmını haczetmekteydiler. Bu ızdırap 1679 sonbaharına kadar sürdü, sonbaharda ise Fransa'nın yeni elçisi Gabriel de Guilleragues İstanbul'a ulaştı ve Nointel, Paris'e döndü.

Scanned by CamScanner

Fransa'nın Türkiye'yi Gizli İşgal Planı

Fransa Türkiye'ye her alanda engel çıkarmaya devam ediyor. 16. yüzyılda Osmanlı yardımıyla varlığını devam ettiren Fransa, 17. Yüzyılın sonlarında Türkiye'yi işgal planları yapmıştı.

Osmanlılar, Habsburglar'a karşı Fransa'yı hem askeri hem de ticari olarak desteklediler. Fransızlar'a verilen kapitülasyonlar, bu ülkenin Doğu ticaretinden faydalanmasını ve zenginleşmesini sağladı. Osmanlılar'ın Orta Avrupa'daki faaliyetleri Fransa'yı yok olmaktan kurtardı. Nitekim Kral Fransuva, 1532'de Venedik elçisine Şarlken karşısında hem kendi ülkesinin hem de diğer bütün Avrupa devletlerinin varlığını garanti eden yegâne gücün Osmanlı İmparatorluğu olduğunu itiraf ediyordu.

Bütün bunlara rağmen Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilişkiler 16. yüzyıldan imparatorluğun sonuna kadar inişli çıkışlı bir seyir takip etti. Fransa'nın tutarsızlığı yüzünden 16. yüzyıl sonlarında Fransa Elçisi Germoles Baronu Jacgues de Germigny'nin kendilerine verilen kapitülasyonların, İngiltere, Venedik ve Lehistan'a tanınan ayrıcalıklardan daha geniş bir şekilde yenilenmesi isteği geri çevrildi. Üçüncü Murad, elçinin dilekçesinin kenarına yazdığı, "Şimdiye kadar size ettiğimiz iyiliklere karşılık sizin de insaniyet ve iyilik göstermeniz gerekir" sözleriyle tepkisini belli etti.

Scanned by CamScanner

Düşmanla İşbirliği

Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasında 16. yüzyılda kurulan ittifak 17. yüzyılın ilk yarısında da devam etti. Ancak Fransızlar, 17. yüzyılın ortalarından itibaren bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun nimetlerinden istifadeye devam ederken, diğer taraftan aleyhimize çalışmaya başladılar. Fransa, "Güneş Kral" lakaplı Fransız hükümdarı XIV. Louis zamanında Girit'te Osmanlılar'a karşı savaşan Venedikliler'e yardım gönderdiler. Daha sonra da bir numaralı düşmanları olmasına rağmen Avusturya'ya bile Osmanlı karşısında yardım ettiler.

Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, 1663'te Avusturya seferinde Uyvar'ı fethetti. Viyana'nın surları ve tahkimatı zayıf olduğu için fethe uygun durumdaydı. Osmanlı ordusu, Sengotar'da Avusturya kuvvetleri tarafından karşılandı. Meydan muharebesinin başlarında Osmanlılar üstünlüğü ele geçirdiler. Ancak bu muharebe için Avusturya'ya hiç ummadıkları bir ülkeden yardım gelmişti. Avusturya ordusuna yardıma gelen Fransız birliklerinin muharebeye müdahalesi, Avusturya'yı bozgundan kurtardığı gibi savaşı aleyhimize çevirdi.

Alman filozof Leibniz 1672'de XIV. Louis'e Osmanlı İmparatorluğu'nu yoketmek için bir plan sundu. Ünlü Alman filozof Gottfried Wilhelm Leibniz 1672'de Fransa Kralı XIV. Louis'e sunduğu "Memoire de Leibnitz a Louis 14, sur la conquete de l'Egypte, publie avec une preface... " isimli eserinde Güneş Kral'a "Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması için şartların çok uygun olduğunu, sadece Mısır'ın değil bütün Doğu'nun isyan için korkmadan arkasına düşeceği bir kurtarıcıyı beklediğini" söylüyordu.

Leibniz, XIV. Louis'i savaşa ikna etmek için çok cazip fikirler ileri sürmüştü: "Fransa Hollanda ile savaşırsa ancak parasını ödeyerek müttefik bulabilir. Hâlbuki Türkler'e karşı savaşırsa majestelerine birçok yardım gelecektir. Papa, İtalya prensleri, Sicilya,

Scanned by CamScanner

İspanya size destek vereceklerdir. Mısır savaşından beklenen başarı kazanıldığında, Doğu ticaretinin deniz ve kara yolları ele geçecektir. Hristiyanlar'ın başkomutanlığı ve Türk İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması şerefi Fransa Kralı'nın olacaktır. Doğu imparatoru ünvanı, dünyanın hakemi ve Hristiyan dünyasının yönetecisi olacak olan kral şan ve şerefle anılacaktır".

XIV. Louis, bu planla Doğu Roma İmparatorluğu'nu Fransa Kralı güdümünde yeniden kurup, Türkler'i Asya'ya gönderme fantezisi içine girdi. Faruk Bilici Fransız arşivlerine dayanan "XIV. Louis ve İstanbul'u Fetih tasarısı" isimli eserinde Fransa Kralı'nın bu konudaki faaliyetini teferruatlı olarak anlatır.

XIV. Louis, 1685'te, Osmanlı İmparatorluğu Viyana bozgunuyla uğraşırken Türkiye'ye Fravier d'Ortieres başkanlığında ticari bir misyon kılığında mühendislerden oluşan askeri keşif heyetleri gönderdi. Osmanlı kıyılarının, Mısır'ın, Kıbrıs'ın, Ege Adaları'nın, Çanakkale Boğazı'nın ve İstanbul'un resim ve planlarını yaptırttı.

Plana göre ya doğrudan doğruya İstanbul'u hücum edilerek başkent işgal edilecek veya Mısır işgal edilerek İstanbul iaşesiz bırakılacaktı. Ancak Avrupa'daki gelişmeler ve bu işin öyle kolay olmayacağının anlaşılması üzerine XIV. Louis'in fantezileri plan olmaktan öteye gidemedi.

Scanned by CamScanner

Deliren Fransa Elçisi Doktor Raporuyla Görevden Alındı

Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilişkiler 16. yüzyıldan imparatorluğun sonuna kadar inişli çıkışlı bir seyir takip etti. İlişkilerin bu şekilde cereyan etmesinde Fransa elçilerinin kişisel beceri ve kabiliyetlerinin önemli bir yeri vardı. Fakat Osmanlı Devleti'ne öyle Fransa elçileri gelmişti ki, iki ülkeyi savaşın eşiğine bile getirmişlerdi. Bunlardan biri de Ferriol'dü.

Kont de Ferriol, Fransa elçisi olarak 1 Aralık 1699'da İstanbul'a geldi ve burada 1711'de doktor raporuyla görevden alınana kadar yaşadı. Elçi olarak görev yaptığı İstanbul'da 11 yıl boyunca öyle olayların yaşanmasına sebep oldu ki delirdiği için görevden alındığında Osmanlı devlet adamları rahat bir nefes aldılar.

Önceki Fransa elçileri De La Haye, Nointel, Guillerages Kontu ve Chateaunuf Markisi Pierre-Antoine Castagnères iyi bir intiba bırakmamışlardı. 17. yüzyılın sonlarında Osmanlı ile Fransa arasındaki ilişkiler de en zor dönemlerinden birini yaşıyordu. Ferriol'ün hem kendinden önceki elçilerin kötü imajlarını gidereceğine hem de iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştireceğine dair büyük ümitler besleniyordu. Fakat bu ümitler daha Ferriol'ün Sultan İkinci Mustafa tarafından ilk kabul töreninde suya düştü.

Scanned by CamScanner

Bundan da kötüsü elçinin kabul töreninde çıkardığı olaylar diplomasi tarihine bir skandal olarak geçti.

Ferriol, 1 Aralık 1699'da İstanbul'a geldi ve Pera'da bir binaya yerleşti. Osmanlı protokol kurallarına göre yeni gelen elçiler, Osmanlı sarayı tarafından resmen tanınmadan elçilik binasına geçemiyorlardı. Geldikten hemen sonra sekreterini, tercümanı ile birlikte Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa'ya gönderdi ve kendisinin yeni Fransız elçisi olarak tayin edildiğini haber verdi.

14 Aralık'ta eski Fransa Elçisi Chateaunuf Markisi ile birlikte Divan-ı Hümayun'a gelen Ferriol, Fransa'nın resmi elçisi olduğuna dair belgeyi Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa'ya verdi. Daha sonra hediyeleri takdim etti ve Divan'da verilen ziyafetten sonra resmî Fransa elçisi olarak Pera'daki Fransa elçilik binasına gitmek üzere Topkapı Sarayı'ndan ayrıldı. Daha sonra padişahın huzuruna çıkarak hükümdarının gönderdiği mektubu teslim etmek için kendisine uygun bir gün tespit edilmesini talep etti. Sadrazam Hüseyin Paşa da gönderdiği cevapta 26 Aralık'ta Sultan İkinci Mustafa tarafından kabul edileceğini haber verdi.

Padişah tarafından kabul edileceği gün belli olduktan sonra Fransa elçiliğinde tatlı bir koşuşturmaca başladı. Padişaha sunulmak üzere getirilen hediyeler hazırlandı ve elçi ile beraber kimlerin saraya gideceği tespit edildi.

Daha önceden belirlendiği üzere 26 Aralık 1699'da Ferriol ve yanındaki 56 kişi, Topkapı Sarayı'ndaki Divan-ı Hümayun'da başta sadrazam olmak üzere üst düzey Osmanlı devlet adamları tarafından karşılandılar. Ferriol, Fransa Kralı tarafından tayin edildiğine dair onay belgesi ile değerli aynalardan, sanat değeri yüksek olan saatlerden ve İngiliz kumaşlarından oluşan hediyeleri sadrazama sundu. Daha sonra Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa, elçi ve yanındakilere hilat giydirdi ve Divan-ı Hümayun'da Fransa elçilik heyetine bir ziyafet verildi.

Scanned by CamScanner

Ferriol, Hüseyin Paşa ile aynı sofrada yemek yedi. Buraya kadar hiçbir sorun çıkmadı ve her şey Osmanlı tören kurallarına uygun şekilde devam etti. Ziyafet bittikten sonra sıra Ferriol ve yanındakilerin, Sultan İkinci Mustafa'nın huzuruna çıkmasına geldi.

Fransa elçilik heyetinin padişahın huzuruna çıkması için bütün hazırlıklar yapıldı ve heyet, önde çavuşbaşı olduğu halde ilerlemeye başladı. Fakat bu arada çavuşbaşı, Ferriol'ün kaftanının altında bariz bir şekilde görünen uzun bir kılıç taşıdığını fark etti. Elçinin bu şekilde padişahın huzuruna çıkması mümkün değildi. Çünkü Osmanlı tören kurallarına göre bu kadar uzun bir kılıçla padişahın huzuruna çıkmak kesinlikle yasaktı.

Elçinin kılıcını fark eden çavuşbaşı, heyette bulunan Bâbıâli Tercümanı Mavrokordato'ya durumu anlattı ve Osmanlı kurallarına göre bu kadar büyük bir kılıçla padişahın huzuruna çıkamayacağını Ferriol'e söylemesini istedi. Mavrokordato da çavuşbaşının söylediklerini Ferriol'e iletti. Ferriol kılıçla padişahın huzuruna çıkamayacağını öğrenince çok sinirlendi. Önce birkaç defa kılıcına vurdu ve daha sonra kılıcını belinden ancak kralının çıkarabileceğini yüksek sesle bağırdı. Kralından başkasının silahlarını almaktansa canını alması gerektiğini, silahları asker olduğu için kıyafetinin en önemli kısmını oluşturduğunu, bu yüzden Osmanlı gelenek ve göreneklerinin kendisini ilgilendirmediğini ve kılıcını asla çıkartmayacağını söyledi.

Bunun üzerine devreye Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa girdi. Sadrazam bir kez daha elçiye kılıcını bırakmasını istedi, aksi takdirde huzura kabul edilmeyecekti. Ferriol bunun üzerine kendisinden önce İngiliz Elçi Turnbull'un, Hollandalı Colyer'in, hatta kendinden önceki Fransız Elçisi Chateauneuf'un bile kılıçları ile padişahın huzuruna çıktıklarını söyledi. Kendi de onlar gibi kılıçla padişahın huzuruna çıkacaktı ve asla diğer elçilerden farklı bir muameleye razı olmayacaktı.

Scanned by CamScanner

Bu cevap üzerine Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa, "belki adamın kılıcı hançer gibi çok küçüktü. Kaftanının altında farkına varamamış olabiliriz. Bu durumu ileride dikkate alacağız ama bu şekilde ısrar ederse sultanın huzuruna çıkamazlar" cevabını verdi. Sadrazamın bu cevabına rağmen Ferriol ikna olmak bir tarafa daha da sinirlendi. Kendine tören kurallarını bir kere daha hatırlatan ve sadece elçilerin değil Osmanlı devlet adamlarının da padişahın huzuruna silahla çıkamayacaklarını belirten yeniçeri ağasına ise "Siz tebaasısınız ama ben büyük bir hükümdarı temsil etmekteyim. Beni bu kılıcı taşımaktan ancak o men edebilir" diyerek hakaret etti.

Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa, rezaletin daha büyümesini önlemek için harekete geçti. Daha önce hiçbir elçinin kılıcıyla padişahın huzuruna çıkmadığını belirten bir açıklama hazırlattı ve bunu Ferriol'e gönderdi. Ancak ne diğer Osmanlı devlet adamlarının telkinleri ne de gelen yazılı açıklama Ferriol'ü yatıştırmaya yetmedi. Bunun üzerine Amcazade Hüseyin Paşa diplomasi tarihinden eşi benzeri olmayan bir yönteme başvurdu. Söz dinlemeyen elçiye bir tuzak hazırlattı.

Hazırlanan plan gereği Ferriol'ün daha fazla üzerine gidilmedi ve elçinin kılıcıyla padişahın huzuruna çıkabileceği havası oluşturuldu. Her zaman olduğu üzere iki kapıkulu Ferriol'ün koluna girdi ve elçiyi padişahın bulunduğu yere doğru götürmeye başladılar. Bu sırada sadrazamın daha önce hazırladığı plan uygulamaya kondu. Üçüncü bir kapıcı, önde ilerleyen Ferriol'ün belindeki kılıcı almak üzere atıldı. Tam bu anda dünya diplomasi tarihindeki skandallar arasında yerini alacak ilginç bir olay yaşandı.

Ferriol, üçüncü kapıcının belindeki kılıcı almak üzere üzerine geldiğini farketti ve hemen kılıcına sarıldı. Kılıcını almak isteyen kapıcıyı önce bir diz sonra da bir tekme darbesiyle yere düşürdü. Bu arada kollarına girmiş olan iki kapı kethüdasını da ayakları ile itti ve ellerinden kurtulmayı başardı. Hemen belindeki

Scanned by CamScanner

kılıcı yarıya kadar çıkarttı ve "Burada insanların haklarını böyle mi teslim ediyorlar? Dost muyuz, düşman mı?" diye bağırdı. Bunun üzerine Divan Tercümanı Mavrokordato "Dost! Ama kılıcınızla içeri girmenize izin veremeyiz" dedi.

Olayların daha da büyümesini istemeyen Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa, müdahale etti. Kabul odasında bulunan sadrazam, Ferriol'dan bir kez daha odaya kılıçsız girmesini isteyen ve aynı zamanda bunu yapmaması hâlinde gidebileceğini söyleyen bir kapıkulu ağasını elçiye gönderdi. Ferriol ise ikinci tercihi kabul etti ve yanındakilerle beraber padişahın huzuruna çıkmadan Topkapı Sarayı'ndan ayrıldı. 6 Ocak'ta ise padişaha gönderdiği hediyeler iade edildi.

Ferriol'ün daha ilk kabulünde neden olduğu rezaletler son olmayacaktı. Fransa elçisi 1711'de İstanbul'dan gidene kadar daha birçok rezalet çıkardı. Asabi ve şatafata düşkün olan Ferriol, Osmanlı kurallarını da hiçe saydığından sürekli sorun çıkartıyordu.

Elçinin sebep olduğu sorunlardan biri de Boğaz'daki kayık gezileriydi. Elçiler kendi kayıkları ile Boğaz'da gezebilirlerdi. Ferriol ise İstanbul'a geldikten sonra saltanat kayıklarına benzeyen bir kayık satın aldı. Saltanat kayığına ise yalnızca padişah binebilirdi. Elçi bununla da kalmadı. Her kayık sefasında Topkapı Sarayı'nın önünden geçiyordu. Bu ise şikâyetlere sebep oluyordu. Çünkü sazlı sözlü heyetle büyük bir gürültü çıkartarak sarayın önünden geçtiğinden saraydakiler gürültüden rahatsız oluyorlardı. Buna daha fazla tahammül edemeyen padişah bunun hemen yasaklanmasını emretti. Padişahın emri üzerine elçinin artık Boğaz'da gezintiye çıkması yasaklandı.

Yasağa rağmen Ferriol eğlenceden bir türlü vazgeçmedi. Boğaz'da gezemese de Fransa elçilik binasında partiler vermeye başladı. Partilerde o kadar gürültü çıkartılıyordu ki, bu seslerden Topkapı Sarayı'ndakiler dahi rahatsız oluyorlardı. 1704'de

Scanned by CamScanner

verdiği partide ise gerginlik o kadar ileri gitti ki iş toplu tüfekli çatışmaya kadar vardı.

Ferriol, 1704'te Burgond dükünün oğlu, Kral Ondördüncü Louis'nin torunu Brabant dükünün doğumu şerefine Fransa elçilik binasında büyük bir parti verdi. Parti sabahın erken saatlerinde büyük bir ayinle başladı. Ayinden sonra eğlencelere geçildi. Eğlencelerin en meşhuru da her kadeh kaldırılışında elçilikteki topların ateşlenmesiydi. Sabahtan akşam saatlerine kadar kadeh kaldırma ve ardından top ateşleri devam etti. Bu tâbi ki büyük bir gürültü demekti. Gürültüden en fazla etkilenen yer ise Topkapı Sarayı'ydı. Çünkü Topkapı Sarayı, Fransız elçilik binasının karşısındaydı.

Bu gelişmeler üzerine Sadrazam Kalaylıkoz Ahmed Paşa olaya müdahale etmek zorunda kaldı. Divan Tercümanı Mavrokordato aracılığıyla Topkapı Sarayı'ndaki hamile olan bazı hanım sultanların gürültüden rahatsız oldukları ve buna bir an önce son verilmesi gerektiği haber verildi. Fakat Ferriol bu sözlerin hiçbirini dikkate bile almadı ve tercümana, "her gün limandaki gemilerden top atışları yapılıyor. Onlar rahatsız edici olmuyor da benim elçilikte ateşlettiğim şu ufacık toplar mı rahatsız edici oluyor" cevabını verdi.

Fransız elçiden umursamaz bir cevap alan Mavrokordato elçilikten ayrıldı. Fransa elçiliğindeki eğlence ise ara vermeden devam etti. Akşam karanlığı şehrin üzerine çöktüğünde Fransa elçiliğindeki eğlencenin verdiği rahatsızlık hat safhaya ulaştı. Çünkü elçilik bahçesindeki bütün ağaçlar ışıklandırılmış ve havai fişek gösterisi de başlamıştı. Elçiliğin bulunduğu Pera adeta gündüz gibiydi.

Sadrazam Ahmed Paşa, nasihat ile uslanmayan elçiyi yola getirmek için zora başvurmak mecburiyetinde kaldı. Akşam olduğunda bostancıbaşının emrindeki görevlileri bu rezalete bir son

Scanned by CamScanner

vermek, lambaları ve havai fişekleri söndürmek üzere Fransa elçiliğine gönderdi. Bu durumu haber alan Ferriol ise, "Ne! Şimdi de lambalarıma mı taktılar? Gidin söyleyin o bostancıbaşına, bu lambalar kimseyi rahatsız etmez. Bu lambalar yağları bitinceye kadar yanacak. Zorla söndürmeye kalkışan olursa ben de zor kullanırım" dedi.

Fransız elçisi, hemen aşçılar ve hizmetlilere kadar binadaki herkesi silahlandırdı. Elçilik binasının pencere ve kapılarını da sımsıkı kapattırdı. Elçiliktekilerin silahlandığını ve topçu desteği olmadan içeri giremeyeceklerini haber alan bostancıbaşı da hemen topçu birliği getirtti. Artık silahlı bir çatışma kaçınılmazdı. Gelişmelerin kötüye gittiğini gören elçilikteki sağduyulu birkaç kişi gizlice elçilik binasının ışıklarını söndürdü. Işıkların söndürüldüğünü gören bostancıbaşı da elçinin pesettiğini zannederek kuşatmayı kaldırdı ve geri çekildi. Böylece duruma tam zamanında müdahale eden bir el olayların kanlı bir şekilde sonlanmasını ve büyük bir skandal yaşanmasını son anda engelledi.

Ferriol'ün sebep olduğu bir skandal vardı ki bu, daha öncekilere rahmet okutturacak nitelikteydi. Elçi, Ermeni Patriği Avadik'i Avrupa'ya kaçırtmış ve bunun üzerine Osmanlı Devleti ile Fransa savaşın eşiğine gelmişti.

Ermeni Patriği Avadik amansız bir Cizvit karşıtıydı ve her fırsatta Divan-ı hümayuna Cizvit papazlarını şikâyet etmekteydi. Avadik'ten kurtulmak isteyen Cizvitler en büyük destekçileri Fransa Elçisi Ferriol'den yardım istediler. Ferriol de nüfuzunu kullanarak önce Avadik'in Patriklik makamından alınmasını daha sonra da 1706'da Sakız Adası'na sürgün edilmesini sağladı. Ferriol, patriği Sakız Adası'na götürecek çavuşa rüşvet vererek, onu bu amaçla hazır bekleyen bir Fransız gemisine bindirtti. Sonra da gemi, Avedik'i Sicilya üzerinden Marsilya'ya getirdi ve burada hapse atıldı.

Scanned by CamScanner

Ermeni Patriği Avadik'in Marsilya'ya kaçırılması üzerine Osmanlı yetkilileri harekete geçti ve Ferriol'den patriğin geri getirilmesini istediler. Fakat bu isteklerin hiç biri Ferriol'ü etkilemedi. Osmanlı yetkilileri tepkilerini giderek sertleştirdiler ve sonunda patrik geri verilmezse Fransa'ya savaş ilan edeceklerini bildirdiler. Bu arada ilginç bir gelişme yaşandı ve Ermeni Patriği Avadik'in, Katolik olduğu haber alındı. Bunun üzerine Ferriol'ün yol açtığı bir skandal savaş başlamadan sonlandı.

Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilişkilerin savaşın eşiğine kadar gelmesi zaten asabi biri olan Ferriol'ün sinirlerini daha da bozdu. Hatta Ferriol'ün ruhsal dengesi o kadar bozuldu ki bir ara elçi akli dengesini bile kaybetti. Hayatının sonlarına doğru elçinin dengesiz hareketleri daha da arttı ve artık etrafındakilere zarar verir hale geldi. 1709'da elçi bir kez daha sinir krizine girmişti.

Ferriol'ün 1709 yazında her zamanki ihtişamla İstanbul'da Büyükdere'de bazı beylere ve eşlerine verdiği bir ziyafet sırasında deliliği su yüzüne çıktı. Akşama kadar yenilip içildikten ve at yarışları yapıldıktan sonra eve dönüş yolunda Ferriol çok tuhaf davranmaya başladı. Yanında atı ile ilerleyen bir asilzâdeye görünürde hiçbir şey yokken "Dikkat edin atınız yılanı ezmesin" dedi. Asilzade ise yolda yılan olmadığını söyleyince Ferriol büyük bir sinir krizi geçirdi. Asilzâdeye kırbaçla vurmaya başladı ve ikili arasında bir tartışma yaşandı. Etraftakiler olay daha fazla büyümeden elçi ve asilzadeyi ayırdılar fakat Ferriol bir türlü sakinleşemedi.

Fransa elçisi akşam elçiliğe gittiğinde kriz daha da arttı ve el ve kollarıyla etrafta ne varsa kırmaya başladı. Bunun üzerine elçiliktekiler Ferriol'ün ellerini ve ayaklarını bağlamak zorunda kaldılar. İlerleyen saatlerde verilen ilaçlarla sakinleştirildi. Fakat elçi bu defa da sinirinden uykusuzluk çekmeye başladı. Bu da daha asabi biri olmasına sebep oldu. Artık gün geçtikçe Ferriol'ün akli

Scanned by CamScanner

dengesi bozuluyordu. Bu ise kısa sürede bütün İstanbul'da duyulmuştu.

1709'a gelindiğinde akli dengesini iyice kaybeden Ferriol, İngiltere Elçisi Sutton'u düelloya davet etti. Çünkü Rusya ile Osmanlı Devleti'nin anlaşmasını destekleyen Sutton'u diplomatik yollarla alt edememişti. Bu da iyice gözünün dönmesine ve İngiltere elçisini düelloya davet etmesine sebep oldu. Fakat Sutton, Ferriol'ün delirdiğini bildiğinden elçinin meydan okumasını soğukkanlılıkla karşıladı ve "bu daveti ancak onun kadar hasta olduğumda kabul ederim" cevabını gönderdi.

Ferriol, bir ara düzelse de, akli durumunu her geçen gün biraz daha kötüye gidiyordu. Artık odasındaki yatağına bağlanmak zorunda kalınmıştı. Bunun üzerine Fransız tüccarlar elçinin hekimi Portekizli Yahudi Fonseca'ya müracaat ettiler ve hekimden Ferriol'ün makamında kalamayacak kadar deli olduğuna dair 1711'de bir rapor aldılar. Rapor vakit kaybedilmeden Fransa'ya gönderildi ve Ferriol görevinden alındı. Ferriol'ün yerine Fransa elçisi olarak Kont des Alleurs atandı.

Ferriol'ün azledildiği haberini Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'ya elçinin tercümanı haber verdi. Elçinin delirdiği için görevinden alınmasına sadrazam hiç şaşırmamıştı. Sadrazama göre Ferriol'ün deli olduğu daha 1700'de padişahın huzuruna ilk kabulünde sebep olduğu skandalda ortaya çıkmıştı. Bu yüzden rapor sadrazam için anormal bir gelişme değildi.

Tarihe diplomatik başarılarıyla değil skandallarıyla geçen Fransa elçisi Kont Ferriol 1711'de görevinden alındıktan sonra Fransa'ya gitti ve burada tedavi gördü. Bir süre sonra da tamamen sağlığına kavuştu. Ama akıllarda İstanbul'da neden olduğu skandallar ve delilik hikâyeleri kaldı.

Scanned by CamScanner

Fransa'yı Açlıktan Osmanlı Yardımı Kurtardı

1699 ile 1711 tarihleri arasında İstanbul'da Fransa elçisi olarak bulunan Ferriol Kontu'nun akli dengesini kaçırarak diplomatik bir krize sebep olduğunu yukarıda açıkladık. Bunun yanında elçilik yaptığı dönemde Osmanlı-Fransa ilişkilerinde belirli bir düzelmenin olduğu da bir hakikattir. Fransa, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu Avusturya ile savaşı sürdürmeye ikna etmeye çalışıyordu. Kont de Ferriol'e verilen talimatlarda bu konu özellikle vurgulanmıştı. Fakat İkinci Viyana bozgunu ve ardından Karlofça gibi ağır şartlar ihtiva eden bir antlaşmanın şokunu atlatamayan Bâbıâli yeni bir savaştan uzak durmak istiyordu.

Kont de Ferriol'e verilen talimatta istenen bir diğer husus da Osmanlı İmparatorluğu'ndan mümkün olduğu kadar çok hububat satın alması ve bunları Fransa'ya sevketmesiydi. Çünkü İngiltere gemilerinin tehdidi nedeniyle Akdeniz kanalı Fransızlar için kapalı sayılırdı ve Avrupa'nın diğer ülkelerinden de yeterli miktarda tahıl satın alamıyordu. Tek çare Osmanlı İmparatorluğu'ndan temin etmekti, aksi takdirde büyük bir kıtlık kapıdaydı. Bu nedenle Kont de Ferriol Osmanlı devlet adamları ile yaptığı görüşmelerinde tahıl meselesini de sürekli gündeme getiriyordu. Fakat aşması gereken

Scanned by CamScanner

ciddi bir problem vardı. Normal şartlarda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki bir bölgeden başka bir ülkeye tahıl satışı yasaktı ve bunun hilafına hareket edenler ağır cezalara çarptırılıyordu. Bunun bir istisnası vardı o da zaruret hâlinde bulunan devletin dost sıfatını taşınası ve yalnızca ihtiyacı kadarını satın alması idi. Ferriol Kontu uzun görüşmeler sonunda Osmanlı limanlarından Fransa'ya tahıl nakledilmesini Osmanlı devlet adamlarına kabul ettirdi ve bu topraklardan giden tahıllar sayesinde Fransa büyük bir kıtlıktan kurtuldu.

Scanned by CamScanner

Ava Giderken Avlandılar!

1716 ile 1724 tarihleri arasında İstanbul'da Fransa elçisi olarak bulunan Bonnac Markisi Jean-Louis d'Usson, seleflerine göre Osmanlı-Fransa ilişkilerinin nispeten iyi olduğu bir dönemde görev yaptı. Fakat sıkıntılı günler geçirdiği de oldu. Böylesi günlerden biri de elçilik tercümanı ile iki Fransız beyzâdesinin Maltepe açıklarında saldırıya uğradığı gündü.

Marki de Bonnac, sadrazamla olaydan birkaç gün önce bir araya gelmiş ve elçi görüşmede İstanbul dışında geziye çıkmak için izin istemişti. Sadrazam da cevaben "Bostancıbaşı Ağa'ya tembih ederim, size kimse engel olmaz" diyerek elçiye rıza göstermişti. Bu görüşmeden birkaç gün sonra Fransa elçilik tercümanı ve iki Fransız beyzadesi avlanmak üzere gezintiye çıktılar. Kayıkla Avrupa yakasından Anadolu yakasına geçip, Fenerbahçe ile Maltepe arasında karaya çıkıp avlanmaya başladılar. Bu arada altı adet bostancı Fransızlara yaklaştı. Bunu gören Fransızlar da ellerindeki izin belgesini bostancılara gösterdiler fakat bostancılar izne rağmen sopalarla saldırdılar. Yaşanan arbedede Fransızlar'ın başları iki yerden yarıldı ve birinin de kolu kırıldı. Ayrıca bostancılar, Fransızların ellerindeki av tüfeklerine de zorla el koyup, oradan uzaklaştılar.

Scanned by CamScanner

Bu saldırıdan sonra Marki de Bonnac, sadrazama durumu şöyle şikâyet etmişti:

> "Devletli, saadetli, inayetli, sultanım hazretlerinin tazim ve ikramdan sonra maruzum budur ki Salı günü meclisinizle şereflendiğimizde bazen gezmek için izin istediğimizde 'Bostancıbaşı ağaya tembih ederim size kimse engel olmaz' mübarek cevabını sözlü olarak ifade etmiştiniz, ben de yazdırmıştım. Lakin dün Çarşamba günü bir tercüman ile iki Fransa beyzâdesi kayık ile gezerken karşı yakaya çıkıp, avlanmak üzere Fenerbahçe ile Maltepesi arasında gezinirken ansızın üzerlerine altı nefer bostancı gelip Fransızlar her ne kadar elimizde bostancıbaşı tezkiresi vardır dedilerse de dinlemeyip sopalar ile vurarak ikisinin başını ikişer yerden yaralayıp ve birinin kolunu kırıp ölüm derecesinde bırakmışlardır. Ellerindeki tüfekleri de almışlardır. Şanına layık haklarında adalet gösterilmesi için saadetli sultanım hazretlerinin fermânına müracaat edilir".

"Fransalı Olduğuna İki Müslüman Şahid Getirin"

Elçilerin en önemli görevlerinden biri de kendi ülkesinin vatandaşlarını esaretten kurtarmaktı. Bonnac da elçiliği döneminde yüzlerce Fransız esirin ve kölenin serbest bırakılmasını sağlamıştı. Ancak bunlardan biri o kadar ilginçti ki kendisine verilen cevap karşısında elçi dahi şaşkınlığını gizleyememişti.

Bu ilginç hadise Selanik'de meydana gelmişti. Selanikli birinin elinde Fransalı bir esirin bulunduğunu haber alan Marki de Bonnac esiri kurtarmak için harekete geçmişti. Esirin sahibi ile Fransız esirin İstanbul'a getirilmelerini sağlayıp, her ikisini de İstanbul kadısının huzuruna mahkemeye çıkarttırdı. Ancak mahkemede İstanbul kadısı çok ilginç bir teklifte bulundu. Fransız elçisinin esirin Fransalı olduğu iddiaları karşısında "Bu Fransa'da doğmuş, Fransalı olduğuna dair iki Müslüman şahit getirin" dedi. İstanbul kadısının bu sözleri Marki de Bonnac'ı hayrete düşürdü

Scanned by CamScanner

ve elçi "Fransa'da doğup Fransalı olduğuna Müslüman şahitler bulmak mümkün değildir! Böyle olmak lazım gelseydi İslâm ülkelerinde bir Fransalı bırakmayıp tutan tutanın olurdu" dedi. Daha sonra da kadıyı, önceki uygulamaların hilafına hareket ettiği gerekçesiyle sadrazam vekiline şöyle şikayet etti;

> "Saadetli, meveddetli, mekremetli sultanım şanlı ağa hazretlerine büyük tazim ve keremden sonra isteğim budur ki Selanik'te bir herifin elinde esiri olmak üzere bir Fransalı olduğu haber alınıp Selanik'te dava ve sahibi ile Fransız bu tarafa gönderilip hâlâ Fransalı ağa hapsinden tercümanımla birlikte İstanbul kadısı huzurunda davaya varıldığında İstanbul kadısı: 'Bu Fransa'da doğmuş Fransalı olduğuna iki Müslüman şahit getirin' diye cevap vermiş. Fransa'da doğup Fransalı olduğuna Müslüman şahit nasıl bulunur! Böyle olmak lâzım gelseydi İslâm memleketlerinde bir Fransalı kalmayıp tutan tutanın olurdu. Şimdiye kadar bunun gibi vaka olduğunda elçiler 'Bu Fransalıdır' diye tayin edip bazı deliller ile açıkça belli olduğunda esir serbest bırakılırdı. Sizin huzurunuzda ahidnâmeler gereğince bunun böyle olduğu da malumunuzdur. Bu hususu sadrazama ifade ve huzurlarında görülüp aslı Fransalı olduğuna ilmen vakıf olduğunuzda serbest bırakılması bâbında...".

Scanned by CamScanner

Fransa'da Türkler'den Oluşan Bir Alay: Saxe Gönüllü Alayı[7]

1743'de Fransa'da çok ilginç bir alay kuruldu: Saxe Gönüllüler Alayı. Alayı ilginç kılan nokta alayda Tatarlar ile Türkler'e de yer verilmesi ve Fransa'da kısa süreli de olsa bir Türk modası oluşturmasıydı.

Alay, Mareşal de Saxe tarafından 1743'de kuruldu. Saxe, Fontenoy çarpışmalarındaki üstün başarıları nedeniyle Fransa Kralı On Beşinci Louis tarafından mükâfatlandıran bir komutandı ve şöhretinin bir diğer sebebi de kendi adıyla anılan alaydı.

Alayın kuruluş talimatnamesindeki Türklerle ilgili maddeler şöyleydi: "Gönüllüler Tatar, Ulah ve Polonyalılar'dan olacak, bunlar mızrak, yatağan ve zırhlı bir kıyafetle silahlanacaklar ve Tatar tarzına göre giyineceklerdi... Hem süvariler hem de uşakları Türkiye'nin Avrupa eyaletlerinden olan Eflak veya Besarabya atlarına bineceklerdi". Alaya alınacak Türkler'in Müslüman olmaları da şart koşulmuştu. Alayda Gine ve Senegal zencileri de bulunuyordu. Alay kısa sürede dilden dile anlatılmaya başlandı ve büyük bir merak uyandırdı. Alaydakileri görmeye

[7] Helene Desmet-Gregoire, *Büyülü Divan XVIII. Yüzyıl Fransa'sında Türkler ve Türk Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1991, s.25-26.

Scanned by CamScanner

gün içinde yüzlerce ziyaretçi gelmeye başladı ve bu alay sayesinde Fransa'da bir Türk modası oluştu. Fransa Kralı On Beşinci Louis'in 1748'de bizzat teftiş etmesi alayın Paris'deki şöhretini daha da arttırdı. Ancak mareşalin 1750'de vefatından hemen sonra alay dağıtıldı.

Scanned by CamScanner

Savaş Tehdidi Fransa'nın Gözünü Korkuttu!

Osmanlı-Fransa ilişkileri 18. yüzyılda inişli çıkışlı bir seyir takip etti. Avrupa'daki güç dengelerindeki değişim bu ilişkinin de niteliğini etkiledi. İttifaklar sisteminin hâkim olmaya başladığı bu yüzyılda Osmanlı-Fransa ilişkilerinin sıkıntıya girdiği zamanlar da oldu. Bunlardan biri de 1756-1763 tarihleri arasında devam eden ve Yedi Sene Savaşları olarak adlandırılan dönemde meydana geldi. Bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu tarafsız kalmayı tercih etti ancak Avrupa'daki gelişmeleri de yakından takip etti.

Ekim 1760'daki bir olay Osmanlı-Fransa ilişkilerini savaşın eşiğine getirdi. 1760 Haziran'ında İngiliz bandıralı korsan gemisinin saldırısına uğrayan bir Fransa gemisi Osmanlı donanması tarafından kurtarıldı ve korsan gemisindeki esirler de İstanköy'de bekleyen bir kapudanede hapsedildiler. Ancak 11 Ekim 1760'da kapudanedeki esirler çok ilginç bir şekilde kaçmayı başardılar.

Kapudanedeki esirler, Cuma günü gemideki muhafızların namaz için ayrıldıkları bir vakitte fırsattan istifade gemiyi ele geçirdiler, gemide kalan muhafızları öldürdüler, kürekçileri de

Scanned by CamScanner

yanlarına alarak kapudaneyi kaçırdılar. Bu olay İstanbul'da duyulur duyulmaz şehirde büyük bir galeyana sebep oldu. Hemen Kapdanıderya Abdülkerim Paşa kapudaneyi yakalamak üzere gemiler sevk etti fakat esirler Osmanlı gemisi ile birlikte Malta Adası'na sığınmayı başardılar.

Bu olay yüzünden ihmalkâr davrandığı gerekçesiyle Kapdanıderya Abdülkerim Paşa önce azledildi daha sonra da başı kesilerek Topkapı Sarayı önüne teşhir edildi. Ayrıca kapudanenin kapdanı da aynı akıbete uğradı. Olaydan hemen sonra Sadrazam Koca Ragıb Mehmed Paşa ve Sultan Üçüncü Mustafa harekete geçtiler. Aracı olması için Fransa'ya müracaat edildi fakat Fransa bu talebi geri çevirdi. Bunun üzerine sadrazam Fransa'yı da tehdit eden bir mektubu Kral XV. Louis'e gönderdi. Mektupta Malta'nın Fransa hakimiyetinde bulunduğunu, bu nedenle kaçırılan Osmanlı gemisini iade etmesi için Malta hakimine Fransa'nın baskı yapması gerektiği aksi takdirde Malta'ya savaş ilan edileceği ve bundan Fransa'nın da zararlı çıkacağı yazıyordu.

Dönemin İstanbul'daki Fransa Elçisi Vergennes Kontu da Osmanlı başkentindeki gelişmeleri kaygı ile takip ediyordu. Bâbıâli'nin tehditlerinde ciddi olduğunu müşahede etti. Çünkü deniz savaşı için tersanede hummalı bir çalışma başlatılmıştı. Malta'ya Osmanlı İmparatorluğu'nun 1760'da savaş ilan etmesi Fransa-Avusturya-Rusya ittifakının büyük bir darbe alması demekti. Özellikle de Fransa'nın. Çünkü Bâbıâli Malta üzerinden Fransa'yı tehdit ediyordu

Fransız Elçisi, ülkesine gönderdiği raporlarında Türklerin Malta'ya savaş konusunda ciddi olduklarını yazdı ve bu raporlar Fransa hükümeti üzerinde etkili oldu. Elçiye gönderilen mektupta Sadrazam Ragıb Paşa'nın mektubunun üslubunun kaba ve tehditvari olduğu kaydedildi ancak bunu görmemezlikten gelecekleri belirtildi. Ayrıca kapudanenin Malta'dan iadesi konusunda yardımcı olacakları da kaydedildi. Fransa

Scanned by CamScanner

hükümeti uzun görüşmelerden sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yedi Sene Savaşları'na girmesini önlemek için parasını bizzat kendisi ödeyerek kapudaneyi Malta korsanlarından satın alıp, Bâbıâli'ye teslim etmek zorunda kaldı. Kapudane, uzun ve zorlu bir müzakereden sonra büyük bir törenle 1761'de İstanbul'a getirildi. Osmanlı'nın savaş tehdidi Fransa'ya geri adım attırmıştı.

Scanned by CamScanner

Napolyon'un Yarım Kalan Osmanlı Macerası

18. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Osmanlı ordusunda özellikle Fransız kökenli askeri danışmanlar görülür. Askerlik tarihinin en büyük on komutanından birisi olan Napolyon da Osmanlı ordusunun komutanlarından ve danışmanlarından birisi olmak için müracaat etmişti.

Fransız ihtilali sırasında yıldızı parlayan Napolyon kısa sürede general olmuştu. Marsilya isyanını bastırması ve Toulon'u İngilizler'in elinden kurtarması ona büyük bir şöhret sağlamıştı. Ancak, iktidar merdivenlerini hızlıca çıkarken ayağı kaydı. Robespierre ve arkadaşları ile ilişkide bulunmakla suçlanıp ordudan çıkarıldı.

Bu sırada Avrupa'da Fransız İhtilalcileri dışlanırken İhtilal hükümetinin elçisi İstanbul'da diğer devletlerin aleyhte tavırlarına karşın Babıali tarafından meşru olarak tanınmıştı. Osmanlı yönetimi Fransa'dan askeri uzman talep etmişti. Napolyon bu durumdan haberdar olduğunda, Türkiye'ye gelmek için harekete geçti. 20 ağustos 1795'te kardeşi Joseph'e şu mektubu yazmıştı[8]:

[8] Bu konudaki belgeler için bk. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, VII, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 529-531.

Scanned by CamScanner

"Eğer talep edersem, Büyük Sultan'ın topçusunu düzenlemek üzere hükümetin temsilcisi olarak, Topçu Generali unvanı ve iyi ağırlanma ve çok şaşalı sanla, Türkiye'ye gitme imkânını elde edeceğim. Oraya benimle gelmeniz için seni Konsolos ve Villeneufe'u de mühendis olarak tayin ettireceğim. Böylece, bir ay öncesinden Cenova'ya geleceğim, hareket edeceğimiz Livourne'a gideriz; benimle birlikte beş veya yedi subay getireceğim.

Ordunun yönetiminde ve sefer planlarında benden faydalanan ve benim için çok iyi düşünen Halk Kurtuluş Komitesi'nin Karar ve Komisyonunda, sanıyorum ki, beni Türkiye'ye gitmekte serbest bırakmak istemezler, göreceğiz".

Napolyon, bu mektuptan 10 gün sonra Osmanlı İmparatorluğu'na gitmek için ihtilal hükümetine "İstanbul'da bulunan Fransız subaylarının yetersiz kişiler olduğunun üzerinde duran ve Toulon'da topçu birliği ile kazandığı başarıları bir kez daha hatırlatıp, Osmanlı ordusuna savaş tekniklerini kendisinin öğreteceğini belirten" şu dilekçeyle müracaat etti:

> "Rusya İmparatoriçesi'nin kendisini Avusturya'ya bağlayan bağları sıkılaştırmış olduğu bir zamanda, Türkiye'nin askeri imkânlarını daha fazla korkutucu kılmak için Fransa'nın kendisine düşen her şeyi yapması kendi çıkarınadır.
>
> Bu devlet kalabalık ve cesur askerlere sahip ama bunların çoğu savaş sanatının prensipleri konusunda çok cahiller.
>
> Savaşların kazanılması konusunda bizim modern taktiğimizde çokça etkili olan ve müstahkem mevkilerin alınması ve savunulmasında mutlak etkinliği olan topçunun faydası ve oluşumu Türkiye'de henüz çocukluk aşamasında bulunuyor.
>
> Bunun farkında olan Babıâli, birçok defalar topçu ve istihkâmcı subay talebinde bulundu. Şu an bizde mevcut olanlardan birkaçını gerçekten de gönderiyoruz; fakat bunlar sayıca ne yeterli ne de bir sonuç almak için yeterince eğitimliler.

Scanned by CamScanner

Çeşitli şartlar altında ve bilhassa Toulon kuşatması sırasında ordularımızın topçusunu yöneterek belli bir şöhret kazanmış olan General Bonaparte, bir yönetim göreviyle Türkiye'ye gitmek için teklifte bulundu; kendisiyle birlikte, her biri savaş sanatına ilişkin bilimlerde özel bilgisi olan altı veya yedi subay götürecekti.

Bu yeni kariyerinde, eğer o, Türk ordularını korkutucu hale getirebilir ve bu İmparatorluğun müstahkem mevkilerinin savunmasını mükemmelleştirebilirse, vatanına önemli bir hizmet yapmış olacağına ve kendisinin de hizmetin karşılığına layık olduğuna inanacak. 30 Ağustos 1795."

Bu dilekçeye şu notlar düşülmüştü:

"Tugay Generali Bonaparte komuta ettiği topçuyla Alp ordusunda seçkin hizmette bulundu. O, Halk Kurtuluş Komitesi yakınında, sefer planları ve kara ordularının operasyonlarını takip etmekle görevli savaş tümeninin müfrezesinde gayret ve özenle çalıştı. Ve ben zevkle beyan ederim, Alpler ve İtalya orduları için Komite'ye yaptığım birçok yararlı tedbir önerilerini ben ona borçluyum. Arkadaşlarıma onu, topçu birliklerinde olsun, diğer ordularda olsun ve hatta dış ilişkiler bölümünde olsun, faydalı biçimde kullanılabilecek bir vatandaş olarak öneririm.

Doulcet."

"Kendisini gördüğüm ve konuştuğum Tugay Generali Bonaparte hakkında çalışma arkadaşım Doulcet'nin duygularına katılıyorum. Onun düşüncesi ve benimki aynı gerekçelere dayandığından, Halk Kurtuluş Komitesi'nin, şu zamanda, böylesi seçkin bir subayı Cumhuriyetten uzaklaştırmaktan kaçınmalıdır. Ben, Komite'nin, kendisiyle görüşüp, eğer önerisinde ısrarlıysa, hizmetlerinin ödülü olarak onun orduda ilerletilmesi düşüncesindeyim. 13 Eylül 1795.

Jean Debry."

Scanned by CamScanner

Bu yazışmalar devam ederken Napolyon'un şöhreti gün geçtikçe azalıyordu ve o Fransız ordusunda yer bulamıyordu. Bu yüzden Osmanlı ülkesine giderek yeteneklerini orada göstermek istedi. Aslında Napolyon'un Türkler'le ilişkisi doğmadan başlamıştı. Onun doğum yeri olan Korsika, 1553'te Osmanlı donanması tarafından ele geçirilmek üzere iken Fransızlar'ın anlaşma şartlarına uymamaları sebebiyle bu teşebbüs yarım kalmıştı.

Ancak komite genç generalin bu isteğini kabul etmedi. Napolyon 5 Eylül'de kardeşine, "Komite, savaş devam ettiği sürece Fransa'nın dışına çıkmamın imkânsız olduğunu düşündü. Topçu sınıfını yeniden düzenleyeceğim ve muhtemelen Komite'de kalmaya devam edeceğim" diye yazmıştı.

Napolyon, Osmanlı ordusunda görev almayı düşünürken, ihtilal komitesi genç generali kralcıların başlattığı ayaklanmayı bastırmak için tekrar orduya aldı. Ardı ardına başarılar kazandı. Birkaç yıl sonra ise İngilizler'in Hindistan ticaretini kesmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun toprağı olan Mısır'ı işgal etti.

Scanned by CamScanner

Selahaddin Eyyübi'nin Camii'ni Kilise Yaptılar

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da "hasta adam" olarak görüldüğü ve Batılı elçilerin elinde oyuncak olduğu bir asırdı. Avrupalılar, Osmanlı içişlerine istedikleri gibi müdahale ediyor, ülkemizde diledikleri gibi at koşturuyorlardı. Batılar'ın müdahaleleri o kadar ileri gitmişti ki, Fransızlar Kudüs'te Selahaddin Eyyübi'nin cami ve medresesini kiliseye çevirmişlerdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslim halkın nasıl yönetildiği hâlâ tarihçiler arasında hararetle tartışılan konulardandır. Osmanlı Devleti kurulduğu dönemden itibaren bünyesinde gayrimüslim halkı bulundurmaya başlamıştı. İslâm hukukunun bir gereği olarak gayrimüslimlerden ya Müslüman olmaları ya da dinlerinde kalarak cizye gibi vergileri vermeleri talep edilirdi, Hristiyanlar zorla Müslümanlaştırılmazlardı. Bu durumun en büyük göstergesi Osmanlılar'ın hakim olduğu coğrafyada imparatorluğun sonuna kadar milyonlarca gayrimüslimin bulunmasıydı.

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un fethinden sonra Gennadios'u Ortodoks Patriği tayin ederek, Ortodoksluğa devlet bünyesinde bir resmiyet kazandırdı. Daha sonra devletin sınırları hızla genişleyince Hristiyanlığın diğer mezhepleri ve Musevilik de resmen

Scanned by CamScanner

tanındı. İmparatorluğun Viyana'dan İran'a, Rusya'dan Arabistan'a kadar geniş bir coğrafyasında çok farklı diller konuşan ve farklı dinlere mensup milletlerin bulunması kaçınılmazdı. Ama varlıkları bir yana birbirlerini kâfir ilan edip, en küçük fırsatta gırtlak gırtlağa gelen farklı unsurları bir arada tutabilmek hiç kuşkusuz siyasi bir dehayı gerektiriyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kendi içlerinde bir yapılanmaya tâbi tutulan dini gruplar, devletin varlığını tehlikeye sokacak bir faaliyete girişmedikleri ve istenilen vergileri ödedikleri sürece devletle bir problem yaşamazlardı. Ama 16. yüzyıldan itibaren özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda sahneye çok daha farklı aktörler çıktı, bunların başında Fransa gelmekteydi. 16. yüzyıldan itibaren siyasi varlığını devam ettirebilmek için Osmanlı'nın himmetine ihtiyaç duyan Fransa aslında Katolikliğin kalesi konumundaki bir ülke idi ve Avrupa'da "Kilise'nin büyük kızı" olarak tanınırdı. Birçok Papa çıkartan Fransızlar, dinlerini yaymak için de açtıkları ruhban okullarında yüzbinlerce misyoner yetiştirmişlerdi.

Fransızlar, 1520'li yıllarda Habsburglar karşısında zor duruma düşünce Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istemişler, iki devlet arasındaki ilişkiler sonraki dönemlerde de karşılıklı çıkarlara dayalı olarak devam etmişti. Osmanlı padişahı İkinci Selim'in onayıyla 1569'da Fransa'ya bazı ticari imtiyazlar, yani kapitülasyon verildi. Fransa, kapitülasyonlardan rahatça yararlanabilmek için de Osmanlı sınırları içinde kendisi ile aynı mezhepten olan veya sempati duyan insanlara ihtiyaç duyuyordu. Fakat imparatorluk sınırları içinde sayıca az olduklarından Osmanlı Katolikler'i ayrı bir "millet" olarak tanınmamışlardı. Fransa, Osmanlılar'ın zamanla eski gücünü kaybetmelerinden istifade ederek, imparatorlukta Katolik sayısını çoğaltmak için yıllarca beslediği ve mezheplerini herkese yayma ateşi ile yanan misyonerleri devreye soktu.

Scanned by CamScanner

Fransa, misyonerlerinin gittikleri bölgelerde bir engelle karşılaşmasını istemiyordu ve siyasi manevralarla kapitülasyon maddeleri arasına Osmanlı sınırlarındaki Katolikler'in hamisi olduğu yönündeki bir maddeyi ekletmeyi başardı. Böylece bir sorun çıktığında taraftarları kendi kanunlarıyla yargılama yolu açılmıştı, ama her iki tarafı ilgilendiren hususlarda Fransızlar, Osmanlı kanunlarına göre muhakeme edileceklerdi.

Misyonerler, bu gelişmeler üzerine Katolik olacak insan bulmak için en küçük köylere bile gitmeye başladılar. Kendilerini, Haçlı Seferleri'nde kılıç ile alamadıklar yerleri misyonerlik faaliyetleri ile elde etmeye adamışlardı. Misyonerler, bütün gayretlerine rağmen, birkaç kişi haricinde, Müslümanlar'dan ve Yahudiler'den pek fazla kişiyi Katolik mezhebine sokamadılar.

Müslümanlar için son ve kâmil olan bir dinin mensubu oldukları inancının kendilerine verdiği üstünlük duygusuna Osmanlı Devleti'nin Avrupa'yı titreten gücünün verdiği güven duygusu eklenince, misyonerlerin eli kolu bağlanmış oluyordu. Yahudiler içinse, Haçlı Seferleri'nde Katolikler tarafından nasıl katledildikleri ve yakın zamanda İspanya'da Osmanlı'nın yardım eli uzanmasa nasıl bir akıbetle karşılaşacakları hafızalarda hâlâ tazeliğini koruyordu.

Misyonerler, durum böyle olunca tüm çabalarını Ortodoks ve Gregoryen Ermeniler üzerinde yönelttiler ve Ermeniler arasında şaşılacak derecede bir mezhep değiştirme furyası başladı. Her iki mezhebin dini liderleri hızlı kan kaybını önlemek için misyonerlerin etkili olmaya başladıkları bölgelere kendi din adamlarını göndererek halkı aydınlatmaya çalışıp, papazlarıyla misyonerlerin her hareketini takip etmeye çalıştılar. Doğrudan kendi iç meseleleri olan bu konuda Osmanlı devlet görevlilerini devreye sokmayı başlangıçta gereksiz görmüşlerdi.

Ortodoks ve Gregoryen din adamlarının vaazlarına, papazlarının takibatına hatta silah zoru ile cemaatlerinin arasından

Scanned by CamScanner

misyonerleri uzaklaştırmalarına rağmen Katoliklik hızla yayılmaya devam ediyordu ve izledikleri yöntemlerle sindirmek mümkün görünmüyordu. Misyonerlerin arkasında Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olan Fransa vardı. Bardağı taşıran son damla, Fransa'ya Kudüs'de daha önce Ortodoks papazların yönetiminde bulunan birkaç kutsal yerin ve Beytüllahim Kilisesi'nin anahtarlarının verilmesi oldu. Zaten misyonerlerle zor baş eden Ortodokslar, devletleri tarafından kendilerine reva görülen bu tavrı protesto etmek için Edirne'de bulunan Sultan Dördüncü Mehmed'in yanına gittiler.

Edirne Sarayı'nda kurulan mahkemeye sadrazam ve şeyhülislam bizzat katılmıştı. Patrik Panayattin, Halife Hazreti Ömer'in mübarek makamlar hakkında Ortodokslar'a verdiği ve Fatih Sultan Mehmed ile Dördüncü Murad döneminde onaylanan bazı haklarını gösteren beratı heyete gösterdi ve yapılanların yanlış olduğunu söyledi. Mahkeme Ortodokslar'ın lehine sonuçlandı ve Fransa'ya tanınan haklar geri alındı. Ancak Fransa işin peşini bırakmadı ve bir yıl sonra Ortodokslar'ın beratını iptal için Osmanlı yöneticilerine 10 bin kuruş teklif etti, ama bu teklife kimse itibar etmedi.

Fransa siyasi manevralarla misyonerlerinin önünü açmaya çalışırken, misyonerler de farklı yöntemler kullanarak Ortodoks ve Gregoryen Ermeniler'i kazanmaya devam ediyorlardı. Kullandıkları en etkili yöntemler arasında okullar açmak ve İstanbul'da kurdukları matbaalarda propaganda için kitaplar ve broşürler basmak vardı. Ortodoks papazlar, Cizvit misyonerleri engelleyemeyince zora başvurmaya başladılar. Sert tedbirler alanlardan biri, cemaati her geçen gün azalan Gregoryen Ermeni Patrikliği idi.

Ermeni Patriği Avilettis, İkinci Mustafa'nın hükümdarlığı döneminde misyonerlik yaparken yakalattığı Katolikler'e işkence etmekten geri kalmıyordu ve bazen papazları bodrumlara hapsettiriyordu. Şikâyetler üzerine Edirne'de padişah huzuruna

Scanned by CamScanner

çıkarıldığında veziriazam, patriği görür görmez "Köpek tebaalarını hapse atmak hakkına yalnız Sultan'ın sahip bulunduğunu biliyor musun?" dedikten sonra Avilettis'i hapse attırmıştı. Ama Ermeni Patriği araya şeyhülislâmın girmesiyle kısa bir süre sonra hapisten çıkarıldı. Artık sorunlar devletin siyasi varlığını tehdit edecek bir konuma geldiğinden siyasi otoritenin müdahalesi kaçınılmaz olmuştu, ancak çok farklı bir dinin içindeki kavgaları anlamak kolay olmayacaktı.

İkinci Mustafa döneminde Katolik olmuş Ermeniler ile Gregoryen Ermeniler arasında başka bir arbede daha yaşanmıştı. Edirne'ye giden Başpiskopos Ephroim Katolik misyonerleri şikâyet etmeye başlayınca sadrazamın kethüdası "Katolik de neyin nesi?" dedikten sonra, "Yani Hristiyan değil mi bunlar?" şeklinde bir soru yöneltince başpiskopos Katolikler'in de Hristiyan olduğunu söylemek zorunda kalmıştı. Kethüda, bunun üzerine "Bâbıâli bir Ermeni ile bir Katolik ve bir râfızi Hristiyan arasında fark gözetmez" demişti.

Osmanlı devlet adamları, ilk dönemlerde meselenin gelecekte başlarına ne gibi belalar açacağını fark edememişlerdi, fakat karşılıklı saldırıların artması üzerine meselenin üzerinde daha ciddi eğildiler. Artık devlet bizzat misyonerleri yakın takibe alıyor, toplantılarına gidenleri fişliyordu ve başı çekenler yakalanıp mahkemeye çıkartılıyorlardı. Mahkemeye çıkarılan çoğu yeni Katolik olmuş insanlar, terkettikleri mezheplerine geri döndüklerinde ne gibi hareketlere maruz kalacaklarını bildikleri için Müslüman olduklarını söylüyorlardı.

İkinci Mustafa döneminde, yine bu tür olaylardan biri daha yaşanmıştı. Katolik olan bir rahip, mahkemeye sadrazamın da geldiğini görünce, Hazreti İsa'ya hakaret etmek için Hristiyanlar'ın kutsanmış ekmeğini ayaklar altına alarak çiğnemiş ve Müslüman olmak istediğini söylemişti. Sadrazam, Hristiyan bir din adamının böylesi şaşılacak hareketlerine hiç bir tepki vermeyerek, yeni

Scanned by CamScanner

Müslüman'ın sünnet edilmesi emrini vermekle yetinmişti. Osmanlı devlet adamlarının, misyonerlere yönelik takibatı bununla sınırlı kalmadı ve fikirlerini yaymak için kullandıkları matbaalarını kapattıktan sonra depolarda bulunan propaganda amaçlı kitap ve broşürlerini yaktılar. Artık misyonerlerin nefes alışı bile devlet tarafından takip ediliyordu.

Yakalananlar, Katolik kalmakta ısrar ederlerse ya hapsediliyor veya gemilerde kürekçi olarak kullanılıyorlardı. Ortodoks ve Gregoryen Ermeni din adamlarının mezhep değiştirenleri aforoz etmelerine, devletin sıkı takibatına rağmen gizli olarak mezhep değiştirmeler devam ediyordu ve Fransa da misyonerlerini desteklemekten geri durmuyordu. İstanbul'da bulunan Cizvitler misyonerliği destekliyor ve ekonomik gücünü kullanarak Ortodoks ve Gregoryenler'in kiliselerine kendi yandaşlarını getirtmeye çalışıyordu.

Cizvitler'in destek vererek patrik seçtiklerinden biri Rum Avedick idi. Avedick, patrik olduktan sonra Katolikler'i takip politikalarına devam ettiği için, misyonerlerin besledikleri karga gözlerini oymaya başlamıştı. Bunun üzerine Fransa'nın İstanbul elçisi, Avedick Sakız Adası'na gittiğinde bir operasyonla patriği Fransa'ya kaçırttı ve Avedick gizli bir yerde ölene kadar hapis tutuldu.

Sadrazam Ali Paşa, patriğin kaçırılmasında Fransa elçisinin rolü olduğunu öğrenince, bir yandan elçiyi sıkıştırdı, öte yandan da misyonerleri sıkı bir takibata aldı. Artık iş çığırından çıkmış ve devletin otoritesini iyice sarsar duruma gelmişti. Avedick'in kaçırılması da bardağı taşıran son damla olmuştu. Osmanlı padişahı, 1701'de bir emir yayınlanarak Osmanlı Devleti sınırları içinde din değiştirme ve mezhepten mezhebe insan geçirme çalışmalarını şiddetle yasaklandı ve faaliyetleri şeytanınkinden farksız olduğu söylenen misyonerler hapse atılmakla tehdit edildi.

Çıkarılan emirlerde şunlar söyleniyordu:

Scanned by CamScanner

"İstanbul Kaymakamı'na emir;

İstanbul'da Ermeni Patriği olan Sahak isimli dinsizin Ermeniler'in başka ayine (meylinde) müsamaha ve kusuru açık olmakla, sen ki vezirimsin, emr-i şerifim sana vardığında patriği Tersane-i Âmirem zindanına hapsedip, fermân-ı hümâyunum gönderilmedikçe hapisten çıkarmayasın diye yazıldı.

Ağustos 1701".

"İstanbul Kaymakamı'na ve Tersane Kethüdası Vekiline emir;

Memleketimde Papa'ya bağlı bazı ruhbanlar ortaya çıkıp, kötü niyetli olarak şehir ve kasabaları gezip Rum, Ermeni, Süryani ve diğer Hristiyanlar'ı Frenk mezhebine davet ve nicelerini eski ayinlerinden döndürüp, kendi mezheplerine uydurmakla memleketimde ihtilal ve nifaka sebep olduklarından vergi veren Hristiyanlar, Divân-ı Hümâyun'uma gelip, şikâyet etmeğin, adı geçenlerin hareketlerinden men edilmesi ve fitnelerinin ortadan kaldırılması için tembih edilmesini içeren emr-i şerifim gönderilmişken, Ermeniler'den Mircan, Asador, Bogos ve Nuri isimli dört kişi başka mezhebe geçip, ortalığı karıştırmalarıyla yaptıklarından vazgeçene kadar küreğe konulmaları için yazıldı.

Ekim 1702".

Sakız'da Patrik Avedick'in kaçırılmasından sonra yayınlanan bu fermanla öfkeleri bir kat daha artan adalı Ortodokslar, ellerine geçirdikleri Katolikler'i katletmeye ve sağ kalanları da adadan sürmeye başladılar. Ayrıca Katolikler, adayı Venedikliler'e satacakları ileri sürülerek hain ilan edilmişlerdi. Takibatlar esnasında komik bahanelerle de idam edilenler oluyordu, bunlardan biri İranlı bir Ermeni olan Gümüşendâze idi.

Gümüşendâze, iddialara göre hafif meşrep bir kadınla, kocasının evde bulunmadığı bir sırada, yakalanmıştı. İranlı Ermeni'nin mezhep değiştirdiği iddialarına, fuhuş suçu da eklenince hemen

Scanned by CamScanner

mahkemeye çıkartıldı. Şahitlerin ifadelerine göre iki suç da sabitti ve Gümüşendâze zaten kadın düşkünü biriydi. En ilginç suçlama "Melun kâfirin, şeytanınkilere benzeyen kadın kaşlarının yay biçimiyle halkın huzurunu kaçırmaktan geri kalmadığı" idi. Tüm bu suçlamalar üzerine önce tövbe edip, Müslüman olduğunu söyleyen Gümüşendâze, mahkeme heyetinin bunu yutmadığını görünce, hiç olmazsa ölürken vicdan azabı çekmemek için tekrar eski dinine dönmüş ve yağlı kementte sallanarak can vermişti.

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde iç meselelerini çözerken fazla bir müdahale ile karşılaşmıyordu. Ancak 1683 İkinci Viyana bozgunu ve ardından yaşanan hezimetler, Osmanlı tarihinde yepyeni bir dönemin kapılarını araladı. Batıdan Avusturya, kuzeyden de Rusya, Osmanlı topraklarını işgal etmeye başladı. Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'nun durumdan istifade ederek misyonerlerinin daha iyi şartlarda faaliyetlerini sürdürmeleri için Bâbıâli'den, yani Osmanlı hükümetinden Katoliklik lehine yeni imtiyazlar koparttı. Özellikle 1740'ta imzalanan kapitülasyonlarda Kudüs'deki kutsal mekânlarda Fransa'ya tanınan haklar genişletildi.

Yeni verilen haklarla, artık düşman milletler tebaasının da Fransa İmparatorluğu himayesinde olmak şartıyla, Hristiyanlığın mukaddes yerlerine serbestçe gelmelerine izin veriliyordu. Böylece Fransa'nın nüfuzu imparatorlukta iyice arttı. Fakat mabetlerin ve kutsal emanetlerin ayrı ayrı tespiti yapılarak hangi mezhep mensuplarına ait olduğu belirtilmediğinden bir süre sonra Ortodokslar ile Katolikler'in Kudüs'teki kavgaları yeniden alevlendi.

Ortodoks Gregoryen ve Katolikler'in kavgaları artık sadece misyonerlik faaliyetleri sebebiyle değil "Mübarek Makamlar" denilen yerlerin kimin nüfuzu altında olduğu tartışmaları nedeniyle ortaya çıkıyordu. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi dünyanın yeni büyük güçlerinden biri hâline gelen İngiltere'nin teşvikleri

Scanned by CamScanner

ile Protestan misyonerler de Osmanlı topraklarında faaliyete başladılar. İngilizler'in, imparatorlukta kendilerine yakın bir mezhep olmadığı için Fransızlar gibi yayılmaları mümkün değildi.

İngiltere, bunun üzerine 1840'ta Osmanlı makamlarına resmen müracaat ederek Kudüs'te bir Protestan kilisesi açmayı talep etti, fakat Osmanlı yöneticileri cemaati olmayan bir kilisenin açılmasına izin veremeyeceklerini bildirdiler. İngilizler, bu cevap üzerine, bugün de hiç yabancısı olmadığımız bir şekilde, taleplerinin reddini vicdan hürriyetine ve insan haklarına saygısızlık olarak nitelendirerek, Osmanlı Devleti aleyhine Avrupa kamuoyunu kışkırttılar. Bâbıâli, gelişmeler üzerine İngiltere'nin isteğini kabul etti ve Protestan rahipler, 1842'de Kudüs'te cemaati bulunmayan bir kiliseyi hizmete açtılar.

Osmanlı siyasi literatüründe, 19. yüzyıl "Denge Politikaları" tabirinin yıldızının parladığı bir dönemdi. Osmanlılar, kendi varlıklarını devam ettirebilmek için rakip güçleri birbiriyle mücadele ettiriyorlardı ve imparatorluğun sınırları içindeki gayrimüslim halk için iki rakip sahnedeydi. Katolikler'i himaye eden Fransa ve Ortodoksları himaye eden Rusya. Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin durumuna göre bazen Fransa, bazen de Rusya Kutsal topraklar üzerinde yeni haklar elde edebiliyordu

Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1853'te üç yıl sürecek ve imparatorluğu borç bataklığına sürükleyecek Kırım Savaşı başladı. İngiltere ve Fransa, bu savaşa ordularını göndererek Osmanlı Devleti'ne yardım ettiler ve Kırım Savaşı'nda Ruslar ağır bir hezimete uğratıldı. Ancak savaştan sonra İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nden kendilerince haklı olduklarına inandıkları inanılmaz tavizler koparmaya başladılar. 1856'da Paris Antlaşması'nın maddelerini belirlemek için toplanan Viyana Kongresi'nde, üzerinde en çok tartışılan konulardan biri Osmanlı sınırları içindeki gayrimüslim tebaanın durumlarının ıslahı olmuştu.

Scanned by CamScanner

İngiltere temsilcisi, Viyana Kongresi'nde Osmanlı delegesinin itirazlarına kızarak "Dininizden, halifenizden bahsetmeyiniz. Bunların hepsi manasız sözlerdir. Bir memleket başkalarının yardımlarına muhtaç bulunur ve bu memleket için başkaları kan dökerse, Hristiyanlık adına istediğim şeyleri kendilerinden almak hakkımdır" demişti. Ama Fransa daha da ileri gitmişti.

Osmanlı yöneticileri, Paris Antlaşması'ndan önce Avrupalı devletlerin gayrimüslimler hakkında iyileştirilme yapılmasını isteyeceklerini gayet iyi bildikleri için 18 Şubat 1856'da Islahat Fermanı'nı ilan etmişlerdi. Neredeyse her cümlesinde gayrimüslimler lehine hükümler içeren ferman Fransız elçisini bile şaşırtmış ve "Devleti Âliye'nin bu kadar fedakârlık edeceğini ummazdık. İngiliz elçisi Canning ne dediyse Osmanlı Devleti'nin vekilleri kabul ettiler. Eğer biraz dayanılmış olsaydı ben bazı konularda kendilerine yardım ederdim" demişti.

Bâbıâli'nin bütün ileri adımlarına rağmen, Viyana görüşmelerinde en fazla tartışılan konu gayrimüslimler adına iyileştirme yapılması maddesi oldu. Taviz tavizi getiriyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni kilise inşası daha önce yasakken, Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere uygun yerlerde kilise inşa etme hakkı veriliyordu. Fransa, izni fırsat bilerek, Osmanlılar'ın Rusya ile aralarının en kötü ve bu yüzden kendilerine muhtaç olduğu dönemde Kudüs'te istediğini yapabileceğini düşünüyordu.

Fransızlar'ın 19. yüzyılın ortalarına kadar Ortodokslar'la mücadele ediyor göründükleri Kutsal topraklarda sıra Müslümanlar'a gelmişti. Haçın yerine hilalin, çan sesleri yerine ezan sesinin semaya yükselmesini bir türlü kabullenememiş olan Katolik Fransa için artık fırsat doğmuştu. Fransa, Kudüs'te yeni bir Katolik kilisesi inşa etmek istediğini Osmanlı makamlarına resmen bildirdi, ama Fransa'nın seçtiği yer oldukça manalı bir bölgeydi. Kilise yapılmak istenen yerde, 1099'da Haçlı birliklerinin eline geçen Kudüs'ü tekrar Müslümanlar'ın hakimiyetine sokan Selahaddin Eyyübi'nin

Scanned by CamScanner

yaptırdığı bir cami vardı. Fransa, Selahaddin Eyyübi'nin camiinin yerine bir kilise inşa ederek haçın hilalden intikamını alacak ve bunu da İslâm dünyasının halifesi olan Osmanlılar'dan aldığı izinle yapacaktı.

Fransa elçisi, kilise inşası için gönderdiği dilekçede bölgenin ıssız olduğu iddia ediyordu. Elçinin sözlerinin doğru olup olmadığını öğrenmek isteyen idareciler, Kudüs Mutasarrıflığı'na gerekli araştırmayı yaptırarak sonucu bildirmesini istediler. Bu sırada Kudüs mutasarrıfı, Kâmil Paşa idi. Fransa, iş Kâmil Paşa'nın raporuna kaldığı için isteğine olmuş gözüyle bakıyordu. Kâmil Paşa daha önceki görevi olan Rumeli Beylerbeyliği'ne Fransa elçisinin desteği ile atanmıştı, bu yüzden paşanın Fransa'nın isteklerini geri çevirmeyeceği aşikardı.

Kâmil Paşa, İstanbul'a gönderdiği raporda bölgenin ıssız mı ıssız, boş bir yer olduğunu yazarak kendince ahde vefa gösterdi. Bâbıâli, Kudüs Mutasarrıfı'nın isteğe uygun raporu vermesi üzerine kilise inşası için gerekli izni verdiler. Fransa, iznin çıkması üzerine hiç vakit kaybetmeden, hemen kiliseyi inşa etmeye başladı. Ancak kilisenin inşa edildiği yerde iddiaların aksine Selahaddin Eyyübi'nin Kudüs'ü fethinin sembolü olarak kiliseden camiye çevirdiği binalar bulunuyordu. Cami ve yanındaki medrese tamirata ihtiyaç duyduğu için kullanılmıyordu.

Bölge halkı ve Kudüs'ün ileri gelen âlimleri caminin olduğu yerde, bir İslâm ülkesinde kilise inşa edilmesini kabullenemediler ve durumu anlatan iki mektup kaleme alıp, İstanbul'a gönderdiler. Gönderilen bu iki mektupta, Osmanlı Devleti'nin devamı için dualar edildikten sonra kilise inşa edilen bölgenin, iddia edildiği gibi ıssız bir yer olmayıp, Selahaddin Eyyübi'nin inşa ettirdiği bir cami ile bir mescidin bulunduğu, binaların da tamamen harabe bir vaziyette olmayıp, büyük mihrap ve kapılarının hatta kapı kilitlerinin hâlâ mevcut olduğu belirtiliyordu.

Scanned by CamScanner

Kudüs ileri gelenleri, cami ve mescidin daha önce ibadete açık olduğunu ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın bölgeyi işgali sırasında kurulan ordugâhın taş ihtiyacını sağlamak için orduda görevli bir Katolik ustanın caminin dış duvarlarını yıktırdığı iddia ediliyorlardı. Kâmil Paşa'dan önceki Kudüs yöneticisi Mustafa Tayyar Paşa'nın cami ve medresenin hâline acıyıp tamir ettirdiği, tamir için de İstanbul'dan izin bile aldığı, hatta yaptığı harcamayı gösteren defteri İstanbul'a gönderdiğini söylüyorlardı. Mektupta, durum böyle iken ve burada bir cami olduğu İstanbul'daki görevliler tarafından bilinirken, nasıl olup da bölge ıssızdır diye Fransa'ya kilise yapma izni verildiği hayretle karışık öfkeli bir üslupla soruluyordu.

Mektupların devamında şayet cami ve medrese Selahaddin Eyyübi'nin Kudüs'ü fethinden önce kilise olduğu için tekrar kilise yapılmasına izin verildiyse bunun büyük bir hata olacağı belirtiliyordu. Başta İstanbul'da Ayasofya Cami olmak üzere birçok cami kiliseden camiye çevrilmişti. Bunların tekrar kiliseye çevrilmesine devlet asla izin vermez iken nasıl oluyor da Kudüs'ün fethinde Selahaddin Eyyübi'nin kiliseden camiye çevirdiği mabedin tekrar kilise yapılmasına izin veriliyordu? Şayet yapılanlara inanılmıyorsa İstanbul'dan bir heyet gönderilerek yerin incelenmesi talep ediliyordu.

Kudüs halkının ve ileri gelenlerinin feryat mektupları İstanbul'da gerekli ilgiyi görmedi. Bâbıâli, Fransa'ya verdiği izin kararından dönmedi ve caminin yerine bir Katolik Kilisesi halkın göz yaşları eşliğinde inşa edildi. Devlet adamları, Rusya karşısında zor bir durumda iken, Fransa gibi güçlü bir devletin tepkisinden çekiniyorlardı. Şayet kilisenin yapımı engellenirse Fransa'nın Avrupa kamuoyunu, daha önce İngilizlerin yaptığı gibi, Osmanlı'nın insan haklarına aykırı faaliyetlerde bulunduğu şeklinde kışkırtacağı aşikârdı. Halkın da tepkisinden çekinen devlet ricali Kudüslüler'in gönderdiği mektuplardan hiç bahsetmeden, tek suçlunun Kâmil

Scanned by CamScanner

Paşa olduğunu söyleyerek devletin içine düştüğü acizliği saklamak istemişlerdi.

Kâmil Paşa şehir Müslümanları'ndan gelen tepkiler üzerine kısa süre sonra görevinden azledildi ve kendisine bir daha devlet makamlarında görev verilmedi. Osmanlı Devleti'nin son döneminin en büyük âlimlerinden ve devlet adamlarından Ahmed Cevdet Paşa, Tezâkir adlı eserinde Kâmil Paşa'nın sonu ve yaşanan olaylar hakkında "Ömrünün sonuna kadar akranları ve emsalleri arasında makduh olarak bakıyye-i ömrünü zillet ve hakaret ile geçirdi. Arasıra Fransız Elçiliği'nde kendisinin istihdamı düşünüldüyse de halkın tepkisinden korkularak, hiç kimse paşayı istihdama cesaret edememişti. Filvaki Selahaddin gibi bir büyük zâtın ahuru olsa ona riayet mukteza-i insaniyyet iken camiini kiliseye tahvil ettiren hamiyyetsizlerin istihdâm şöyle dursun, yüzlerine bakmak câiz olmayacağı cây-i bahsu tereddüt değildir" şeklinde yazmış ve olaylara haklı tepkisini dile getirmişti.

Böylece önce Ordodoks ve Gregoryenleri, Katolik veya Protestan yapmak için başlatılan misyonerlik faaliyetleri, fırsatını bulduğu anda sembolik anlamı olan bir camiyi kiliseye çevirmeye kadar ileri götürülmüştü.

Ayasofya'yı Kilise Yaptınız mı?

Kudüs'te Ebullutf evladı tarafından bu konuyla ilgili olarak Divân-ı Hümâyun Beylikçi Kalemi'ne yazılan mektup Cevdet Paşa'nın Tezâkir adlı eserinin birinci cildinde yer alır:

> "Ma'lum-ı devletleri olduğu üzere Kudüs-i şerifte Hutta Kapısı Mahallesi'nde Meryem Kapısı yakınında olan merhum Kudüs Fatihi ve Allah tarafından bağışlanmış olan Melik Selahaddin'in binası ayakta ve mevcut olan cami ve medresesinin vakıf işlerinin idaresi ve bakımı ve ders verilmesi Melik Selahaddin'in Kudüs-i şerifi fetheylediği vakitten bu ana kadar padişah emirleri

Scanned by CamScanner

ve mahkeme senetleriyle Carullah Ebullutf evladının babadan oğula tasarruflarında olduğu halde, bu defa adı geçen cami ve medresenin Latinler'e teslimine dair padişah fermânı çıktığı ve önceden Latin taifesinin elinde olan kilise Meryem Kapısı yakınında arsa olup ve hâlbuki fetihten önce onların mülkünde olan kilise iken şimdi arsa kalıp binanın izleri mevcud ise de harap ve terkedilmiş olarak kimsenin tasarrufunda olmadığına ve önceden yazılan bilgiler üzerine bunu onaylayan cevap bile gelmiş olması nedeniyle padişahın fermânı gereğince onlara teslim kılınmıştı.

Hâlbuki efendim, Fransızlar bunu merkeze yazıp istenilen bilgilerin cevabı da kimsenin haberi olmaksızın gizlice Latinler'in istedikleri gibi oldu. Yoksa gerçek durum bu şekilde olmayıp belki adı geçen medrese ile caminin binası mevcut ve büyük mihrabı ve bazı bölümleri ve kapılarının üzerindeki kilit ve diğer demirden aletleri olup anahtarları bile bu ana dek kullarınızın ellerinde olarak merhum Melik Selahaddin Kudüs'ü fethettiği vakit bendeleriniz Ebullutf'un evladı üzerine vakfetmekle, atalarım idare ve bakımı ve eğitim görevlerinde mutasarrıf olup imamlık ve müezzinlik gibi diğer dini âdet ve vazifeler bile Kudüs-i şerif halkından nice ulemâ, şeyh, eşraf ve beldenin ileri gelenleri üzerinde olarak, onlar da babadan oğula mutasarrıflardır. Fakat Mısır Valisi Kudüs'ü istila ettiğinde bir kışla binasına başlayıp, o zaman kalfa Katolik taifesinden olmakla medrese ile cami-i şerifin bazı duvarlarını yıkıp ve taşlarını alarak kışla bina eylemiş idi.

Osmanlı Devleti askerleri Kudüs-i şerife geldiklerinde, 1842 senesinde Kudüs Valisi bulunan merhum Mehmed Tayyar Paşa'ya durum arz olunup, vali de caminin bazı duvarlarıyla medresenin anlatıldığı gibi yıkılmış olan bölümünü araştırıp, gerekli belgeler yazıldıktan sonra ve caminin duvarlarının yıkılmış olan yerlerini tamir edilip, önceki şekliyle yeniden yapılmasını Osmanlı Devleti'nin iyilikseverliğinden istirham ettiğinde o zaman isteği kabul buyurularak padişahın emri gereğince Tayyar Paşa

Scanned by CamScanner

da o şekilde tamir edip hatta tamirine devlet hazinesinden 84 bin kuruş kadar para harcadı. Paşa, masraf defterini İstanbul'a takdim ettiğinde, caminin yeniden yapılma masrafı kabul buyurulmuştu.

Tayyar Paşa medresenin yetecek kadar taşları ve keresteleri mevcut olduğu ifadesiyle, medresenin Rufa'i tekkesi olmak üzere binasını da resmi yazı ile dervişlere verilmesini arzetmekle o zaman 1843'te bu şekilde Rufa'i tekkesi olmak üzere medresenin tamiri için padişah emri çıkmıştı. Şimdi bu iki fermân ile cami-i şerifin tamiri defterinin kayıtlarının bulunarak, cami mihrab ve kapıları ile bütün bir bina mıydı?, yoksa Fransızlar'ın gerçeğin aksine bildirdikleri gibi harap arsa mıydı?, burasının keşf ve araştırılmasına padişahın emri çıktığı halde gerçek durum Osmanlı Devleti'nce anlaşılır.

Araştırıldığında haşa sümme haşa ki Osmanlı Devleti iddialarını bilirken Selahaddin'in cami ve medresesini kilise yapmak üzere Latinler'e verilirse ve eğer cami ve medrese fetihten önce kiliseydi denilirse Ayasofya gibi İstanbul'da bunun benzeri çok olup diğer Osmanlı memleketlerinde de fetihten önce kilise olan nice cami ve mescid vardır. Allah korusun bunların fetihten önceki durumlarına çevrilmelerine Osmanlı Devleti müsaade etmezken üçüncü Haremeynni'ş-şerifeyn ve önceki kıblemiz olan mukaddes Beytullah'da Fatih Melik Selahaddin'in cami hakkında buna izin vermeyeceği açıktır. Merhamet ve şefkatinizin sonsuzluğu ve dindarlığınız, kullarınızın nezdinde bilindiğinden Selahaddin cami ve medresesinin Latinler'e teslimi hadisesi üzerine takdimine cesaret eylediğimiz arzuhâlimiz malumunuz oldukta, şu mübarek mekânda Osmanlı Devleti'nin devamı hakkında olan hayırlı dualarımızdan hissedâr olmanız merhametli devletinizdendir efendim".

Scanned by CamScanner

Fransa Kralı'nın İsveç'e Hediye Mumyası

15-16. yüzyıllardan itibaren Avrupa'da antik döneme ait eski eserleri toplamak moda olmuştu. Kralların ve asillerin zenginliği ve ihtişamının ölçülerinden birisi de artık koleksiyonunda bulunan eski eserlerdi. Roma, Eski Mısır ve Mezopotampa gibi antik dönemin en önemli medeniyetlerinin hakim oldukları topraklar o yıllarda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeydi. Avrupalı seyyah, tüccar ve elçiler 17. yüzyıldan itibaren antik döneme ait eserleri Osmanlı topraklarından alarak ülkelerine götürmeye başlamışlardı. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu gibi insanlık tarihinin en eski uygarlıklarının kurulduğu toprakların sahibi olan Osmanlılar'ın ise Antik Çağ eserlerine karşı bir ilgisi yoktu.

Osmanlı topraklarına gelen Avrupalılar elçiler, eski dönemlere ait eserleri incelerler, kitaplarında bunlardan uzun uzadıya bahsederlerdi. İngilizler, Fransızlar başta olmak üzere Batılılar, Osmanlı yöneticileriyle iyi ilişkiler kurarak çeşitli eski eserleri ülkelerine götürürlerdi.

Antik Çağ'a ait eserleri toplama modası sürüp giderken, 18. yüzyılda Avrupalı asil ve zenginler arasında mumya toplamak modası başlamıştı. Gözler hemen Osmanlı İmparatorluğu'na çevrildi. Vakanüvis, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi tarihçisi

Scanned by CamScanner

Mehmed Raşid ve 1717-1718 yılları arasında Türkiye'de görev yapan İngiliz elçisi Edward Wortley Montagu'nun eşi Lady Mary Wortley Montagu, 1717'de İstanbul'da meydana gelen ilginç bir mumya kaçırma hadisesi anlatırlar.

1717 Mayıs'ının sonlarında geceleyin İstanbul'da devriye gezen Osmanlı güvenlik güçleri Edirnekapı civarında şüpheli hareketlerde bulunan birkaç Fransız'a rastladılar. Osmanlı güvenlik güçleri, Avrupalılar'ın şüpheli davranışı üzerine arabayı aradılar ve arabadaki sandıkta bir kadın cesedi buldular. Fransızlar, sorguda arabada ele geçirilen cesedin bir mumya olduğunu ve Fransa Kralı'ndan İsveç Kralı'na hediye olarak gönderildiğini söylediler. Fransa ve İsveç bu yıllarda Osmanlı'yla dostluk içerisindeydiler. Ancak olup bitenlerden kafası karışan güvenlik güçleri ne olduğunu anlayamamışlardı. Kısa sürede sadrazam vekili olan İstanbul kaymakamına durum bildirildi.

Osmanlı yönetimi için mumya bir değer ifade etmiyordu, ancak Osmanlı devlet ricali arasında bir dedikodu yayılınca ortalık karıştı. Fransızlar'ın İsveçliler'e hediye olarak gönderdiği "kadın cesedi" tılsımlıydı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı mumyanın ülke dışına çıkmamasına bağlıydı. Fransa ve İsveç elçiliklerinin çabaları mumyayı tekrar alabilmeye yetmedi. Mühürlenen sandığı alan görevliler, mumyayı hapishane olarak kullanılan Yedikule'ye götürdüler.

İngiliz elçisinin eşi Lady Montagu, İstanbul'da bulunduğu yıllarda birçok eski eser toplamıştı. Ancak o da dönemin modasına uygun olarak bir mumya sahibi olmak istiyordu. Yedikule'de bulunan mumyayı elde etmeyi düşündü, ancak büyü olduğuna dair yaygın inanıştan dolayı devlet adamlarından mumyayı istemeye cesaret edemedi. Mumyanın ülke dışına çıkarılmasının imparatorluğun sonunu getireceğinden korkan Osmanlı devlet adamları, mumyayı Yedikule'ye hapsederek devletlerinin devamını sağladıklarına inanmışlardı.

Scanned by CamScanner

İngilizler ve Müslümanlık

16. yüzyılın sonlarında başlayan Osmanlı- İngiliz münasebetleri çok ilginç başlamıştı. Dönemin süper gücü Osmanlılar'ın gözüne girmek için İngilz temsilcileri din unsurunu ellerinden geldiği kadar kullanmışlar, adeta Müslüman kisvesi altında konuşmuşlardı. Dönemin Osmanlı devlet adamlarının çoğu da Protestan olan İngilizler'in, putlara tapmadıkları için Müslüman sayılmaları kanaatindeydiler. Sinan Paşa, İngiliz elçisine, "İngilizler'in Müslüman olmaları için parmaklarını kaldırıp, "eşhedü" demelerinden başka bir şeye lüzum yoktur" demişti.

Osmanlı-İngiliz münasebetlerinin ilk yıllarına dair hadiseler hem bu iki devlet arasındaki münasebetlerin hangi şartlar altında başladığı, hem de bu vazifeyi icra edenlerin gayelerine ulaşabilmek için her türlü kılıfı nasıl ustaca kullanabildiklerini gözler önüne seren hayli enteresan bilgiler sunar. İki devlet arasındaki bu münasebetler Akdes Nimet Kurat, Orhan Burian ve Hamit Dereli'nin araştırmalarıyla ortaya çıktı.

1191'de İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard'ın Fransa kralı ile birlikte deniz yoluyla yürüttüğü Haçlı seferi Türkler ile İngilizlerin ilk teması olmuştu. Osmanlılar'la İngilizler ise ilk defa 1396'daki Niğbolu Muharebesi'nde karşı karşıya geldiler. Lancaster kontu idaresinde bin kişilik bir İngiliz kuvveti Osmanlılar'a

Scanned by CamScanner

karşı Macarların safında yer almış, savaşın kaybedilmesi üzerine derhal memleketlerine dönmüşlerdi. Osmanlılar ile İngilizler arasında siyasi, ekonomik münasebetler kurulabilmesi ancak 16. yüzyılın son çeyreğinde mümkün oldu.

Avrupa'nın büyük kısmı gibi İngilizler de Türkler hakkındaki ilk bilgilerini, Osmanlılarla sıkı ticari ve siyasi ilişkiler kuran Venedikliler, Cenevizler, Raguzalılar gibi İtalyanlar'ın yazdığı eserlerden edindiler. Katolik Kilisesi'nin İslam ve Türkler aleyhindeki müthiş propagandası böylece İngiltere'ye tesir etti ve İngiltere'de Türk düşmanlığına yol açtı. İngilizler nazarında Türkler "Hristiyanlığın en büyük düşmanı olan dinsizler"di. Timur'un 1402'de Osmanlılar'ı perişan etmesi diğer Hristiyan memleketlerde olduğu gibi İngiltere'de bayram havasının estirmişti.

Osmanlılar'ın yeniden ve daha büyük fetihlere giriştikleri dönemde, Fransızlar'la yaptıkları ardı arkası gelmeyen savaşlar İngilizleri doğudaki olaylardan uzaklaştırdı. Avrupa'da büyük bir şok yaratan 1453'teki İstanbul'un fethi o dönemin İngiliz kaynaklarında gösterilmemişti bile.

Osmanlılar'ın en büyük düşmanları Habsburglular, Venedikliler, İspanyollar ve genellikle Roma'daki Papa'ya bağlı bütün Katoliklerdi. Lutheranların, Katoliklere karşı yürüttüğü mücadele "puta tapanlara" karşı bir mücadele olarak nitelendiriliyor, Osmanlılar'ın ilgi ve takdirini topluyordu. İngilizlerin de Lutheran olmaları, Osmanlılar açısından, Katolikler'den üstün tutulmaları için yeterliydi.

Gerçekten de İngilizlerle ilk münasebetlerimizin başlaması ve gelişmesinde İngilizlerin Müslüman olduğu fikri bir hayli önemli rol oynamıştı. Dönemin devlet ricalinin çoğu İngilizlerin, putlara tapmadıkları için Müslüman sayılmaları kanaatindeydiler. Sinan Paşa, İngiliz elçisine, "İngilizler'in Müslüman olmaları için parmaklarını kaldırıp, "eşhedü" demelerinden başka

Scanned by CamScanner

bir şeye lüzum yoktur" diyecekti. Osmanlılar bir taraftan bu gibi hislerle, asıl ve daha önemlisi Avrupa'da ortaya çıkan her türlü iç bölünmeyi derinleştirmek için Protestanlık hareketini var güçleriyle desteklediler.

Bir süre sonra Protestanlar da Katolikler gibi Türkleri din düşmanı olarak görmeye başladılar. 16. yüzyılın ortalarında İngiltere'de yayınlanan telif ve tercüme eserlerde Türkler hakkında korku ile karışık nefret hisleri ve asıl önemlisi bu büyük gücün kaynağı konusunda çeşitli fikirlere rastlanıyordu. 1571'de İnebahtı Deniz Muharebesi'nde Türk donanmasının imhası haberi Londra'ya ulaşınca halk adeta bayram etmiş, Londra sokaklarında şenlikler yapılmıştı. Bu yıllarda özellikle İngiltere'deki kilise çevrelerinde dinsiz Türklerle anlaşmak büyük günah sayılıyordu.

Tüm bu dini ve kültürel düşüncelerin, hislerin, tutumların yanı sıra bir taraftan papaların ölümden sonraki cennet hayali, diğer taraftan da Şark'ın, yani Doğu'nun bitip tükenmek bilmez hazineleri sayesinde daha diri iken ulaşabilecekleri cennet hayali arasında sıkışıp kalan bir zümre vardı: Tüccarlar. Hadiselerden anlaşıldığına göre ikinci hayali seçen sabırsızların sayısı hiç de az değildi. İngiliz tüccarları daha 1446 gibi çok erken bir tarihte Levant pazarı, yani Doğu'yla ile doğrudan ilişki kurmuşlardı. 16. yüzyılın başlarında bu ticarette bir hareketlilik yaşandı. İngilizler'e bu ticari faaliyetlerinde İtalyan tüccarlar aracılık etmekte ve bu sayede büyük kârlara kavuşmaktaydılar. İngiltere Kralı Sekizinci Henry bir taraftan "dinsiz" olarak gördüğü Türkler'le münasebet kurmayı istemezken, diğer taraftan da 1518'de Sakız'da oturan bir İtalyan'ı İngiliz konsolosu olarak tayin etti. Osmanlılar ile aracısız ticaret yapabilmek için harekete geçen ilk İngiliz tacir Anthony Jenkinson'du. Jenkinson, 1553'te Halep'te, Kanuni'den aldığı bir fermanla Osmanlı İmparatorluğu'nda, üçüncü bir devlete bel bağlamaksızın, özgürce ticaret yapabilme hakkını ka-

Scanned by CamScanner

zandı. Ancak ne Jenkinson, ne de bir başka İngiliz tüccar bu fırsatı değerlendirmeyi bildiler.

İngiliz bütünlüğünün, İngiliz İmparatorluğu'nun ve de en önemlisi İngiliz milli ruhunun hakiki kurucusu olan Kraliçe Elizabeth'in 1558 ile 1603 yılları arasındaki hükümdarlık dönemi İngiliz tüccarlarının, bizzat kraliçenin desteğiyle, dünyanın nimetlerinden istifade hususunda adeta aşka düştükleri dönemdi. Dindar zümrelerin bütün itirazları ve de papanın bütün gayretleri, başta kraliçe olmak üzere, İngiliz tüccarları Doğu-Batı ticaretinin kazancına ortak olma gayesini önleyemedi. Zira onlara göre, İngiltere'yi fakir bir ülke olmaktan çıkarıp dünya pazarlarında genişlemeye hazır bir ülke hâline getirip zenginleşebilmek için, İspanyol ve Portekizliler'in, Amerika ve Ümit Burnu'nu denetimlerinde tutmaları nedeniyle, ya Uzakdoğu'ya gidecek yeni bir yol bulmak ya da Uzakdoğu'nun Akdeniz'e açılan kapılarını elinde bulunduran Osmanlılar'la ticarete girişmekten başka çare yoktu.

Denizlerdeki arayışlarında İngilizler, Kuzey Amerika'da yeni topraklar kazandıysalar da Hindistan yolunu bulamadılar. İran üzerinden Moskova-Hürmüz yolunu geliştirme hususunda Moskova Kumpanyası'nın tüm gayretleri İran ile Osmanlılar arasında ardı arkası kesilmeyen savaşlar sebebiyle boşa çıktı. Nihayet Osmanlılar 1578'de Azerbaycan ve Şirvan'ı ele geçirerek, bu yolun denetimini ele geçirdiler. Akdeniz'de de o zamana değin İngiliz ticaretinin merkezi konumundaki Sakız adası 1566'da doğrudan Osmanlı hakimiyetine geçmişti. Aynı zamanda Cezayir, Tunus ve Trablusgarb'da yerleşerek, Akdeniz'de dolaşan bütün gemileri haraca kesen Atlantik'e açılarak İrlanda ve Britanya sahillerinde yağmalar yapan Türk korsanlarının şerrinden bir nebze Osmanlılar sayesinde emin olunabiliyordu. Hal böyle olunca Doğu-Batı ticaretinden faydalanma ihtiyacı İngilizler'i son ve tek çare olarak Osmanlılar'la iyi geçinmeye zorladı.

Scanned by CamScanner

1570'li yıllar, gerek Akdeniz, gerekse Antwerp-Liu ticaret yollarının, hem Kuzey Protestanlığa, hem de Osmanlılar'a karşı bir Katolik saldırısının başını çeken, İspanya Kralı İkinci Felibe'nin kontrolüne girdiği yıllardı. 1571 İnebahtı bozgunu sonrası, Venedik, İspanya ve Papalık ittifakının Osmanlılar'ın varlığını tehdit eder hâle gelmesi, Osmanlılar'ı batıda yeni müttefikler bulmaya ve bunu sağlamak için cömert davranmaya itti. Osmanlılar, Venedik'e ölümcül bir darbe vurmak ve İngiliz kalayı, çeliği, kurşunu gibi kritik önemdeki malları edinmek için kuzeylilerle doğrudan ticaret yapmayı istiyorlardı. İngiltere de, Antwerp'i ve Portekiz'i ilhak eden İkinci Felibe'nin açık tehdidi altındaydı. 15. yüzyılda İtalyan devletlerinin, 16. yüzyılın ilk yarısında Fransa'nın yaptığı gibi İngiltere Kraliçesi Elizabeth de, İkinci Felibe'nin dünya hakimiyeti emellerine set çekebilecek yegane büyük güç olan Osmanlılarla ittifak kurmaktan başka çare göremedi.

Osmanlılar ile İngilizler arasında diplomatik ilişkileri başlatan yine İngiliz tüccarları oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret yapma imkânlarını araştırmak ve bu maksatla ileride gönderilecek "ajan"a Osmanlı makamlarından bir "yol tezkeresi" istemek üzere, Edward Osborne ve Richard Staper paralarını kendi ceplerinden ödeyerek, 1575 yılında Joseph Clement ve John Wright adlı iki kişiyi İstanbul'a gönderdiler. Bu iki kişi Lehistan, yani Polonya yolu ile Osmanlı topraklarına geldiler. Joseph Clement, İstanbul'da on sekiz ay kaldıktan sonra, İstanbul'a gönderilerek ajan için istenen yol tezkeresiyle İngiltere'ye döndü.

Seçilen ajan, William Harborne, muhtemelen kraliçeden aldığı bir tavsiye mektubu, Clement ve bir uşağın refakatinde 1 Temmuz 1578'de Londra'dan hareket etti. Hamburg yoluyla Lehistan'a geldi. Harborne hem gayesini gizlemek hem de Lehistan, Boğdan ve Eflak'taki ticari şartlar hakkındaki fikir edinmek için bu pahalı ve müşkilatlı yolu seçmişti. O sırada Lehistan'da Ahmed Çavuş adında bir Osmanlı elçisi de bulunuyordu. Elçinin

Scanned by CamScanner

de İstanbul'a dönmek üzere olduğunu öğrenen Harborne bir yolunu bulup elçi ile ahbap oldu. Ahmed Çavuş, İngilizleri kendi kervanına kabul etti. Bu yolculuk Harborne'nin gelecekteki planları için son derece faydalı olmuş, Türkiye'nin durumu hakkında bilgi sahibi olmuştu.

Üç İngiliz, Osmanlı sınırlarına gelince, Ahmed Çavuş'un tavsiyesiyle, Türk kıyafetleri giymişler, böylece kimsenin dikkatini çekmeden, 28 Ekim 1578'de İstanbul'a varmışlardı. Harborne bir taraftan şahsi ticaret işleriyle meşgul olurken, diğer taraftan da bu ticaret faaliyetlerini padişahtan alacağı bir ahidnameye bağlamak için var gücüyle çalıştı. Burada o kadar ustaca ve maharetle hareket etti ki birkaç ay zarfında kendini devlet adamlarına sevdirdi. Clement'in vaktiyle tanıştığı kimseler ile Ahmed Çavuş kendisine rehberlik etti. Harborne en çok yardım eden ise Tercüman Mustafa Çavuş'tu. Aslen Macar olan Mustafa Çavuş, İngilizler'in işlerini benimsemiş ve arzu ettikleri şekilde hareket ederek Harborne elinden geldiği kadar yardım etmişti. Tabii ki bu yardımların karşılığında İngilizler tarafından mükâfatlandırıldığı gibi daha sonra kraliçeden bir teşekkür mektubu aldı.

Harborne, hem parası hem de saray ile temasları çok olan, bu sıralarda "her işe burnunu soktuğu" ifade edilen Hahambaşı Salomon ile münasebet ve dostluk kurmaya ayrı bir özen gösterdi. Harborne'nin İstanbul'a geldiği tarihlerde, sadaret makamında, yani sadrazamlıkta eski gücü ve nüfuzu hayli azalmakla birlikte yine de devlet işlerinde en müessir kimse olan Sokollu Mehmed Paşa vardı. Sokollu, bu İngiliz'i iyi karşıladı. Ayrıca "Devlet-i Aliye"nin, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun "kapılarının dostluk üzere gelen bütün yabancılara açık olduğunu" söyleyerek onu cesaretlendirdi. Harborne'nin İstanbul'da en fazla istifade ettiği devlet adamlarından biri de padişah üzerinde büyük bir nüfuza sahip olan Hoca Sadeddin Efendi idi.

Scanned by CamScanner

Harborne kısa bir süre sonra manevralarının meyvelerini toplamaya başladı. Padişahtan temsil ettiği ticari kurumun Osmanlı ülkesinde aracısız ticaret yapabilmesine olanak sağlayan bir izin koparduğu gibi, kraliçeye yazılmış bir mektup almayı başardı. İki devlet arasında diplomatik münasebetlerin kurulmasını sağlayan 15 Mart 1579 tarihli bu mektup Mustafa Çavuş'un aracılığıyla yazılmıştı. Bu ilk mektubun Türkçe metninde, adeta Elizabeth gibi müstakil bir memleketin kraliçesine değil, padişahın kafasında devlete sadık kalmak isteyen küçük bir prense hitap edildiği hissini uyandıracak ifadeler vardı. Oysa aynı metnin İngilizce tercümesinde hitap büsbütün başkaydı. Burada Elizabeth için iltifatlı cümlelerin kullanıldığı dostça bir üslup kullanılmıştı. Aynı olması gereken iki belgenin arasındaki bu fark tercüman Mustafa Çavuş'un harice yazılan mektupları hem gönderen, hem de gönderilen hükümdara hoş gelecek tarzda tahrif etmesinden kaynaklanıyordu. Tercümanın bu vesikalarda bir takım tahrifata giriştiği ve Harborne'nin, bu yüzden elçiyi azarladığı tarihsiz bir mektuptan da anlaşılır.

Harborne, kısa sürede firması ve kraliçe adına büyük işler başarmıştı. Bunun verdiği gönül rahatlığıyla Mart sonlarında İstanbul'dan ayrılarak Londra'ya döndü. Beraberinde ticaret müsaadesi, Mustafa Çavuş ve Üçüncü Murad'ın kraliçeye yazılmış birer mektubunu getirmişti. Bilhassa Grand Sinyor'un, yani Üçüncü Murad, böyle bir name, yani mektup yazması İngilizler için büyük bir mutluluk kaynağı oldu. Kraliçe 25 Ekim 1579 tarihini taşıyan bir mektubu yine Harborne ile İstanbul'a göndererek hem Üçüncü Murad'a teşekkür etti, hem de Osmanlı ülkesinde ticaretin bütün İngiliz tüccarları için serbest olmasını rica etti. Bu arada Mustafa Çavuş'a da yazdığı bir mektupla teşekkür etmeyi unutmadığı gibi, padişahtan onun terfisini de rica etti.

Kraliçe'nin mektubunda bilhassa son cümleler hayli enteresandı. Elizabeth, daha sonraki bütün namelerinde de görüleceğe

Scanned by CamScanner

üzere, kendisinin "putperestliği cezalandıran hakiki Tanrı'ya taptığını", bu yüzden de "putperestlerin", yani Katoliklerin amansız düşmanı olduğunu söylüyordu. Tam bu noktada vesikalarda yine tahrifat yapıldığını görüyoruz. Şöyle ki; Elizabeth'in padişaha gönderdiği name başlıklarında kullandığı Latince unvan "hakiki dinin savunucusu" olarak değiştirilmişti. Bu durum, ya kraliçenin aynı anda hem Osmanlılar'ı hem de kendi dindaşlarının hislerini okşamak arzusu, ya da her iki hükümdarı da memnun etmek isteyen kâtiplerin küçük bir oyunuydu.

Harborne 1579 sonu veya 1580 başında kraliçenin iki mektubu ile tekrar İstanbul'a geldi. Ancak bu İngiliz'in uzun süredir ustaca gizlediği tüm faaliyetleri yavaş yavaş Fransız elçisi Jocques de Germigny'i rahatsız etmeye başladı. Yine de Harborne, her türlü vasıtaya başvurarak 26 Mayıs 1580'de Üçüncü Murad'dan, bütün İngiliz tüccarlarının, Osmanlı topraklarında aracısız bir şekilde ticaret yapmalarına izin veren Ahidnâme'yi almayı başardı. Böylece İngilizler, Osmanlı imparatorluğunda Venedikler ve Fransızlarla aynı hak ve imtiyazlara kavuştular.

Bu duruma fena hâlde canı sıkılan Fransız elçisi Jacgues Germigny, Paris'e gönderdiği raporda, "Papanın tüm yasaklamalarına rağmen İngiliz ajanının Türkler'e satılmak üzere İngiltere'den çokça demir ve top dökmek için aletler getirdiğini, İngilizler'in bu tarzda kaçakçılık yapmalarının Hıristiyanlığa karşı işlenen büyük bir suç olduğunu" yazıyordu.

Tıpkı Fransızlar gibi Venedikliler de bu gelişmeden hiç hoşnut olmadılar. Zira gerek Venedik gerekse 1569'dan sonra Fransa Akdeniz ticaretinde aracılık yaparak ceplerini hayli doldurmuşlardı ve bu açıdan ekmeklerine göz diken bu yeni ortağı hiç sevmemeleri doğaldı. Ancak Venedik ve Fransa'nın tüm gayretleri hem Harborne'nin güçlü, kurnaz, inatçı kişiliği hem de yeni dost bulan Osmanlılar'ın bu dosttan bu kadar çabuk ayrılmak istemeleri sebebiyle boşa çıktı. İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu

Scanned by CamScanner

arasındaki yardımlaşmayı kaygıyla izleyen bir diğer devlet de İspanya idi.

Üçüncü Murad, 27 Haziran 1580'de Kraliçe Elizabeth'e gönderdiği name ile Harborne'nin istediği imtiyazları verdiğini bildirdi. Artık İngiltere de Osmanlı İmparatorluğu ile doğrudan temasa geçiyor demekti. Korsanından edebiyatçısına, sanatçısından tüccarına nerede bir İngiliz faaliyet içerisinde ise daima yanında olan Elizabeth, bu yeni ilişkiye de devlet düzeni vermek için derhal harekete geçti. 11 Eylül 1581'de imzaladığı bir kararla Osborne, Staper ve onlarla beraber hareket eden on tüccarca, yedi yıl müddetle Osmanlı imparatorluğu ile yürütülecek ticaretin bu maksatla kurulacak The Turkey Company'nin tekelinde bulunması müsaadesi verdi.

Kumpanya, her yıl devlet hazinesine 500 sterlinlik gümrük vergisi sağlayacak mal satmak zorundaydı. Buna karşılık kumpanya İstanbul başta olmak üzere imparatorluğun çeşitli yerlerinde, ücretlerini kumpanya ödemek şartıyla, elçi ve konsoloslar tayin edebilecek, kumpanyanın izni olmadan hiç kimse Osmanlılar ile ticaret yapamayacaktı. Feshedildiği 19 Mayıs 1825'e kadar, toplam 244 yıl The Levant Company, yani The Turkey Company, Osmanlı - İngiliz münasebetlerinde tarihi bir rol oynadı.

Levant Company ve kraliçe arasında yapılan görüşmeler neticesinde Harborne'nin kumpanya ve hükümeti temsilen İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırıldı. Nihayet 5 Nisan 1583'te Harborne, ilk İngiliz elçisi sıfatıyla deniz yoluyla İstanbul'a geldi. Fransız elçisi Germigny her ne kadar bu gelişmeyi protesto ettiyse de ona aldırış eden olmadı. 4 veya 5 Mayıs'ta Harborne padişahın huzuruna çıkarak itimadnamesini verdi. Üçüncü Murad'ın Avrupai saatlere karşı merakı zaafını bilen Harborne, padişaha çeşitli hediyelerle beraber güzel bir de çalar saat sunmuştu. Saatin kaidesinin dört yanı, maden ocaklarının işletilmesini ve çiftçilik sahnelerini tasvir eden kabartmalarla süslüydü. Elçi böylece hem

Scanned by CamScanner

padişahı memnun ediyor, hem de özellikle İngiliz madenciliğinin reklamını yapıyordu. Çok hoşuna giden bu saati Hasbahçe'deki köşke koyduran üçüncü Murad, buraya sık sık uğrayarak saati çaldırıp eğlenirdi.

Harborne ilerleyen yıllarda bir yandan İstanbul'daki konumunu güçlendirmeye çalışırken bir yandan da Halep, İzmir gibi mühim Osmanlı şehirlerinde konsolosluklar açtı. Elçiyi en fazla uğraştıran mesele ise Kuzey Afrika'daki Türk korsanlar tarafından esir alınan İngiliz tüccarların kurtarılması oldu. Vazifesini başarı ile yürüten Harborne 1588'de İstanbul'dan ayrıldı. Yerine elçilik kâtibi Edward Barton önce vekâleten, 1593'te de asaleten atandı. Barton becerikliliği, zekâsı ve ilginç kişiliğiyle Osmanlı-İngiliz münasebetlerini daha da güçlendirdi. Barton bilhassa saraydaki kadın nüfuzunu kullanmaya çalıştı ve bunda başarılı oldu.

Kraliçe Elizabeth ile Safiye Sultan arasında mektup ve hediye alış-verişi oldu. Safiye Sultan bir mektubunda "Kraliçenin memleketi veya tebaası hakkında herhangi bir dileği olursa saraydaki tüm nüfuzunu kullanarak muhakkak yerine getireceğini" yazıyordu. Kraliçe, 1599 yılı başlarında Valide Safiye Sultan'a hediye olarak bir araba göndermişti. Safiye Sultan da buna karşılık Kraliçe Elizabeth'e hediye olarak bir kaftan, bir kuşak, bir elbise, iki tane sırma elbezi, üç tane nakışlı örtü ve bir tane incili taç göndermişti. Safiye Sultan, mektubunda "bunları gönderdik ki giyesiz diye" demekteydi.

Barton'un 1596'da Üçüncü Mehmed ile Eğri seferine katılması ise Hıristiyanları büsbütün çileden çıkarırken, Osmanlılar'ın gözündeki yerini ise pekiştirdi. Nitekim sefer dönüşü, Heybeliada'da ölen Barton'un mezar taşına şu ifade yazıldı: "İngiltere kraliçesinin pek meşhur ve pek muhterem sözcüsü Edward Barton yenilmez Türk imparatoruyla beraber sefere gitmiş ve dönüşte ölmüştür. Yaşı 36. Sene 1598 18 Ocak".

Scanned by CamScanner

Gerek Harborne, gerekse Barton İstanbul'daki faaliyetlerinde din unsurunu ellerinden geldiği kadar kullanmalarına, adeta Müslüman kisvesi altında konuşmalarına ve hareket etmelerine rağmen, İngiltere gönderdikleri raporlarda ve hususi mektuplarda İslam'ı "şeytani ve barbar bir din" olarak nitelendirmekte ve Katolikler'e karşı Osmanlı yardımını alma gayretlerini "dinsizin hakkından imansız gelir" düsturuyla meşru göstermeye çalıştıkları görülmekteydi.

Üçüncü Murad'ın İngiliz tüccarlara Osmanlı ülkesinde serbest ticaret yapma imtiyazı verdiği gibi, Kraliçe Elizabeth de aynı hakkı Osmanlı tüccarlarına vermişti. İlk olarak Ahmed ve Nikola, onlardan bir süre sonra da Gabarit adlı hassa tüccarları, saraya mal almak için İngiltere'ye geldiler. Ancak bu tüccarların İngiltere'deki faaliyetleri konusunda yeterli bilgiye sahip değiliz. İngiltere'ye gelen ilk Türk elçisi Mustafa Çavuş'tu. Bu Mustafa Çavuş, Harborne'nin İstanbul'daki işlerini halleden kişiydi. İngiltere'de 1607 Ağustos'undan Kasım sonlarına kadar kalan Mustafa Çavuş'un elçiliğine dair Osmanlı kaynaklarında şimdiye kadar bir kayıt bulunamadı.

Fransa üzerinden Dover'e gelen Mustafa Çavuş, evvela kendisinin ve on kişilik maiyetinin İngiltere'de kalacağı zaman zarfında bütün masraflarının İngilizler tarafından ödeneceği teminatını almadan karaya çıkmadı. Levant Company bütün masrafları üstlendi. Mustafa Çavuş Londra'da bir taraftan İngiliz devlet adamlarıyla görüşürken diğer taraftan da şerefine tertiplenen ziyafetlere katılmakta, tüccarlarla görüşmekteydi. İngiliz adetlerini çabukça kapan Çavuş, böyle bir ziyafette bir halı üzerine bağdaş kuracak yerde sandalyeye oturmuş ve Kral James şerefine kadehini kaldırmıştı. İngiliz kaynaklarına göre Çavuş, zeki, konuşkan becerikli, sosyeteyi seven, yiğit ruhlu ve yakışıklı bir adamdı. Kendisinin elbiseleri, ise yırtık pırtıktı. O sıralarda, Londra'ya dönen İngiltere'nin İstanbul elçisi Henry Lello'nun, Mustafa Çavuş'un

Scanned by CamScanner

ehemmiyetsiz bir kimse olduğu, sırf hediyeler koparmak maksadıyla İngiltere'ye geldiğini bildirmesi, çavuşun kredisini epeyce düşürdü. Ancak yine de İngilizler, padişahı darıltmaktan korkarak "elçi" ile münasebetlerini devam ettirdi.

Ekim'de Kral James tarafından hususi bir suretle kabul edilen Mustafa Çavuş, İngiliz korsanlarının Akdeniz'deki faaliyetleri hususunda şikâyetlerde bulundu. Nihayet Kasım sonlarında Levant Company'e ait bir gemi ile İstanbul'a döndü. Mustafa Çavuş'un bu ziyaretinden, İngiliz diline yeni bir kelime yadigâr kaldı; Çavuş tabiri İngilizce'ye hileci, kurnaz, sahtekar, aldatmak, dolandırmak manalarında to chiaus, chouse olarak geçti.

Scanned by CamScanner

İngiltere'ye Osmanlı Desteği

Osmanlı Padişahı Üçüncü Murad devrinde Avrupa'nın en uzak ülkelerinden İngiltere ile ilişki kurulmuştu. İngiltere, Habsburglar'ın İspanya kanadı tarafından işgal edilmek üzereydi. İngilizler, Fransa örneğinden hareket ederek Habsburglar'a karşı direnebilmek için tek şanslarının Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım almak olduğunu anlamışlardı. Üçüncü Murad devrinde Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkiye geçerek, İspanyol donanmasının İngiltere'yi işgalini engellemek için yardım istediler. Bunda da başarılı oldular. İngiltere Türk donanmasının yardımıyla İspanyol işgalinden kurtuldu.

Birkaç yıl önce İngiltere'nin önemli gazetelerinden "The Guardian" birinci sayfadan "İspanyol donanmasının mağlup edilmesi için Sir Francis Drake'e değil Türkler'e teşekkür etmeliyiz" başlığıyla verdiği haber, 416 yıl önce yapılan bir yardımın İngilizler'e neler kazandığının yeni anlaşıldığını gösteriyordu. Kraliçe Elizabeth'in askeri danışmanı Sir Fracis Walsingham, Temmuz 1588'deki İspanyol işgal teşebbüsünden önce İstanbul'daki İngiltere elçisine bir mektup göndererek, İspanyol donanmasının dağıtılması için Türk donanmasının harekete geçirilmesini istemişti. İngiliz elçisi Harborne'un faaliyetleri ve Osmanlı siyaseti uyarınca harekete geçen Türk donanmasının Akdeniz'deki manevraları İspanyol donanmasını dağıttı.

Scanned by CamScanner

Fransa'nın kuzeyinde Calais açıklarında 30 Temmuz 1588'de meydana gelen Gravelines Deniz muharebesi'nde İngiliz donanmasının karşısına İspanyol donanmasının bir kısmı çıkabildi. İngiliz donanmasının komutanı Sir Francis Drake de, İspanyolları rahatlıkla mağlup etti. İngiliz tarihçi Profesörü Jerry Brotton, durumu "Osmanlılar'ın manevraları İspanyol Kralı II. Felibe'nin donanmasını dağıttı. Artık okullarda İspanyol ordusunun neden İngiltere'yi işgal edip, Protestanlığa son veremediğini anlatırken buna bir sebep daha eklememiz gerekecek. Bu da Kraliçe Elizabeth tarafından tesis edilen İngiliz-Osmanlı ititfakıydı" diye değerlendirir.

İngiliz devlet adamlarından Sir Francis Walsingham, Akdes Nimet Kurat tarafından yayınlanan ve İstanbul'daki İngiltere elçisi William Harborne'e gönderdiği 24 Haziran 1587 tarihli mektubunda padişahı İspanyollara karşı harekete geçirmek için elinden ne geliyorsa yapmasını ve İngilizler'in iyi insanlar olduğunu anlatmasını istiyordu.

> "Gönderdiğiniz 9 Mart 1587 tarihli mektubunuz hem Venedik üzerinden, hem de diğer yoldan Mayıs'ın sonlarında elimize ulaştı. Mektubunuzdan Osmanlı Sultanı ve danışmanlarıyla devam ettirilmesi gereken münasebetlerin, emirlerimiz doğrultusunda ihtimam ve basiretle yerine getirildiğini öğrendik. Hareketinizi kraliçeye arz ettiğimde, ziyadesiyle memnun kaldılar. Padişahın Hocası Sadeddin Efendi vasıtasıyla sultanın kendilerine mektup göndermesinden dolayı kraliçemiz çok sevindi. Efendimiz bu durumu devam ettirebilmek maksadıyla Hoca Sadeddin Efendi ile dostluğun geliştirilerek, devam ettirilmesini istiyorlar. Mektubunuzda temas ettiğiniz meselelerin cevabına gelince, kraliçenin bu konudaki arzularını bildiriyorum.
>
> Osmanlı padişahı Üçüncü Murad'ın İspanya Kralı'yla antlaşma yapmaya yazdığınız suretle yanaşmamasından dolayı kraliçenin fevkalade müteşekkir kaldığını sultan hazretlerine söyleyin. Sonra, padişahı bu yolda devama ikna ile yetinmeyip, hali

Scanned by CamScanner

hazırda sultanın bütün kuvvetlerini sevk ettiği İran'dan kaçınarak, hakikatte daha çok endişe edilmesi gereken İspanyol kudretini sarsmak üzere hemen harekete geçmesinin çok lüzumlu olduğuna iknaya gayret etmelisiniz.

İspanyol kudretinin tehdidi, sultana tâbi Garp Ocakları, yani Kuzey Afrika beylerinin göndereceği kadırgalarla engellenebilir. Az bir masrafla yapılabilecek saldırıyla, İspanya Kralı büyük ölçüde rahatsız edilecek ki, bu durumda İngiltere'nin karışmasına bile gerek kalmayacak. Sultana şunu da arz edebilirsiniz ki, eğer Majeste Kraliçe İspanya Kralı'na karşı hem Leicester Dükü komutasında Flander'e sevk edilen kuvvetlerle, hem de gönderilen diğer birliklerle Habsburglar'ı engellemeseydi, İspanyollar, Afrika da öyle yerleri ele geçireceklerdi ki, padişaha büyük zarar vermiş olacaklardı.

Ayrıca şu konuyu da söylemelisiniz: İspanyollar, Avrupa'nın önemli bir kısmını ellerinde tutuyorlar. İngiltere ile savaşa son verir vermez, Avrupa'daki Hristiyanlar sultana karşı birleşecekler. İspanya Kralı çeşitli yollarla kraliçeye barış teklifinde bulundu, ancak şimdiye kadar barış istekleri kabul edilmedi. Eğer Avrupa'nın diğer devletleri de İspanya'nın büyümesine karşı çıkarak, kraliçe ile işbirliği yaparlarsa, İspanyollarla barış yapılmayacak.

Kraliçenin halen, İspanya sahillerine Sir Francis Drake komutasında çok iyi donatılmış ve geçen yıl Güney Amerika'daki Cartegana ve başka yerleri tahrip edip, yakan kuvvetli bir donanmayı gönderdi. Donanmamız İspanya ve Portekiz'in çeşitli limanlarına girerek kralın İngiltere üzerine göndereceği donanmanın bir kısım gemileriyle harp malzemesini imha etti. Böylece denizlerdeki İspanyol hakimiyeti zor duruma düştü. Durumu sultana bildirin.

İngiltere'nin başka devletlerin yardımına ihtiyacı olmamakla beraber, Avrupa'nın diğer hükümdarlarının menfaatleri aynı olmakla, Habsburg kudretini sarsmak için aynı şekilde hareket et-

Scanned by CamScanner

meleri gerektiğinden yardımları kraliçeye cesaret vereceği gibi, İspanya Kralı'nı da korkuya düşürecek.

Sultan hazretlerini tatmin edip, harekete geçirmek işini ile Osmanlı Sarayı'nda ve Türk çevrelerinde size muhalif olanları gözden düşürmek maksadıyla yapılması gereken teşebbüsleri ve lazım gelen şeyleri açıklamak, takip etmek ve genişletmek konularını size bırakıyorum.

Mektubunuzda zikrettiğiniz Kapudan Paşa'nın kraliçe hakkında sarf etmiş olduğu bir takım bayağı sözleri ihtiva eden 14 Haziran 1586 tarihli mektubunuz bana ulaşmadı. Dolayısıyla bu konulara cevap veremeyeceğim. Sizinle barışmaya hiç yanaşmayan Kapudan Paşa'nın kötülüğü; İspanyol ajanı ve Venedik elçisi tarafından elde edilen veziriazamın kötü hareketlerinden dolayı, alınarak Osmanlı ülkesinde yapılan ticaret faaliyetlerini durdurmak istediğiniz anlaşılıyor. Fakat ticaretin gelişmesi için sarayla münasebetlerinizin daha iyi olması için Hoca Sadeddin Efendi'nin şahsında derin ve tesirli bir vasıta bulmuş olmanız nazarı itibara alınarak, gerek Majeste Kraliçe'nin hizmeti ve gerek Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiltere'nin menfaati namına, ticarete devam edilmesini ehemmiyetli olduğunu unutmayın.

Fikrinizin değişmiş olduğunu zannederim ve bu münasebetle ne düşündüğünüzü öğrenmek isterim. Ticaretin durdurulması konusundaki görüşlerinizin kraliçeye arz edilmesinin doğru olmayacağı kanaatindeyim. Sultan hazretlerinin geçmişti bizim tebaamız tarafından gösterilen büyük hizmeti takdir etmiş olduğunu umuyoruz. Geçen yıl Sir Francis Drake, İspanyol kalyonlarını ele geçirdiğinde bütün Müslüman esirleri esaretten kurtarıp, Cezayir'e göndermişti. Bu durumun gerek sultan, gerek Kapudan Paşa ve Türk Sarayı'nda bize iyi gözle bakmayanları bile İngilizler'i tutmasını sağlayacağını ve bundan böyle tebaamızdan hiç birine, eskiden olduğu gibi sert davranılmayacağına, jestimizin vesile teşkil edeceğine inanıyorum.

Majeste Kraliçe'nin cinsiyeti ve memleketimiz adetlerinden ve diğer bazı sebeplerden dolayı padişaha nadiren mektup

Scanned by CamScanner

göndermesinden ötürü, basiretinizle bulabileceğiniz uygun mazeretleri arz etmelisiniz. Hem padişahın tebaası ile serbestçe alışveriş yapmak, hem de sultanın en büyük ve korkunç düşmanı olan İspanya Kralı'nın kuvvetlerinin büyümesine karşı tedbir almak hususunda kraliçenin gayretlerini, sultana söyleyin.

Veziriazam İbrahim Paşa'nın, Don Alvaro de Mendes'e ait ricasını Majeste Kraliçe'nin yerine getirdi. Don Antanio'nun Don Alvaro de Mendes'e gönderdiği paket mektupla birlikte gönderildi. Her türlü dürüst vasıtalara başvurmak suretiyle Kapudan Paşa'nın teveccühünü kazanmak çok iyi olurdu. Eğer kraliçenin şerefine halel getirmeden bunun yapılması imkânsız ise Don Alvoro Kapudan Paşa ile barışmanıza el altından bir şeyler yapabilir. Görünüşe göre Kapudan Paşa nezdinde Mendes'in itibarı büyük.

Tebaamıza karşı Türkler'in teveccühlerinin artması için kraliçenin emri ile Sir Francis Drake'in, halen İspanyol deniz yollarında devam eden seferi sırasında ele geçirdiği Portekizliler'i, ceplerine para bile koyarak serbest bıraktığını, İspanyolları da Berberilere köle olarak sattığını söyleyebilirsiniz.

Majeste Kraliçe, Fransa Kralı ile arasındaki dostluğu nazırı dikkate alarak, Fransız elçisi Lanscome'e karşı usulü içerisinde gereken zahiri nezaketi göstermenizi uygun görüyor. Fakat aynı zamanda İspanya Kralı'na karşı padişah nezdinde yapmakta olduğunuz teşebbüs ve vasıtalar hakkında, Fransız elçisine açılmamızı arzu ediyor.

Sizi Tanrı'ya emanet ederim.

Greenwich'teki saraydan Sir Francis Walsingham".

İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na gönderdiği elçiler, İspanyollara karşı yardım alabilmek için her türlü yolu denemişlerdi. İngiliz temsilcisi Harborne, Akdes Nimet Kurat tarafından yayınlanan Üçüncü Murad'a sunduğu arzuhalinde diplomatik üslubu bırakmış, neredeyse yalvarıyordu.

Scanned by CamScanner

"Padişahın yüce katına arzuhal ilam olunur:

Saadetlü padişahım hazretleri sağolsun

Devletlü ve saadetli, alemin sığındığı padişah hazretlerinin yüce katlarına kullarının arzı budur ki, İngiltere Kraliçesi ile zat-ı şahaneleri arasında mukaddes bir sulhun vücut bulması hususunda Büyük Tanrı bu kulunuzu başlıca vasıta seçmek lütfunda bulunmuştu. Bendeniz dokuz yıl önce bu görevi sadıkane bir tarzda ve isteyerek ifade ettim ki, hususuyla zat-ı şahanelerine bahşedilen kudret ve kuvvet vasıtasıyla bizim müşterek düşmanımız olan bütün putperestleri imha edeceklerini ummuştum. Zira efendim o zamanlar bütün putperestlerin başı olan İspanya Kralı ile tam bir sulh içerisinde yaşamaktayken, zat-ı şahanelerinin danışmanları, şayet kraliçe o taraftan İspanya Kralı'na karşı harbe başlarsa, Osmanlı padişahının da bu taraftan harekete geçeceğine dair mukaddesat üzerine yemin ederek söz vermiş olduklarından, bendeniz efendim kraliçe nezdinde o kadar rica ve niyazda bulundum ki, efendim İspanya ile eskiden beri devam eden sulha son vererek ona karşı karadan ve denizden kesin bir harbe başladı.

İşte şimdi savaş efendim için iyi bir şekilde üç yıldan beri devam edip gidiyor. İspanyol Kralı gerçi kendisi için müsait olmayan şartlarda defalarca sulh ricasında bulunduysa da, kraliçemiz hiçbir zaman buna yanaşmadı. Çünkü bendeniz zat-ı şahanelerinin evvelki vaatleri gereğince müthiş kuvvetlerinizi geciktirmeden İspanyol'a karşı hazırlamakta olduğunuzu, fırsat düştükçe mektuplarımda bildirerek, barış antlaşması imzalamaktan vazgeçirmeye çalıştım. Fakat şimdi ise efendim bu kadar uzun bir süre sizin harekete geçmenizi bekledikten sonra, nihayet bana karşı olan itimadı sarsıldı. Zira zat-ı şahanelerinin, tarafımdan iddia edilen hususları gerçekleştirmek niyetinde olmadığı tarzında efendime benim aleyhimde söz söyleyecek birçok düşmanım vardır. Bundan dolayı buradan geri çağrılmam hakkında mektubun gelmesini her an beklemekteyim. Geri dönünce de kafamın kesileceğini tahmin ediyorum. Zat-ı şahanelerine yapmış

Scanned by CamScanner

olduğum bu kadar büyük hizmet ve fedakârlığın mükâfatı karşılığında kellem gidecek.

Büyük Tanrı'nın adıyla masum kulunuza acımanız için yalvarırım. Eğer bu putpereste karşı var kuvvetinizi göndermek niyetinde değilseniz, ona zarar vermek üzere hiç olmazsa 60 veya 80 kadırga gönderiniz. Bu gemileri İspanyol Kralı'nın efendime karşı savaşmak için mutat garnizon kuvvetlerini çekerek boş bırakacağı yerlere, gönderiniz. Buralarda asker bulunmayacağı için, bu bölgeleri tahrip etmek ve devletinize katmak kolay olacaktır. Zat-ı şahanenizin şan ve şerefleri ve memleketinizin büyümesi namına bunu dikkate almanızı istirham ederim.

Zira efendim kraliçe, benim ricam ve zat-ı şahanelerinin vaadi üzerine İspanyol'u nefes alamayacak bir dereceye kadar sıkıştırdı. Şayet bu fırsat kaçırılacak olursa korkarım ki zat-ı şahaneleri, putperestlerin imhası için azimkâr ve bütün cihandaki hükümdarların en büyüğü olarak yaradan Tanrı'nın gazabına uğramayasınız. Efendim kraliçe bir kadın olduğu ve cinsiyeti bakımından savaşa meyilli olmaması lazım geldiği hâlde Tanrı'nın bu konudaki emrini var kuvvetiyle yerine getiriyor. Eğer size çok sadık kalan bir hükümdar dostunuzu en nazik zamanda kendi hâline bıraktığınız takdirde, sizin hareketinize bütün dünya şaşıracak. Çünkü efendim sizin vaadinize ve dostluğunuza güvenerek gerek kendi hayatını, gerek devletini büyük bir tehlikeyle attı.

Kraliçe efendim İspanyol tarafından yapılan barış teklifinin reddi üzerine, kralın papadan ve bütün putperestlerden yardım göreceğinden emindir. Efendimi tamamen imha etmek niyetinde olduğu da biliniyor. Sonra İspanya Kralı, Hristiyan memleketlerinde kendi emellerine engel olacak tek bir kuvvet kalmayınca, muazzam hazırlıklar yaparak zat-ı şahanelerinin devleti üzerine saldıracak ve yeryüzünde tek başına hüküm sürmek isteyecek. Kendisinin bunu yapacağına ve muktedir olduğu hususunda Papa, kralı yalancı övgüleri ile iknadan asla geri durmamakta.

Scanned by CamScanner

Buna karşılık, zat-ı şahaneleri, efendim ile birlikte hakimane bir tarzda vakit geçirmeksizin bir donanma çıkarırsanız bununla Büyük Tanrı'nın buyruğu şeriatın emri ve meydana gelen fırsatın icabı, yüce Osmanlı neslinin şan ve şerefi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun muhafazası yolunda hareket etmiş olacaksınız. Bu yapıldığı takdirde mağrur İspanyol ile sahte papa ve bütün taraftarları, yalnız zafer ümitlerinden mahrum edilmekle kalmayacaklar, belki de bu tür küstahlıkların cezasını bulacaklar. Tanrı ancak kendine yakın olanları himaye eder. Sizin vasıtanızla Tanrı putperestleri cezalandıracaktır ki, arta kalanlar bizler gibi hakiki Tanrı'ya tapanlar zümresine dahil olacaklar. Hak yolunda mücadele eden bizleri Tanrı zafere ulaştıracak ve birçok nimetlere kavuşturacak.

İngiltere Elçisi".

Scanned by CamScanner

Avusturya Elçisi Bayrak Açtı, İstanbul Karıştı

Elçiler iki devlet arasında iyi ilişkilerin kurulmasında en önemli aracılardır. Ancak elçilerin yaptığı gaflar, bazen devletler arasında büyük meselelerin çıkmasına sebep olabilir. Osmanlı İmparatorluğu'na 1616'da gelen Avusturya elçisi Czernin'in haçlı bayrağı açarak İstanbul'a girmesi büyük bir heyecan yarattı. Elçi tutuklandı, ayaklanmalarından şüphelenilen Rumlar kontrol altına alındı, Cizvit ve Fransisken papazları ya tutuklandı, ya öldürüldü. Hatta dönemin padişahı Birinci Ahmed, muhafızlarıyla bizzat geceleri devriye gezdi.

Devletler, aralarındaki meseleleri, özellikle de arazi meselelerini, ya savaş meydanlarında askerlerinin kanlarıyla, ya da masa başlarında elçilerinin mürekkepleriyle halletmeye çalışırlar. Çoğu defa, önce silaha müracaat edilir, kalem ancak son çare olarak düşünülür. İşte bu yüzden tarihin kanlı sayfaları arasında mürekkep lekeleri, deryada damla nispetini geçmez.

Elçiler ve elçilik heyetleri tarihin en enteresan aktörlerindendirler. Özellikle daimi elçiliklerin olmadığı dönemlerde, iki devlet arasındaki bir ihtilafı çözmek veya dostluğu pekiştirmek, hükümdarların tahta geçişini tebliğ veya tebrik etmek, barış talebinde

Scanned by CamScanner

bulunmak yahut savaşla tehdit etmek gibi türlü sebeplerle yola revan olan elçiler hem temsilcisi oldukları devlet için hem de nezdine gittikleri devlet için farklı farklı manaları olan kişilerdi.

Gönderen taraf için elçi, o hükümdarın, toplumun, kültürün, dinin, kısacası devletin herşeyiyle, başka bir hükümdarın şatafatlı sarayında en başarılı şekilde temsil edilmesi demekti. Bu yüzden devletler, elçilerin seçiminde kılı kırk yararcasına titiz davranırlardı. Bu seçimde elçinin siyasi sahada liyakat ve ehliyetini ispat etmiş olması çok önem verilen bir özellikti ama tek başına yeterli ölçüt değildi. Gönderilecek kişinin kişisel özellikleri de ehemmiyet verilen bir noktaydı. Elçi dediğin boyu posu yerinde, eli yüzü düzgün, yakışıklı, oturmasını, kalkmasını, yemesini, içmesini, konuşmasını bilen kişi olmalıydı. Hele bir de gönderileceği yerin diline, kültürüne, geleneğine, göreneğine, devlet yapısına vâkıfsa bu vazife için biçilmiş kaftandı. Bunun için işin icabına göre çeşitli mesleklerden, şöhret ve mevki sahibi kimseler elçilikle vazifelendirilmişti.

Hükümdarlar elçileri aracılığıyla kendi güç ve haşmetlerini karşı tarafa göstermek gayesiyle ellerinden geleni yapmış, hiçbir masraftan kaçınmayarak elçilere, hazinelerinden son derece kıymetli eşyalar, elbiseler ve hatta kılıçlar, hançerler vermişlerdi. Osmanlılar bu haşmet sergileme işine büyük önem verirlerdi. Nitekim Avrupa kaynaklarının birçoğunda, Osmanlı elçilerinin elbise ve eşyalarının göz alıcılığı hayranlıkla anlatılır. Topkapı Sarayı hazine dairesindeki bir bölüme elçi hazinesi adının verilmesi, hükümdar hazinesinde, bu maksatla hususi bir teşkilatın bulunduğunu gösterir. Elçilikle görevlendirilen kimselerin payelerinin tespiti, memuriyetlerinin ehemmiyeti ve gidecekleri devletin teşrifat, yani protokol, gelenekleri açısından son derece önemliydi. Osmanlılar elçilerine, tıpkı kıymetli eşyalar gibi dönüşte geri alınmak üzere, defterdarlık, nişancılık, Rumeli veya Anadolu beylerbeyiliği gibi üst düzey rütbeler verirlerdi.

Scanned by CamScanner

Kabul eden devlet açısından bakıldığında ise elçinin konumu ve manası tamamen değişirdi. Elçiyi kabul eden hükümdar, elçinin temsilcisi olduğu hükümdarın tüm beklentilerini, bu defa kendisi, elçinin şahsında karşı tarafa göstermek için var gücüyle çalışırdı. Kabul esnasındaki bitip tükenmek bilmeyen ince teşrifat kuralları, verilen hediyeler, elçinin yedirilmesi, içirilmesi, ağırlanması hep bu gaye gözetilerek düzenlenirdi. Osmanlı idarecileri, devletin gücünü göstermek için elçi kabullerini, askerlere maaş dağıtılan günlere denk getirmeye çalışırlardı. Bu yüzden elçiler bazen günlerce padişahın huzuruna kabul edilmeyi bekleyip, dururlardı. Adeta iki dağ arasında sıkışıp kalan elçiye düşen de kendi hükümdarının çıkarlarını azami ölçüde korumak, bunu yaparken de karşı tarafı bir şekilde memnun etmeyi başarabilmekti. Bu, hem kendi selameti için hem de devleti için en münasip hareket tarzıydı.

Her ne kadar, elçiye zeval olmaz, denmişse de zaman zaman onlar da hükümdarların gazabından kurtulamamışlardı. Özellikle kan ve barut kokusunun yoğunlaştığı savaş dönemlerinde pek çok elçi, kafasını, bu öfkenin keskin kılıcına kurban vermişti. İçlerinden şansı yaver gidenler ise zindan köşelerinde öleceği veya kurtulacağı günü bekleyip dururlardı. Osmanlı idarecileri, savaşa tutuştukları devletlerin elçilerini ya bu kişilerin ikâmet ettikleri binalarda yahut Yedikule Zindanı'nda gözaltında bulundururlardı. Politik nezaketten olsa gerek, bu uygulamaya "misaferet" adı verilmişti.

Barış zamanlarında da elçilerin oturdukları binaların kapılarında yasakçı adı verilen yeniçeriler nöbet beklerlerdi. Böylece hem elçilerin emniyetleri temin edilmeye, hem de onların muzır kişilerle ilişki kurarak devlet aleyhine istihbari bilgi toplamaları önlenmeye çalışılırdı. Her ne gaye ile gelirse gelsin elçinin, o devletin hükümdarına ve diğer ileri gelen yöneticilerine hediye sunması zorunluydu. Hatta elçinin kime, ne miktarlarda

Scanned by CamScanner

hediye sunacağı kurallarla tespit edilmişti. Gelen hediyelerin kıymeti, gönderen taraf için iyi bir reklam aracı oluğu gibi elçinin vazifesini icrası esnasında en büyük yardımcısıydı. Pek çok elçi, hediye getirmediği için hakarete uğramış, dövülmüş, zindana atılmış veya hiçbir idareciyle görüşmesine müsaade edilmeyerek geri gönderilmişti. Elçinin, gittiği devletin teşrifat kurallarına gereken özeni göstermemesi, bu kuralları hiçe sayması veya kendi zaviyesinden yorumlaması durumunda ise kızılca kıyamet kopardı. Avusturya elçisinin 1616'da bayrak açarak İstanbul'a girmesi üzerine meydana gelen olaylar bu durum için gayet ilginç bir örnekti.

Osmanlılar, 16. yüzyılın son çeyreğinde vakitlerinin hemen hemen tamamını cephelerde geçirdiler. 1578 ile 1590 yılları arasında devam eden Osmanlı-İran harpleri, Osmanlılar açısından kazançlı bitti. Ferhad Paşa Anlaşması'yla önemli toprak kazançları elde edildi. Bir süre sonra Batı'da, Kanuni'nin tamamını fethetmeye ömrünün vefa etmediği Macar toprakları üzerinde, Osmanlı-Avusturya rekabeti yeniden alevlendi. İki taraf arasında ardı arkası kesilmeyen sınır çatışmaları gerginliği daha da artırdı. Dişleri ve pençeleri dökülse de aslanlıktan vazgeçmeye niyeti olmayan Veziriazam Yemen Fatihi Koca Sinan Paşa, Avusturya'nın elindeki Macar topraklarını ele geçirmek hususunda padişahı ikna edip 1593'te serdar-ı ekrem, yani başkomutan sıfatıyla Avusturya'ya saldırdı.

Avusturya İmparatoru İkinci Rudolf da kılıca kılıçla cevap verince iki taraf için de uzun soluklu ve gerilimi yüksek bir macera başladı. Bitmek tükenmek bilmeyen savaşlar ne Osmanlılar'ı, ne de Avusturyalılar'ı arzularına ulaştırmayarak sınırdaki şehir ve kalelerin sürekli el değiştirmesinden öteye gitmedi. Maddi ve manevi açıdan hayli yıpranan taraflar nihayet 1606'da Zitvatoruk Antlaşması'yla savaşa son verdiler. Ancak tıpkı savaşlar gibi bu anlaşma da her iki devlet için memnuniyet verici bir anlaşma

Scanned by CamScanner

olmadı. Onyedi maddeden ibaret olan anlaşmanın birinci, ikinci, on ve on birinci maddeleri adeta barışın değil yeni savaşların habercisiydiler.

Antlaşmanın birinci maddesiyle Osmanlı hükümeti, imparatorla kendilerine tabi Erdel beyi Boçkayi arasında evvelce imzalanmış olan Viyana Anlaşması'nı tanıdı. İkinci maddeye göre bundan sonra padişahın imparatora gönderdiği namelerdeki Viyana kralı tabiri yerine Çesar tabiri kullanılacak, iki hükümdar birbirlerine tam bir eşitlik ve baba-oğul muamelesi gösterecekti. Viyana'ya gidecek Osmanlı elçileri en az sancakbeyi payesinde olacaktı. On ve on birinci maddelere göre imparator, Avusturya'nın idaresindeki Macar topraklarına karşılık Kanuni zamanından beri Osmanlılar'a ödemek zorunda olduğu senelik 30 bin altını artık vermeyecek, bir defaya mahsus olmak üzere 250 bin kara kuruş ödeyecekti.

Erdel Beyi Boçkayi, Viyana Antlaşması'yla, şayet varis bırakmadan ölürse, Erdel'in imparatorun hakimiyetine geçmesini kabul etmişti. Zitvatoruk Antlaşması'ndan yalnızca altı hafta sonra Boçkayi'nin zehirlettirilerek öldürülmesi üzerine, imparator bu anlaşmaya dayanarak Erdel'in kendisine terk edilmesini istedi. Viyana Antlaşması'nın içeriğinden ancak o zaman haberdar olabilen Osmanlılar bu isteğe şiddetle karşı çıktılar. İki devlet arsındaki sınır çatışmaları devam etti. Osmanlılar, hediye adı altında Avusturya'dan Macar topraklarının vergisini istemeye devam ettikleri gibi imparator için Çesar ünvanı yerine, daha düşük ünvanlar kullanmayı sürdürdüler.

Her şeye rağmen taraflar harp ateşinin yeniden alevlenmesini istemeyince elçiler Viyana ile İstanbul arasında mekik dokumaya başladılar. 1608, 1609, 1612 ve 1615'te yapılan görüşmelerin her birinde Zitvatoruk Antlaşması'ndaki sorunlu maddeler hâlledilmeye çalışılarak anlaşmanın süresi uzatıldı. Ancak bu anlaşmalara rağmen aradaki gerginlik devam edince Avusturya

Scanned by CamScanner

Kardinali Klezel İstanbul'a yeni bir elçilik heyeti göndermeye karar verdi. Bu iş için imparatora, yedi sene önce yine aynı görevle gitmiş olan Baron Töfel'i tavsiye etti. Macar asilzâdelerinden birinin de elçinin refakatine verilmesini teklif etti.

Kardinal, elçiliğin masraflarını ve hediyeleri 300 bin altın hesap ederek, gösterdiği cömertliği devletin hazinesine yüklemenin makamına yakışmayacağını, bu masrafı üzerine alması gerektiğini beyan etti. Ancak imparator, kardinalin önerdiği kişinin yerine Prag'ın önde gelenlerinde Baron Herrmann von Czernin'i seçti ve İtalyan Sezar Gallo'yu da elçinin refakatine verdi. Czernin ve Gallo, Osmanlı elçileri Ahmet Kethüda ve Gaspar Gpatyani'yi de yanlarına alarak, 150 kişilik maiyetleriyle yola koyuldular. Budin valisi Ali Paşa Avusturya Elçisi Czernin'i iyi bir şekilde karşılayarak günlük masrafları için 125 florin tayin etti.

Macaristan şehirlerinden İstoni-Belgrad'da üç Avusturya esiri elçiye hürmeten salıverildi. Belgrad'da, o zaman hemen hemen 80 yaşına varmış bulunan Kadı Habil Efendi Czernin'e gayet dostane davrandı. Fransa, Hollanda, Venedik, İngiltere devletlerinin İstanbul'da bulunan elçiliklerinden temsilciler ve bir miktar çavuş, Czernin'i İstanbul'a yarım mil mesafede karşılamaya çıktılar. Czernin, bir tarafında Osmanlı elçisi, diğer tarafında çavuşbaşı, yani Osmanlı protokol ve zabtiye müdürü önünde altı genç asilzâde, elçiliğin süvarileri, beş boru ve davul, bir tarafında Haç üzerinde Hazreti İsa ve öteki tarafında Avusturya kartalı işlemeli bir bayrakla İstanbul'a girdi.

İstanbul'un fethedildiği günden beri hiçbir Hristiyan elçisinin böyle bir hareketi ne duyulmuş, ne de işitilmişti. Fatih'in, ancak toplarla delik deşik ederek girebildiği surlardan bir Haçlı bayrağı, hem de nice zamandır halkın türlü sıkıntılar çekmesine sebep olan, bir çoklarının evladını, kardeşini, yârini savaş meydanlarında acımadan katl eden Nemçeli'nin, yani Avusturyalı'nın bayrağı, işte şimdi surlardan aheste aheste salınarak içeri giriyordu. Bu yeni

Scanned by CamScanner

cüretkâr usul bütün şehirde heyecan yarattı. Halk ve hatta bizzat padişah endişelendiler. Dedikodu aldı başını yürüdü. Kiliselerin, manastırların, Hristiyan evlerinin silahla dolu olduğu ve Rumlar'ın bunlarla isyan çıkaracağı söylentileri her yana ayrıldı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük düşmanları olan Kazaklar'ın yeniden Karadeniz sahilini istila etmek ve İstanbul'a girmek üzere oldukları, Cizvitler'in şehri zaptetmek tasavvurunda bulundukları dolaşan rivayetler arasındaydı. Tüm bu karmaşanın sebebi olan Avusturya elçisi derhal gözaltına alındı. Hristiyanlar'a ait evler kontrol edildi. Galata'da Fransiskenler'in umumi vekili olan rahip denize atıldı. Dört Cizvit yaka paça Yedikule Zindanı'na atıldı. Dönemin padişahı Birinci Ahmed kendi muhafız askerleriyle geceleri bizzat devriye gezdi. Nihayet tüm bu dedikoduların asılsız olduğu anlaşıldı. Avusturya Elçisi Czernin'in hürriyeti iade olunarak, kendisine münasip bir tarziye verileceği söylenerek gönlü alındı.

Hürriyetine kavuşan Czernin, hiç vakit kaybetmeden vazifesini icra etmeye koyuldu. Kaymakam, yani Başbakan vekili Ekmekçizâde'ye, imparator ve kardinalin mektuplarını ve hediyelerini verdi. Daha sonra huzura kabul olunan Czernin, padişaha da, imparatorun 50 bin altın tutarındaki hediyelerini sundu. Bu hediyeler arasında özellikle bütün parçaları gümüşten seyyar bir eczane dikkat çekiyordu. Merasim işleri bittikten sonra görüşmelere geçildi. Czernin, Osmanlılar'a, bütün uğraşlarına rağmen imparatorun talimatlarının ancak bir kısmını kabul ettirmeyi başarabildi. Artık işi bitip de İstanbul'dan ayrılmak istediği zaman Osmanlı hükümeti, Czernin'e, bir süre daha görüşmelerde bulunmak için kalmasını istedi. Elçi bu isteğe boyun eğerek yapılan anlaşmayı Sezar Gallo ile Viyana'ya gönderdi.

Yapılan yeni görüşmelerden de bir netice alamayan, İstanbul'da antlaşmaya uygun olarak bir konsolosluk kurmayan Czernin, padişaha, sadrazama ve şeyhülislâma veda ederek Viyana'ya gitmek

Scanned by CamScanner

üzere 10 Haziran 1617'de İstanbul'dan ayrıldı. Ancak Budin'de, genç bir Türk kızını kaçırdığı iddiasıyla tekrar elçinin başı belaya girdi. Kızı iade etmesi için elçi tahkir edildi ve eşyasına el konularak Budin valisinin evinde alıkonuldu. Avusturya'dan Piyer Bonoomo, Budin valisine hitaben imparator tarafından yazılmış bir mektupla gelmedikçe Czernin yola çıkamadı. Bununla beraber, Czernin'den, İslâmiyeti terk ederek tekrar Hristiyan olmak vadinde bulunmaları üzerine, kendi parasıyla satın almış olduğu üç kızı serbest bırakması istendi. Bu isteği yerine getirmediği sürece yurduna dönemeyeceğini anlayan Czernin kızları bırakmaya mecbur oldu. Bu suretle elçiye dönüş için izin verildi.

Czernin'in sıkıntılarla dolu bir elçilik vazifesi neticesinde imzalanmasına vesile olduğu anlaşma da Osmanlılar ile Avusturya arasındaki anlaşmazlıklara çare olamadı. Nitekim taraflar 1628'de, yine benzer problemleri halletmek için biraraya gelerek Zitvatoruk Antlaşması'nı yeniden uzattılar. Ancak Zitvatoruk Anlaşması'nın uğursuzluğu mudur bilinmez bu antlaşmanın doğurduğu meseleler, özellikle de Erdel meselesi, 1699'da imzalanacak Karlofça Antlaşması'na kadar iki tarafın da başını ağrıtmaya devam etti.

Scanned by CamScanner

Rusya'yla Protokol Çekişmesi

Bizans'ın son imparatorluk hanedanına mensup Sofia (Zoe), 1472'de Papa Dördüncü Sixtus'un arabuluculuğuyla "Büyük İvan" lakabıyla 1462-1505 yılları arasında hükümdarlık yapan Moskova Büyük Dükü İvan Üçüncü Vasilyeviç ile evlendirildi. Bu evlilik, bir taraftan Moskova Büyük Dükü'nün Papalık makamı ve Batı ile ilişkilerini desteklemesi ve diğer taraftan kendisine devrilen Bizans tahtı üzerinde bazı miras hakları sağlaması açısından da önemliydi. Papalık açısından Türkler'le savaş için Rusya kıymetli bir müttefikti. Ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun tekrar kurulması için de Üçüncü İvan'a büyük umutlar bağlanmıştı. Ancak bu arada Osmanlı ile komşu olan Rusya dostluk peşindeydi.

Ticaretle Başlayan Dostluk

Fatih Sultan Mehmed, 1475'te Karadeniz'de Cenevizliler'den Kefe'yi fethedip, ardından da Kırım Hanlığı'nı himaye altına alınca, Osmanlı Devleti ile Rus prenslikleri komşu oldular. Moskova Prensi Üçüncü İvan, Kefe'deki Osmanlı makamlarına Türkiye ile ilişki kurmak istediğini bildirdi. Olumlu cevap gelince 1492'de İkinci Bâyezid'e bir mektup göndererek tüccar ve elçileri için serbest geçiş müsaadesi istedi. Kırım Hanı Mengli Giray

Scanned by CamScanner

Han, Üçüncü İvan'ın elçilerine dostane bir arabuluculukla İstanbul yolunu açmıştı.

Protokol Krizi

Bu dönemde dünyanın önde gelen devletlerinden biri olmayan Rusya birçok knezlikten oluşuyordu ve Rus prenslikleri Altınordu Devleti'ne vergi veriyorlardı. Üçüncü İvan, Pleşçeev'den çok dikkatli olmasını, tâbiiyet işareti olabilecek bir hareket yapmamasını istemişti. Osmanlı yönetimi ise Rusların tâbiiyet sunmak istediklerini düşünüyorlardı. İki devlet arasında eşitlik gibi bir durum hayal bile edilmezdi.

1497'de İkinci Bâyezid'in huzuruna çıkan Mihail Pleşçeev, diz üstüne çökerek sultanı selamlaması gerekirken eğilerek selam verdi. Sultanın huzurunda diğer elçilerden geri kalmamak için öne geçmeye çalışıp, direkt padişaha hitap etmeye çalışınca bu durum hoş karşılanmadı. Elçinin protokole uymayan davranışları yüzünden Osmanlı yöneticileri Ruslar'ın çok kaba ve kültürsüz olduklarına hükmettiler. Sultan, Kırım Hanı'na yazdığı mektupta bu durumu belirtip, Ruslar'ın Padişah'la değil Kefe Valisi'yle temas kurmalarını emretti.

Mektuplarda Ünvan Kavgası

Üçüncü İvan, 31 Ağustos 1492 tarihli mektubunda İkinci Bâyezid'e "Müslüman hükümdarlar arasında sen büyük hükümdarsın. Türk ve İran hükümdarları üstünde senin iraden, sen kara ve denizlerin hükümdarı Sultan Bâyezid" şeklinde hitap ederken kendini "İvan, Tanrı'nın acımasıyla bütün Rusya'nın baba ve dededen biricik haklı hükümdarı, kuzeyden doğuya kadar pek çok toprağın hükümdarı bizim sözümüz böyle" diye tasvir etmişti.

Osmanlı bürokrasisi bu ünvanları padişaha uygun bulmadı. Bu yüzden Üçüncü İvan, 1497'deki mektubuna "Anadolu ve Rum

Scanned by CamScanner

toprakları, Akdeniz'in ve Karadeniz ve Karaman toprakları, Rumeli ve daha birçok yerin hükümdarı" diye başlayacaktı.

İşgal Dostluğu Bozdu

Rus elçilik heyetinin protokol kurallarını ihlal eden davranışlarına rağmen Moskova'ya ticari haklar verildi. Osmanlı topraklarından Rusya'ya baharat, ipekli kumaşlar ve kadife gönderilirken, kuzeyden kürk, cıva ve keten gibi mallar alınıyordu.

Birkaç yıl sonra, 1499'da Aleksis Kolokvastov aynı amaçlarla Osmanlı Devleti'ne geldi. Ruslar'ın Büyük Prensi'nin o dönemlerde de en büyük endişesi tebaasına Karadeniz ticareti için bazı avantajlar sağlamaktı.

İki devlet arasındaki ilişkiler, siyasi bir mana taşımasa da 1492'den itibaren uzun süre dostane devam etti. Kırım Hanı Mengli Giray'ın 1502'de Altınordu Devleti'ni ortadan kaldırmasından sonra Ruslar için "Tatar Boyunduruğu" dönemi sona erdi. Moskova Knezliği, bağımsızlığını kazandıktan sonra yavaş yavaş büyüdü. Bu yıllarda Ruslar, Osmanlılar'a karşı bir tehlike teşkil etmedikleri gibi Lehistan-Litvanya Devleti'ne karşı müttefiktiler.

Moskova Büyük Prensi ve Osmanlı Devleti arasındaki dostane ilişki, Yavuz Sultan Selim döneminde biraz daha canlılık kazandı. Yavuz Sultan Selim, 1512'de tahta geçişini Büyük Prens Vasili'ye bir elçi ile haber verdi. Vasili 1514'te gönderdiği elçiyle iki ülke arasındaki mevcut dostluğu yeniledi. 1515'te Kırım Hanı ile anlaşmazlıkları için sultanın yardımına başvurdu. Vasili aynı amaçla 1520'de de Yavuz'a elçi gönderdi. Ancak elçilik heyeti öncekinden ileri bir netice alamadı. Osmanlı sultanı, Kırım Tatarları için Rusya'ya yardım etmese de, Rus tüccarlarının özellikle Azak için ticaret imtiyazlarını onaylamıştı.

Kanunî Sultan Süleyman, Moskova Prensi Vasili'nin kendisine 1523'de gönderdiği elçi Johann Morosov'u gerçi nazik bir

Scanned by CamScanner

biçimde karşıladı, ama eski dostane ilişkileri canlandırmadı. Rus Prensi'nin 1526'da Macaristan seferi sırasında sultanı Belgrad'da karşılamak üzere aynı amaçla gönderdiği iki elçi, hiçbir iz bırakmadan ortadan kayboldular. Vasili'nin 1531 Nisan'ında Kanunî'ye bu yüzden gönderdiği bir mektuba da cevap verilmedi ve girişimler sonuçsuz kaldı.

Vasili'nin oğlu ve ilk Rus Çarı olan Dördüncü İvan, tahta çıktıktan yedi yıl sonra Osmanlı yönetimiyle dostane ilişkileri tekrar kurmaya çalıştı. Ancak çabaları ilk başlarda başarılı olacakmış gibi görünse de, kalıcı bir durum sağlanamadı. Aksine Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Osmanlı'ya tâbi Kırım Tatarları ile Moskova arasında sürtüşmeler ve Rusya'nın Müslüman hanlıklara yayılması yüzünden düşmanlığa dönüştü.

Dördüncü İvan, yani Korkunç İvan 1552 Kazan'ı işgal etti. Ardından 1556'da da Astrahan'ı ele geçirince bölgedeki Müslüman halktan gelen şikâyetler iki devlet arasındaki ilişkileri bozdu. Ruslar'ın desteklediği Kazaklar'ın Osmanlı topraklarına yağma saldırıları da ilişkinin gerginleşmesinde önemli rol oynamıştı. Korkunç İvan'ın işgal ettiği Müslüman hanlıklarını kurtarmak için 1569'da yapılan Ejderhan seferi bir netice vermedi.

17. yüzyılın ortalarında Ukrayna'ya kimin hakim olacağı meselesi yüzünden iki devlet savaştı. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, 1678'de Ukrayna'ya girerek Çihrin Kalesi'ni kuşattı ama kesin bir netice alamadı.

Rusya, Türk ordusunun 1683'teki İkinci Viyana kuşatmasında mağlup olması üzerine kurulan "Kutsal İttifak"a katılarak, 1686'dan itibaren Osmanlılar'la savaştı. Savaşın sonunda 1700'de imzalanan İstanbul Antlaşması'yla Ukrayna'daki Osmanlı nüfuzu sona erdi ve Karadeniz kıyısındaki Azak Kalesi, Ruslar'a verildi.

İsveç Kralı Demirbaş Şarl, 1709'da Poltava Muharebesi'nde mağlup olup Osmanlı İmparatorluğu'na sığınınca Osmanlılar ile

Scanned by CamScanner

Ruslar arasındaki ilişkiler tekrar gerginleşti ve 1711'de iki devlet arasında savaş çıktı. Petro, Prut Antlaşması'yla düştüğü zor durumdan kurtuldu, ancak Osmanlı toprakları ile ilgili hayallerine de veda etti.

Avusturya ve Rusya birleşerek 1736-1739 yılları arasında Osmanlı'ya savaş açtılar. Ancak savaşın galibi Osmanlı İmparatorluğu idi. 1739'da imzalanan antlaşma ile Rusya'yla uzun sürecek bir barış dönemine girildi. 29 yıl süren barış Osmanlılar açısından tam bir rehavet dönemi oldu. 1768'den sonraki Rus savaşlarında ise İngiliz ve Fransızlar'ın desteğini aldığımız 1853'teki Kırım Harbi hariç, hepsini kaybettik.

Scanned by CamScanner

Rus Elçisine Fırlatılan Ayakkabı

Dünyanın çeşitli yerlerinde liderlere protesto için ayakkabı fırlatma modası başladı. Aslında bu modanın ilk başlatıcısı 19. yüzyılın başlarında Süleymaniye Camii'ni gezen Rus elçisine ayakkabı fırlatan medrese talebeleriydi. Ancak ayakkabı fırlatan talebelerin ikisi bu yüzden asılmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri Eski Başkanı George W. Bush, 2008'de ziyaret için gittiği Bağdat'ta bütün dünyaya Irak'a nasıl "demokrasi getirdiklerini" anlatırken salon birden bire karıştı. Korumalar, başkanın etrafında kuş dahi uçurtmayacak güvenlik tedbirleri almışlar fakat bir çift ayakkabının kanatlanacağını hesaba katmamışlardı. Iraklı Gazeteci Muntazır El- Zeydi, salondakilerin şaşkın bakışları arasında ayakkabılarını yıldırım hızıyla çıkartıp peş peşe Bush'a doğru fırlatmıştı.

Ayakkabılar, Başkan Bush'a isabet etmeseler de o günden itibaren protestocuların en gözde silahı oldular. Ayakkabı fırlatma yöntemi, protesto aletiyle hedefe yaklaşmanın kolaylığı ve eylemi duyuracak onlarca kameranın kendiliğinden hazır bulunması gibi avantajlarıyla geleneksel yöntemlerin pabucunu dama attı. Bağdat'ta havalanan ayakkabılar iki yıldır bir türlü yere inmedi. Uluslararası Para Fonu Başkanı Dominique Strauss-Kahn, İngiltere Eski

Scanned by CamScanner

Başbakanı Tony Blair ve Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu ayakkabıların hedefindeki isimlerden bazılarıydı.

Muntazır El Zeydi, eyleminde Türkiye'de üretilen ayakkabıları kullanmıştı. İmalatçılarımız, protesto alışkanlıklarını altüst eden bu ayakkabılara büyük bir hassasiyetle sahip çıktılar. Bu konuda çok şey yazıldı çizildiyse de 1801 Nisan'ında İstanbul'da benzer bir eylemin yapıldığı hiç gündeme gelmedi. Dönemin Rus Elçisi General Vasiliç Stepanoviç Tamara, Süleymaniye Camii'ni gezmek isteyince takunyalarla ve kaldırım taşlarıyla protesto edilmişti.

General Tamara, sancılı bir dönemde, 1798'de büyükelçi sıfatıyla İstanbul'a geldi. 1789 Fransız İhtilâli, Avrupa'da bütün taşları yerinden oynatmıştı. Fransa'da ilân edilen genç cumhuriyet ile yaşlı kıtayı "Fransız hastalığından" kurtarmak için biraraya gelen krallar arasında kanlı bir hesaplaşma başladı. Fransa, 1795'de Toskana, Prusya, Hollanda ve İspanya'ya üstünlüğünü kabul ettirdi. Napolyon Bonapart, 1797'de Avusturya'yı dize getirip, Dalmaçya sahilleri ile Korfu, Zenta, Ayamavra ve Kefalonya gibi stratejik adaları Fransa topraklarına kattı. Napolyon'un yeni hedefi, Osmanlı İmparatorluğu'na ait Mısır'ı işgal edip Hindistan'a giden ticaret yolunun hâkimiyeti ele geçirerek en büyük düşmanı İngiltere'nin şahdamarını kesmekti.

Avrupa'nın topyekün bir savaş alanına dönmesi başlangıçta Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun işine gelmişti. Rusya, bu keşmekeşten istifadeyle 1795'de Avusturya ve Prusya'yı Polonya topraklarını tamamen paylaşmaya razı edip sınırlarını genişletti. Osmanlı İmparatorluğu da, değişen dünyanın ihtiyaçlarına cevap veremeyen kurumlarını Üçüncü Selim'in Nizâm-ı Cedid adı verilen reformları çerçevesinde elden geçirme fırsatı buldu. Ancak Napolyon'un son zaferiyle Balkanlar'a el atması ve Akdeniz'i Fransız gölü haline getirmeye hazırlanması, hem Rusya hem de Osmanlı İmparatorluğu için kabul edilemez bir meydan okumaydı.

Scanned by CamScanner

Rusya, bu şartlar altında İstanbul'a General Tamara'yı elçi olarak gönderdi. General Tamara, İstanbul'a gelir gelmez Rusya'nın varlığı kendisi için çok gerekli olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa tarafından yok edilmesine izin vermeyeceğini açıkladı. Elçiye göre, "Çar hazretleri, gerek devlet menfaatleri gerekse ülkesinin doğal konumu yüzünden Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderi ile yakından ilgileniyordu. Osmanlılar, yalnızca çara yöneldikleri takdirde sürekli denize açılmaya hazır olan Rus donanmasının Karadeniz'de yardımlarına koşacağından emin olabilirlerdi. Fransızlar'ı Akdeniz'den kovmak için derhal Osmanlılar'la Ruslar arasında İngiltere'nin de dahil edileceği bir askeri ittifak kurulmalıydı".

Osmanlı yönetimi ise, 1768-1774 ve 1787-1792 yılları arasındaki savaşlarda ağır mağlubiyet alıp başta Kırım olmak üzere birçok toprağını kaybettiği Rusya'ya güvenmediğinden kuzeyden gelen yardım teklifini önce soğuk karşıladı. Üstelik Arabistan'daki Vehhabî ayaklanması ve Rumeli'deki Pazvandoğlu Osman Paşa isyanı henüz bastırılamamıştı.

Napolyon komutasındaki bir Fransız ordusunun 1798 Temmuz'unda İskenderiye'ye çıkarma yapması ve ayın sonlarına doğru Kahire'yi işgal etmesi durumu değiştirdi. Osmanlılar denize düşen yılana sarılır diye Ruslar'a yanaştılar. General Tamara'ya Osmanlı İmparatorluğu'nun ittifaka hazır ve gönül olduğu söylendi. İngiliz Amiral Nelson'un 1 Ağustos'ta Abukır'da Fransız donanmasını yakması, ümitleri biraz daha yeşertti. Üçüncü Selim, 2 Eylül'de Fransa'ya resmen harp ilan etti. Rusya, İngiltere ve Sicilyateyn 1799'un ilk günlerinde Osmanlılarla ittifak anlaşması imzaladılar.

Osmanlı ve Rus donanması, Yedi Ada'yı ele geçirerek Mısır'daki Fransız birliklerinin ikmal yollarını kesti. Cezzar Ahmed Paşa'nın İngiliz donanmasının da yardımıyla 1799 Mayıs'ında Akkâ'daki parlak galibiyeti, Napolyon'un Doğu hayallerine büyük darbe

Scanned by CamScanner

indirdi. Kahire'ye çekilen Napolyon, 25 Temmuz'da Osmanlı ordusunu mağlup ederek durumunu bir nebze düzeltti. Ancak Fransız ordularının Avrupa'da koalisyon güçleri karşısında peş peşe mağlubiyetler alması üzerine 22 Ağustos'ta Mısır'ın idaresini General Kleber'e havale edip Fransa'ya döndü.

General Kleber'le Sadrazam Yusuf Ziyaeddin Paşa arasında yapılan yazışmalar, 28 Ocak 1800'de Fransızların Mısır'ı boşaltması hakkında El-Ariş Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla neticelendi. Esaslarını İngiliz Amiral Sidney Smith'in belirlediği anlaşmaya göre, üç aylık ateşkes sonunda Fransız askerleri savaş araç gereçleriyle memleketlerine dönebilecek, yolculuk için gerekli gemileri ve yol masraflarını Osmanlılar karşılayacaktı. Lâkin ne Londra hükümeti, ne de Napolyon anlaşmayı onaylamadı. Osmanlı yönetimi de kendi topraklarında, kendisine ait olmayan bu savaşı sürdürmek zorunda kaldı.

Rusya, Fransa'yı Akdeniz'den söküp atmak hususunda savaşın ilk yıllarında sergilediği heyecanı yitirmişti. Rus Çarı, El-Ariş'teki müzakereler sırasında Sir Sidney Smith'in Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğu'nun en tehlikeli düşmanı olarak göstermesine çok kızdı. İngilizler'in 20 Eylül 1800'de Malta'da Fransızlar'ı mağlup edip adaya yerleşmesi gerginliği daha da tırmandırdı. Zira Rus Çarı, adanın gerçek sahipleri olan ve Napolyon tarafından buradan kovulan Malta Şövalyeleri'nin hamiliğini üstlenmiş, daha sonra Papa Altıncı Pius'un rızasıyla tarikatın başına geçmişti. Bu yüzden İngiltere'nin Malta'yı işgalini ada üzerindeki meşru hakkının ihlali saydı ve Rusya'da bulunan bütün İngiliz gemilerine el koydurdu.

Artık her yerde, Rusya'nın koalisyondan ayrılacağı, birliklerini Akdeniz'den geri çekeceği ve İngiltere'ye duyduğu kızgınlıkla Fransa'ya yakınlaşabileceği konuşuluyordu. Bu söylenti, İstanbul'da büyük bir endişe doğurdu. Rus Elçisi General Tamara, çarlarının birliklerini geri çekse bile Osmanlılar'la yaptığı ittifaka sadık

Scanned by CamScanner

kalacağı ve yükümlülüklerini eksiksiz bir şekilde yerine getireceği hakkında güvence vererek ortalığı bir nebze yatıştırdı. Bu arada İstanbul'a Çar Paul'un öldüğü ve yerine 12 Mart 1801'de oğlu Birinci Aleksandr'ın geçtiği haberi geldi. Yeni çar, tahta çıkar çıkmaz bir bildiriyle babasının politikalarını terkedeceğini ve babaannesi İkinci Katerina'nın izinden gideceğini ilân etti.

İkinci Katerina, 1762 ile 1796 arasındaki iktidar dönemini adeta Osmanlı İmparatorluğu'nu tarihten silmeye adamıştı. Kırım'ı önce Osmanlı topraklarından kopartıp sonra işgal etti, yüzbinlerce Müslüman'ın vatanlarından kopup Osmanlı topraklarına göçmesine sebep oldu ve "Grek Projesi" adıyla anılan bir planla Bizans İmparatorluğu'nu diriltmeye çalıştı. Birinci Aleksandr'ın Osmanlı-Rus ittifakının resmen geçerli olduğu bir dönemde İkinci Katerina'nın politikalarına sahip çıkması, İstanbul'da nefretle karışık bir tedirginlik uyandırdı.

Osmanlı yönetimi, Mısır'daki mücadele hâlâ devam ederken ve İngilizler'in savaşı sadece Osmanlılar'a yardım olsun diye canla başla sürdürmedikleri gün yüzüne çıkmışken yeni Rus çarına karşı sert bir tepki gösteremedi. Ancak Çariçe Katerina'nın hayaleti, özellikle İstanbul'daki Müslüman ahalinin gönlünde zamanın henüz tedavi edemediği yaralara tuz biber ekti. Aslında halk, Mısır savaşının ilk günlerinde bile Ruslar'la yapılan ittifaktan rahatsız olmuştu. Nitekim Prusya Elçisi Knobelsdorf, 1799 sonlarında kralına, "Her ne kadar Bâbıâli'nin, yani Osmanlı yönetiminin, Rusya ile bugünkü ittifakı iki hükümeti yakınlaştırmış olsa da bu ittifak Ruslar'a karşı kinini hiç saklamayan Türk halkının zihnini etkilememiştir" diye yazmıştı.

General Tamara, tam da Rus aleyhtarı havanın ufku sardığı günlerde zamansız bir adım attı. Üstlendiği diplomatik görevin ağır yükünden sıyrılıp İstanbul'un muhteşem camilerini yakından görmek istedi. Bu ziyaret için önce padişahtan özel izin almak zorundaydı. 1801 Nisan'ında kendisi, eşi, elçilik personeli, Napoli

Scanned by CamScanner

elçisi ve İsveç maslahatgüzarı adına başvuruda bulundu. Sultan Üçüncü Selim, istenen izni verdi. Bâbıâli, yani Osmanlı hükümeti de her ihtimale karşı ziyaretçilerin yanına bir miktar asker tahsis etti. Heyet, bu sayede İstanbul'daki dört büyük camiyi hiçbir hadise yaşanmadan gezdi. Süleymaniye Camii'ne geldiklerinde ise beklenmedik bir tepkiyle karşılaştılar.

Süleymaniye kayyumbaşısı, yani camii hizmetlilerinin başı ziyaretçilere etrafı gezdirmeye başladı. Ancak bu sırada civardaki suhteler, yani medrese talebeleri biraraya toplandılar ve elçi ile yanındakilerin içeriye girmelerine müsaade etmediler. General Tamara ve beraberindekiler ellerindeki izne istinaden camiyi gezmekte ısrar edince işler çığırından çıktı. Galeyana gelen suhteler, ayaklarındaki takunyaları ve etraftan söktükleri kaldırım taşlarını camiye girmeye çalışan yabancılara fırlattılar. Bir Rus albay, taş ve takunya darbeleriyle ağır yaralanırken, Napoli elçisi hafif yaralar aldı. General Tamara'nın eşi, baygın bir hâlde kavganın olduğu yerden uzaklaştırıldı.

Suhtelerin takunyaları, Osmanlı yönetimini hayli zor durumda bıraktı. Savaş dönemlerinde bile can güvenlikleri teminat altına alınmış olan elçiler, İstanbul'un orta yerinde saldırıya uğramışlardı. Mesele uluslar arası bir krize dönüşmeden sorumluların yakalanması için harekete geçildi. Yeniçeri ağasının yokluğunda İstanbul'un emniyetini sağlayan sekbanbaşıya, hemen kayyumbaşı ile diğer şahitleri sorguya çekip hadiseye karışanları tespit etmesi ve yakalaması emredildi. Saldırıyı gerçekleştirenler medrese talebeleri olduğundan şeyhülislâmdan da suçluların yakalanmasına kimsenin müdahale etmemesi hakkında bir fetva alındı.

Hükümet, Rus elçinin ayaklar altına alınan onurunu tamir etmek için bazı adımlar attı. Osmanlı dışişlerini yürüten reisülküttap, bir adamını General Tamara'ya yollayıp resmen özür diledi. Sadrazama vekâlet eden kaymakam, kuru bir özrün yeterli gelmeyeceği düşüncesiyle Sultan Üçüncü Selim'e, General Tamara

Scanned by CamScanner

ile eşine 2.500 guruş değerinde iki hediye bohçası gönderilerek devletçe hatırlarının alınmasını teklif etti. Üçüncü Selim, kaymakamın önerisini, "Bak nedir şu vakitsiz olan hezeyana! Elçi elbette taltif olunsun ve efendimiz duymasın yoksa bizi azarlar denilerek özür dilensin. Hediye de gönderilsin. Maazallah böyle vakitte!" diyerek olumlu karşıladı. Maliyeden sorumlu defterdar efendi, takdim edilecek hediyeleri hazırlamakla görevlendirildi.

General Tamara, korkulanın aksine nispeten ağırbaşlı davrandı. Yaşananlardan dolayı Osmanlı Devleti'ni suçlamadı. Hem kaymakamın hem de reisülküttabın hususi adamlar yollayarak özür dilemelerini diğer elçiler nezdinde kendisi için yeterli gördü ve hediye bohçalarını yakışık almayacağı gerekçesiyle geri çevirdi. Saldırının asıl tahrikçilerinden birkaçının idam, hadisede parmağı olanların sürgün, kavgada bulunup da pek kabahati olmayanların önce Bâbıâli'de azarlanmalarını, sonra sokaklarda teşhir edilerek Süleymaniye Camii avlusuna götürülüp halkın gözleri önünde dövülmelerini istedi. Başına gelenleri ve kendisinden nasıl özür dilendiğini, olası dedikoduların önünü almak için Rusya'ya "hafifçe" yazmak zorunda olduğunu söyledi.

Üçüncü Selim, bu isteği "Güzel amma alenen Süleymaniye avlusunda suhtelerin dövülmeleri bir türlü olamaz. Bu madde için bütün suhteleri idam mümkündür. Lâkin halk arasında alenen talebe darbı görülmüş işitilmiş şey olmadığından buna cesaret olunamaz. Bu maddeye sebep olan fesat çıkaranlar idam ve sürgün olunup, cezalandırma ve azarlama her ne ise alenen olmayacak şekilde düzen veriniz. Yoksa daha kötü olur ha!", diyerek Rus elçinin cezaların infazı yöntemini kabul etmedi.

Devletin başına büyük dert açan takunyalı eylemi gerçekleştirenlerden bazıları kısa sürede yakalandı. Kaymakam ve şeyhülislâm, suçluların nasıl cezalandırılacağı hususunda kendi aralarında yaptıkları görüşmeler neticesinde hem padişahın çekincelerini giderecek hem de General Tamara'nın taleplerini

Scanned by CamScanner

karşılayacak bir ara yol buldular. Buna göre, tutuklanan 18 kişiden ikisinin asıl tahrikçi oldukları için Rumeli Hisarı'nda idam edilmeleri, idamların saldırıya uğrayan elçilerin adamlarının gözleri önünde yapılması, iki kişinin aynı kalenin zindanında hapse atılması, 14 kişinin de hadiseye karışmalarına rağmen cürümleri az olduğundan Bâbıâli'de alenen yirmişer değnek vurularak serbest bırakılması kararlaştırıldı.

Elçilerden, idam ve hapis cezalarıyla ilgili herhangi bir eleştiri gelmedi. Ancak 14 suhtenin, şeyhülislâm, nakibüleşraf ve kazaskerlerin tayin ettikleri adamlar huzurunda Bâbıâli'de alenen yirmişer değnek vurularak serbest bırakılmaları pek beğenilmedi. Bâbıâli'de bulunan Rusya tercümanı Konton, reisülküttaba, "Bu şekilde cezalandırma devletlerle alay etmektir" diyerek memnuniyetsizliğini açıkça ifade etti. Reisülküttap, Konton'u, "Bunların suçu sabit olmadığından bu şekilde hafifçe cezalandırıldılar. Tahliye edilmeleri de sadece diğer arananların ele geçmesi içindir" sözleriyle ikna etmeye çalıştıysa da tercüman itirazlarını sürdürdü.

Üçüncü Selim'in de yakından takip ettiği bu konu devlet yazışmalarına şu yekilde geçmişti:

"Padişahım,

Bugün bu bendeleri ayağınıza yüz sürmek için gelirken divan-ı hümayun tercümanı reis efendi tarafından Rusya elçisine gönderilmiş. Adı geçen tercüman varıp, dünkü vakadan ötürü Osmanlı devlet adamlarının üzüntülerinin tariften uzak olduğunu söyledikten sonra bu konuda etraflı açıklamalar yaparak özür dileme meselesinin kendisinin arzusuna göre düzenleneceği ve bu özür Osmanlı Devleti'nin kendi işi olduğundan uygun şekilde icrasına dikkat edileceği gibi hususları gereğince ifade etmiş. Elçi bunun üzerine, "Bu konuda Osmanlı Devleti'nin asla dahli ve rızası olmağını bildiğimden ve özellikle şimdiye kadar gerek benim hakkımda, gerek diğer elçiler hakkında padişahın daima gönül okşayan bir şekilde muamelelerini müşahede

Scanned by CamScanner

eylediğimizden başka diyecek bir şeyim yoktur. Ansızın gelişen bir vaka olarak böyle bir şey oldu.

Dünkü gün reis efendi ve daha sonra kaymakam tarafından hususi adamlar gönderilmesi bile akranlarım arasında bana kâfi olmuştur. Lâkin bir husus vardır ki, ben durumu devletime yazmaya mecburum. Zira yazmasam her hâlükârda başka taraflardan yazılarak günden güne mübalağalar vaki olur. Başka türlü anlaşılır. Bundan dolayı özür dileme şeklini de yazmak gerekir ki gerçek durum anlaşılsın. Bu işe cesaret edenler üç sınıfta değerlendirilsin: Asıl tahrikçilerin birkaçı idam, kalanlardan hadisede parmağı olanlar sürgün ve kavgada bulunup da pek kabahati olmayanlar da Süleymaniye Camii avlusunda alenen darb edilsin. Sonuncular önce Bâbıâli'de tomruktan, yani suçluların hapsedildiği yerden, kethüda bey odasına ve oradan reis efendi odasına getirtilip azarlandıktan sonra darb için cami avlusuna gönderilsin.

İdam edilecekler kale ve hapiste infaz olunacakları için görülmeyeceklerinden, insanlar, bu darb olunanları Bâbıâli'de ve sokakta görürler. Belki bizim tebaamızdan hazır bulunlar da Bâbıâli'den bunların peşi sıra gidip dayak atılmasını izler ve ırzımızın muhafaza edildiğini anlarlar. Böylece yazdıkları kâğıtlara bunları da eklerler. Böylece ilgili yerlerde durum öğrenilir. Ben de devletime hafifçe yazarım. Ancak bu hususu Prusya, Sicilyateyn ve İsveç elçilerinin Petersburg'da olan elçilere her hâlükârda yazacakları malum olduğundan onların da benim yazdıklarıma uygun biçimde hafif yazmaları Bâbıâli'deki tercümanlarına söylensin. Mesele bu şekilde düzenlenirse devletim de kabul eder.

Şimdi siz de gelip durumu ifade ettiğiniz için hiç kırgınlığım kalmamıştır" demiş. Ayrıca almayı reddettiği bohça konusu münasip tarzda gündeme getirildiğinde, "Gerçekten de kabul edilmemesi yakışmaz, ancak böyle bir mesele dolayısıyla benim hediye kabulüm de hiçbir şekilde uygun olmaz" demiş. Tercümanla yaptığı müzakere neticesinde bohçayı zaruretten ötürü kabul edemeyeceğini söyleyip, özür dilemek için Paris tercümanını bana

Scanned by CamScanner

göndermeye karar vermiş. Böylece elçinin kırgınlığı kalmadı. Suhtelerden de yakalananlar hapsedildiğinden başka, sekbanbaşı ağaya ve diğer lazım gelenlere kati uyarılar ve hatırlatmalar yapıldığından tahrikçiler her yerde aranmaktadır. Şeyhülislâm efendinin görevlendirdiği adam da medrese müderrisleri marifetiyle arama yapmaktadır. Emir ve ferman padişahım hazretlerinindir".

Üçüncü Selim'in Cevabı:

"Kaymakam Paşa,

Güzel amma alenen Süleymaniye avlusunda suhte darbı, yani medrese öğrencilerine dayak atılması, bir türlü olamaz. Bu madde için bütün suhteleri idam mümkündür. Lâkin halk arasında alenen medrese talebesinin dövülmesi görülmüş işitilmiş şey olmadığından buna cesaret olunamaz. Bu hadiseye sebep olan fesatçılar idam ve sürgün olunup, cezalandırma ve azarlama her ne ise alenen olmayacak şekilde düzen veriniz. Yoksa daha kötü olur ha!"

"Padişahım,

Süleymaniye Camii'nde meydana gelen hadise dolayısıyla gerek Rusya elçisi, gerekse onunla birlikte olan Sicilyateyn elçisi ve İsveç maslahatgüzarının gönüllerinin alınmasına nasıl gayret edildiği ve bir taraftan da bu işe cesaret eden suhtelerin araştırılıp yakalanarak hapsedilmekte oldukları size yazılmıştı. Bu alçakça işe cesaret eden suhtelerden elebaşları olan dört neferin yakalanarak Boğazkesen Kalesi'ne gönderilmesine, bunlardan ikisi asıl tahrikçi olduklarından adı geçen kalede cezalarının infazına, diğer ikisinin de aynı kalenin zindanına konulmasına, iki kişinin cezalarının icra edildiğini görmeleri için adı geçen elçilerin birer adamlarının orada bulunmasına, suç isnat edilen 14 nefer suhte hadiseye karışmışlar ise de fesadın sebebi olmayıp cürümleri az olduğundan onlara da alenen yirmişer değnek

Scanned by CamScanner

vurularak tahliye edilmelerine şeyhülislâm efendi ile görüşülerek karar verilmiştir.

Buna binaen şeyhülislâm efendinin tayin ettiği büyük kavuklu tabir olunan bir adam, nakibüleşraf çavuşu ve kadıasker efendilerin başçuhadarları huzurunda Bâbıâli'de alenen adı geçen suhtelere yirmişer değnek vurılarak tahliye edilmeleri, yukarıda söylenen dört suhte Boğazkesen Kale'sine gönderilmiş olduklarından yazıldığı üzere ikisinin cezalarının infazı ve diğer iki neferin de bu kalede hapsedilmesi uygun bulunursa emir ve ferman padişahım hazretlerinindir.

Zikrolunan 14 nefer suhtenin suçları tahakkuk etmeyip, fakat orada oldukları için yirmişer değnek vurularak tahliye edildiklerini Bâbıâli'de bulunan Rusya tercümanı öğrenince reis efendi kullarına gelip "bu şekilde cezalandırma devletlerle alay etmektir" demiş. Bunun üzerine reis efendi, "Bunların suçu meydana çıkmadığından bu şekilde hafifçe cezalandırıldılar. Tahliye edilmeleri de sadece diğer arananların ele geçmesi içindir" demiş. Ancak tercüman itirazına devam edince, reis efendi Prusya tercümanını elçisine gönderip, "Osmanlı Devleti tarafından bu konuda özür dilenmesine gereğinden fazla gayret edildiği malumdur" diyerek Rusya elçisine etrafıyla ifade eylemesini anlattığı bilgilerinize sunulur, emir ve ferman padişahımdır".

Üçüncü Selim'in Cevabı:

"Yazıldığı şekilde uygulansın".

"Padişahım,

Bazı Rusya elçiliği çalışanlarının selâtin camilerini gezmelerine izin verilmesi için Rusya elçisi tarafından bir dilekçe takdim edilmesi üzerine, adı geçen camileri kendilerinden öncekiler gibi ziyaretlerine müsaade edilmesine dair yüce emriniz bana gönderilmişti. Buna binaen zikredilen sefaret çalışanları, elçinin eşi, başka bir elçi eşi ve adı geçen elçi, Bâbıâli'den tayin

Scanned by CamScanner

olunan memurlar ile camileri ziyarete gittiler. Diğer camileri gördükten sonra Süleymaniye Camii'ne gelip kayyumbaşısı ve yanlarındaki zabitler ile gezerlerken birkaç suhte bunlara saldırıp elçiyi, eşini ve diğer sefaret çalışanlarını darbetmiş ve bir sefaret çalışanın başını yarmış. Derhal sekbanbaşı ağa kullarına bir ferman gönderildi ve saldırganlar her kimler ise kayyumbaşı ile diğerlerinden sorularak alelacele yakalanıp hapsedilerek layık oldukları şekilde cezalarının verilmesi için Bâbıâli'yi haber verilmesi tembihlendi. Adı geçen kimselerin yakalanmasına kimsenin müdahale etmemesi için şeyhülislâm efendi tarafından da Ağakapısı'na büyük kavuklu adlı bir memur gönderildi. Ancak yaşananlar çirkin bir durum olmasının yanı sıra, adı geçen elçiyi kendi milleti nezdinde bir hayli utandırdığından elçinin itibarının iadesi için taltifi gereklidir. Reisülküttap efendi kulları tarafından her ne kadar güzel sözlerle gönlünün kazanılmasına hemen başlanmış ise de hadise gerçekten çirkin bir iş olduğundan adı geçen elçinin devletçe taltifiyle hatırının alınması lazımdır. Bu yüzden elçiye iki bin beş yüz guruş kıymetinde ve zevcesine de aynı şekilde o kıymette birer adet bohçanın defterdar efendi kulları marifetiyle hazırlanması ve benim adıma hatırının sorularak gönlünün alınması münasip görülmüştür. İzniniz olursa söylenen bohçalar hemen hazırlanacak ve benim tarafımdan hatırı sorularak taltif merasimi icra olunacaktır. Emir ve ferman padişahım hazretlerinindir".

Üçüncü Selim'in Cevabı:

"Bak nedir şu vakitsiz olan hezeyâna! Elçi elbette taltif edilsin ve efendimiz duymasın yoksa bizi azarlar denilerek özür dilensin. Hediye de gönderilsin. Maazallah böyle vakitte!"

Yaşanan küçük çaplı kriz, nihayet Prusya elçisinin devreye sokulmasıyla aşıldı. General Tamara, 1802'nin başlarında, Osmanlılar'la Ruslar arasında yeni bir krizin kapıda olduğu günlerde İstanbul'daki görevini tamamlayarak ülkesine döndü.

Scanned by CamScanner

Hollanda'ya Osmanlı Desteği

Burgonya Dükü İkinci Felibe, 1384'te evlilik yoluyla Fransa hakimiyeti altındaki, bugünkü Hollanda, Belçika ve Fransa'nın kuzey topraklarından oluşan Flandr bölgesini ele geçirdi. Burgondiya Dükalığı, 1467-1477 yılları arasında merkezi idarenin kuvvetlendiği Cesur Charles döneminde Fransa'ya direkt olarak bağlandı ve mahalli prensliklerin yetkileri azaldı.

Charles'ın kızı Marrie ile sonradan Roma Cermen İmparatoru olacak Avusturya Arşidükü Birinci Maksimilan'in evliliğinden doğan çocukları Birinci Felibe, Flandr bölgesinin hâkimi oldu. Birinci Felibe, daha sonra evlilik yoluyla İspanya Kralı olunca Flandr toprakları İspanya Habsburg hanedanının yönetimine girdi. Felibe'nin oğlu Şarlken 1519'da Kutsal Roma Cermen İmparatoru seçildikten sonra 17 vilayetten oluşan Flandr bölgesi imparatorun tayin ettiği genel valiler tarafından yönetildi.

Flandr şehirleri, 16. yüzyılın başlarından itibaren Antwerp tüccarının Almanya ile kurduğu sıkı ticarî ilişkiler sayesinde Protestanlığın kurucularından Martin Luther'in fikirleri ile tanıştı. Luteran düşünce kısa sürede revaç buldu. Şarlken, kendi doğum yeri olan bu bölgede (bugünkü Belçika'nın Ghent şehri), "dinsizliğin" yayılmasını önlemek için Luther'in bütün kitaplarını

Scanned by CamScanner

toplattırıp, İspanya'daki vahşi Engizisyon yöntemlerini buraya taşıdı. 1523'de Brüksel'de iki kişinin "dinsiz" oldukları için yakılmalarını Engizisyon'un yeni ölüm emirleri takip ettiyse de Lutherciliğin yayılması durdurulamadı. 1550'den itibaren Protestanlığın bir başka kolu olan Calvinizm'in Flander'e girmesi ise Hollanda'nın ortaya çıkmasına zemin hazırladı.

Şarlken, 1555'te tahttan feragat edip, ülkesini ikiye böldü. Avusturya Ferdinand'ın, İspanya, Milano, Napoli ve Flandr ise İkinci Felibe'nin payına düştü. İkinci Felibe, Flandr'daki Protestanlara karşı babasından daha sert bir tutum benimsedi. Burayı tamamen İspanya'ya bağlamak üzere, güneydeki Flaman bölgesini Kont Egmont'a, kuzeydeki Hollanda, Zelanda ve Utrecht'in idaresini de Oranje Prensi William'a verdi. İkinci Felibe, 1559'da gayr-i meşru kızkardeşi Margaret'i Flandr'da kendi yerine naib olarak bırakıp İspanya'ya gitti.

Yıllardır baskılardan bunalan Flandr Protestanları, memleketlerinde yeni Katolik piskoposlukları kurulması kararı üzerine 1566'da isyan bayrağını açtılar. Prens William, bu aşamada ayrılıkçı Calvinistlerin liderliğini üstlenmedi, ancak tarihe "İkona İsyanı" olarak geçecek bu hareketi bastıracak herhangi bir tedbir de almadı. Bu yüzden olayların daha da büyüdüğünü gören Naibe Margaret, asilerden ve William'dan imparatora sadakat yemini etmelerini istedi. Ret cevabı alınca da ordusuyla birlikte Antwerp'e yürüyerek burada toplanan Calvinistleri dağıttı. Asilerin lideri Brederode ve az sonra da William Almanya'ya sığındı.

İspanya Kralı İkinci Felibe, isyan karşısında en büyük hatasını yaptı ve şahsen bölgeye gitmek yerine Brüksel'den Flandr'ı yönetmek üzere Alva dükünü bir orduyla birlikte 1567'de vali olarak buraya gönderdi. Alva dükü, Flandr'ı baskıcı bir yönetim anlayışı ile zapturapt altına almaya çalışınca huzursuzluk ve İspanyollara yönelik nefret azalacağı yerde günden güne arttı.

Scanned by CamScanner

Osmanlı'dan Yardım İsteniyor

Brederode 1568'de ölünce isyanın tek lider haline gelen Prens William, Alva Dükü'ne karşı yürüttüğü ilk muharebelerde başarı kazanamadı. İspanyollara karşı korsanların yardımına başvurdu, fakat bu kimseler faydalı olsalar da otorite tanımaz tavırları ve vahşi yöntemleri ile pek de sevimli olmayan müttefiktiler.

Prens William, amacına ulaşabilmek için dışarıdan desteğin gerekli olduğunun farkındaydı. Bu yüzden hepsi de Katolik âleminin bayraktarı olan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun ya batı kanadı İspanya'nın ya da doğu kanadı Avusturya'nın baskısı altındaki Alman prensleri, Fransız Protestanları olan Huguenotlar ve İngiltere kraliçesi ile irtibat kurdu. Temasa geçtiği bu güçler, siyasi ve dini varlıklarını muhafaza ve müdafaa edebilmek için Osmanlılar'dan yardıma istemişlerdi. Prens William da aynı yola başvurdu ve bunun için de Josef Nasi'ye müracaat etti.

Josef Nasi, bir ara Antwerp'te bankacılık yapmıştı. İstanbul'a geldikten sonra da gerek Kanuni Sultan Süleyman gerekse İkinci Selim nezdinde itibarlı gördü. Osmanlı sarayı, Nasi'den Avrupa ahvali hususunda danışman olarak istifade ediyordu. Prens William, 1569'da gizlice Josef Nasi'ye bir mektup gönderip, İkinci Felibe'ye karşı Osmanlı yardımını temin etmesini istedi. Nasi, yardım talebini Osmanlı yönetimine iletti. Kıbrıs seferine hazırlanan Osmanlı idaresi, İspanya'nın Akdeniz'deki faaliyetlerini sınırlandıracak bu isteği müspet karşıladı.

"Flandire ve İspanya memleketlerinde Luteran Mezhebi üzere olan beyler ve beyzâdeler ve sâir Luterân Mezhebi ayânı"na bir nâme yazılarak, "kâfir" Katoliklere karşı mücadeleyi sürdürmeleri tavsiye ve istedikler zaman karadan ya da denizden destek gönderileceği vaat edildi. Yardım hususunu görüşmek ve koordine etmek için "ol tarafın dilini ve ahvalini bilen" güvenilir bir kimse olan Muharrem'in gönderileceği haber verilerek kendilerinin de

Scanned by CamScanner

derhal bir elçi yollamaları istendi. Keza İspanya'daki Müslümanlar'a (Moriskolar) gönderilen mektupta da, Luthercilerle gizlice irtibat kurup onlar Katoliklere karşı harekete geçtiğinde kendilerinin de savaşa dâhil olmalarını söylendi ve aynı şekilde yardım sözü verildi.

Araya Giren Engeller

Cezayir Beylerbeyi Uluç (Kılıç) Ali Paşa'nın, 1569'da İspanyol hâkimiyetindeki Tunus'u yeniden Osmanlı topraklarına dâhil etmesi sanki bu vaatlerin gerçekleştirileceğine dair bir işaretti. Ancak 1570'de Venedik'e ait Kıbrıs'ın fethi harekâtının uzaması, ardından Osmanlı donanmasının İnebahtı'da (1571) Don Juan komutasındaki müttefik Haçlı donanması tarafından mağlup ve neredeyse tamamen imha edilmesi durumu değiştirdi. Osmanlılar her ne kadar müttefiklerin beklemediği hızda yeni bir donanma kurup kapdan-ı deryalığa terfi ettirilen Kılıç Ali Paşa komutasında Akdeniz'de tekrar boy gösterdilerse de Don Juan 1573 sonbaharında Tunus'u İspanya donanmasıyla geri aldı.

Son gelişmeyle Doğu Akdeniz'e sıkışan Osmanlılar'ın, William'a doğrudan yardım göndermesi mümkün değildi. Zaten İspanya Kralı İkinci Felibe de, İnebahtı Deniz Muharebesi'nden sonra Flandr'a olan saldırılarını sıklaştırmıştı. Flandr'daki asi şehirler birer birer düşüyordu. Fakat buna rağmen Akdeniz'de alevlenen Osmanlı-İspanya mücadelesi zamanla Prens William'ın işine yaradı. İspanya Kralı İkinci Felibe'nin hazinesi, aynı anda hem Flandr hem de Osmanlı cephesinde sürdürülen savaşı daha fazla finanse edemedi. Prens William'ın elindeki Haarlem'i 1573'de altı aylık çetin bir muhasarayla alabilen İspanyol askerler, maaşları ödenmediğinden savaşa devam etmeyi reddettiler ve ücretleri ödeninceye kadar Antwerp'den ayrılmayacaklarını krala bildirdiler.

Scanned by CamScanner

Osmanlı yönetimi, Tunus'a yönelik bir harekât hazırlarken Flandr'daki çatışmaları bir kez daha harekete geçirmek istedi. Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa 1574 yılı başlarında yazdığı mektupta, araya 1570 Kıbrıs'ın fethi ve 1571 İnebahtı felaketi girdiğinden kendilerine yardım edilemediğini söylüyordu. Ancak o sene, yani 1574'te Tunus'a sefer düzenleneceğini ve bu mesele de halledildikten sonra ne zaman hazırlıklar tamam olup İspanya'ya karşı isyan edeceklerse, Osmanlı ordusunun da Cezayirliler ile birlikte karadan ve denizden yardım edeceğini müjdeledi. Lutheran taifesiyle, yani Almanya'daki Protestanlar'la gizlice haberleşip, onlarla aynı zamanda harekete geçilmesi de ayrıca tembihlendi.

İkinci Felibe, bir kez daha iki cepheli bir savaşın ortasında kaldı. Kralın güç bela para bulup maaşlarını ödediği İspanyol askerler, Flandr'da Leiden Şehri'ni kuşattılar. Fakat Prens William, deniz sularını tutan setleri yıktırıp bölgeyi bataklık hâline getirdi ve paniğe kapılan İspanyol ordusunu ağır bir mağlubiyete uğrattı. İkinci Felibe'ye bir kötü haber de Osmanlı cephesinden geldi. 1574 yazında Vezir Koca Sinan Paşa ile Kapudan Kılıç Ali Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, Tunus Şehri'ni ve 1535'ten beri İspanya'nın Akdeniz'deki en müstahkem üslerinden biri olan Halkulvad Kalesi'ni fethetti.

1576'daki İspanyol tenkil hareketine rağmen Kuzey Flandr'daki Protestan eyaletler 1579'da da "Utrecht Birliği" adıyla yedi vilayetten oluşan Protestan Hollanda Cumhuriyeti'ni kurdular. Güney, yani bugünkü Belçika, Katolik olarak İspanya idaresinde kaldı. Mücadeleye devam eden Hollanda Cumhuriyeti, Osmanlı'nın İspanya'ya karşı harekete geçmesi için İstanbul'da faaliyet gösterdiler.

Osmanlılar'ın 1578'den itibaren Şark'ta Sefevîler'le yıpratıcı bir savaşa girişmesi böyle bir yardımı engelledi. İspanya'nın saldırıları, bundan sonra hissedilir derecede arttı. İkinci Felibe, silahlı mücadeleyle alt edemediği William'ı 1580'de ağır suçlamalarla ki suçlarından biri de Türkler'le ittifak kurmak idi, kanundışı ilan

Scanned by CamScanner

etti. William'ı öldürene büyük ödüller vaat edildi. Baltazar adlı biri 1584'te William'ı tabancayla Delft şehrinde öldürdü. İspanyollar kuzeyde tekrar ilerlemeye başlamışlardı. William'ın yerine geçen oğlu Maurice İspanyollar'la mücadeleye devam etti.

Hollanda'nın Kaderini Değiştiren Gemi

Hollandalılar, 1590'dan itibaren yeni geliştirdikleri "fleuten" adlı gemileriyle Hindistan ve Atlantik'te ticarete önem verdiler. Seri olarak üretilen ve okyanuslarda hızla hareket eden yeni tip bu gemiler Hollandalılar'a büyük üstünlük sağlıyordu. İspanyollar'ın ise 1588'de İngiltere'yi istilaya giderken "Yenilmez Armada" diye adlandırılan donanmaları yok olmuş ve deniz üstünlüğünü kaybetmişlerdi. Bundan sonraki mücadele dünya ticaretini ele geçirmek üzerine olacaktı.

Bu büyük ticaret potansiyeline rağmen Hollanda henüz bağımsız bir devlet olarak tanınmıyordu. Dünyanın en büyük ticaret potansiyeline sahip Akdeniz'e, kendi bayraklarıyla giremiyorlardı. Hollandalılar, Akdeniz'de Fransız ve İngiliz bayrakları altında ticaret yapıyorlardı. 1609'da İspanya ile ateşkes imzalamalarının hemen ardından Osmanlı Sultanı tarafından tanınmak ve Akdeniz'de ticaret yapabilme izni alabilmek için temaslara başladılar. 1612'de elçi sıfatıyla gönderilen genç bir avukat olan Cornelis Haga, İstanbul'a geldi. Fakat ticaret imtiyazlarını kaptırmak istemeyen İngiltere, Fransa ve Venedik, Haga'ya karşı her türlü entrikayı denediler. Hollanda Elçisi'nin padişahla görüşmemesi için büyük rüşvetler teklif ettiler. Elçiyi himayesine alan Vezir Halil Paşa, Haga'yı kayığa bindirip Üsküdar'a geçirdi ve Osmanlı sarayında büyük itibarı olan Şeyh Aziz Mahmud Hüdayi'nin elini öptürdü. Haga'nın saygısını beğenen şeyhin tavsiyesi üzerine Haga, 1 Mayıs 1612'de Topkapı Sarayı'nda Birinci Ahmed'in huzuruna kabul edildi. Haga, Sultan Ahmed'in huzurunda, "kralımızı kulluğa

Scanned by CamScanner

kabul buyurup, gemilerimizi başka bayrakla yürütmek minnetinden bizi kurtarırsanız memnun kalacağız" dedi. Katolik İspanya'ya karşı eskiden beri Avrupa'daki mücadeleleri destekleyen Osmanlı yönetimi, Hollanda'ya istedikleri ticaret imtiyazlarını verdi.

Hollandalılar Bayrakları Altında Ticaret Yapabilirler

Osmanlı yönetiminin Hollanda'ya verdiği kapitülasyonlar şöyle başlıyordu:

> "Nederland vilayetlerine bağlı olan Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijsel, Groningen, Groningerland ve bunun yanında Doğu Hindistan'ın vilayetlerine tâbi birçok memleketin generalleri ve hakimleri -akıbetleri hayırlı olsun- tarafından sadakatle mühürlenen mektuplarıyla birlikte Hristiyan milletinin ileri gelenlerinden olan muteber elçileri Cornelis Haga -itaati artsın- huzurumuza geldi. Mektupları incelendiğinde nihai gayelerinin ihlas ve samimiyetlerini arzetmek olduğu anlaşıldı. Yine mektuplarından anlaşılmaktadır ki düşman vilayetlerin gemilerinde olan Müslüman esirleri aileleriyle birlikte kurtararak vilayetlerine göndermişler ve memleketimize ait gemilere ve insanlara uzun bir zamandan beri tecavüzde bulunmamışlardır. Bu dostane davranışlarının neticesi olarak, yüksek eşiğimizle Fransa ve İngiltere arasındaki dostlukta olduğu gibi kendi tüccarlarının, adamlarının ve tercümanlarının memleketimize emniyet içerisinde malları ile birlikte gelip ticaret etmelerine izin verilmesini ve zikredilen ülkelere verilen anlaşmanın bir benzerinin de kendilerine verilmesini istedikleri bilgimize sunulduğunda istekleri tarafımızdan uygun görüldü.
>
> Elçileri Cornelis Haga ise makamımıza yüz sürerek diğer elçiler gibi eşiğimizde elçilik hizmetine tayin edilmiş ve ülkemizdeki iskelelere konsoloslar tayin etmeye yetkili kılınmıştır".

Scanned by CamScanner

"Hollandalılar antlaşmadaki şartlara sadık kaldıkları müddetçe, yeri ve göğü yaratan Allah'ın hakkı, ecdadım ve babamın ruhu için biz de bu anlaşmaya uygun olarak hareket edeceğiz ve ona aykırı bir davranışta bulunmayacağız.

İstanbul-30 Haziran 1612"[9].

Hollanda'yı Tanıdık

Daimi elçi olarak uzun yıllar İstanbul'da kalan Haga iki devlet arasındaki ilişkileri hızla geliştirdi. Hollanda bağımsız bir ülke olarak ilk defa Osmanlı İmparatorluğu tarafından tanındı. Bu durumu engellemek isteyen Venedik Elçisi, veziriazama verdiği notta, Hollanda'nın bir devlet değil, krallarına isyan eden isyankârlar topluluğundan oluştuğunu söylemişti. Buna rağmen Hollanda'ya kapitülasyon verilerek ticaret imtiyazları sağlanmıştı. Bu sayede daha önce Fransa ve İngiltere bayrakları altında seyreden Hollanda gemileri serbestçe Akdeniz'de ticaret yaptılar. Kapitülasyonları almalarının hemen ardından da Akdeniz'de konsolosluk ağı kurdular. Osmanlı topraklarında Halep, İskenderun, Kıbrıs, Mora, İnebahtı ve Eğriboz ile Venedik, Cenova, Livorno ve Sicilya'da konsolosluklar açtılar. Hollanda bir isyancı topluluğundan tanınan bir devlet haline geldi.

Hollanda'nın Katolik krallar ve Habsburglar tarafından tanınmaları çok daha sonra, 30 Yıl Savaşları'nın sonunda imzalanan 1648 Westfalya Antlaşması'ndan sonra gerçekleşti. Hiçbir devlet tarafından tanınmayan Hollanda, bu antlaşmadan 36 sene önce Osmanlı Devleti tarafından tanınmış ve büyükelçi statüsünde ülkemizde temsil edilmişti. Hollandalılar'ın Osmanlılar'dan aldıkları siyasi ve ticari destek de bu devletin Habsburg İmparatorluğu karşısında var olmasını sağlamıştı.

---

[9] Yayınlayan: Kadızade Abdullah, *Akademi Dergisi*, sayı: 4.

Scanned by CamScanner

Eli Sopalı Diplomatlarımız

Üçüncü Selim dönemine kadar yurtdışında daimi Osmanlı elçilikleri yoktu. Herhangi bir mesele olduğunda Osmanlı elçileri ilgili devlete gider ve işleri bittikten sonra geri dönerlerdi.

Osmanlı Diplomasisi

Türkler'in savaşta kazanıp, masada kaybettiği klişe haline gelmiş bir sözdür. Sanki Türkler hiç diplomasiden anlamıyor, saflıkları ve bilgisizlikleri yüzünden Avrupalı diplomatlar tarafından kandırılıyor gibi anlatılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında bazı savaşlarda galip gelinmesine rağmen yapılan antlaşmalardan kayıpla çıkılmıştır. Ancak bunun sebebi Osmanlı diplomatlarının maharetsizliği değil, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlerin baskılarıdır.

Osmanlı tarihi boyunca yapılan antlaşmalar, görüşme süreçleri ve uygulamaları ile birlikte iyi incelenirse çok maharetli diplomatların olduğu ve birçok antlaşmanın Osmanlı lehine neticelendirildiği görülür.

Kılıçla Selamlama

Osmanlı elçileri, yabancı ülke topraklarına girdikten sonra belirlenen güzergâh üzerinden yollarına devam ederlerdi. Her ne

Scanned by CamScanner

kadar gittikleri ülke tarafından kendilerinin emniyeti için asker, mihmandar ve tercüman tayin olunmuşsa da davranışlarında son derece bağımsız idiler. Maiyetlerine verilen tercümanların nasıl davranacaklarından, askerlerin nasıl selama durmaları gerektiğine kadar herşeyi kendi anlayışları doğrultusunda düzenlerler ve aksi davranışların zuhuru halinde derhal müdahale ederek gerekli tavırları sergilerlerdi. Osmanlı elçilerinin emniyetlerini temin için yabancı devlet tarafından refakatlerine verilen askerlerin kılıçlarını çekerek selama durmalarından rahatsız olup, derhal müdahale etmişlerdi. 1748'de Viyana'ya gönderilen Osmanlı elçisi Mustafa Hatti Efendi ve 1739'da Avusturya ile sınırın çizilmesine katılan Ebu Sehl Numan Efendi, böyle bir hadise yaşamış ve duruma müdahale edip sorunu çözmüşlerdi.

Mehmet Emnî Paşa da 1740'da Rusya topraklarına girdikten sonra Rus askerlerinin yalınkılıç selam durmasından, çadırı etrafında nöbet tutmalarından, trampet ve boru çalmalarından hoşlanmamış ve bu uygulamaları kaldırtmıştı. Osmanlı elçisi o kadar etkiliydi ki çariçenin çocuğu olduğu haberini alan Ruslar, Mehmet Emnî'den izin almadan bu durumu kutlamak için top bile atamamışlardı. Rus topraklarında bir süre yol alan Osmanlı elçilik heyeti Petersburg'a nehir yolundan gitmek için gemiye bindiği zaman bir sürprizle karşılaşmıştı. Gemide haçlı bayrakları asılıydı. Osmanlı elçisi, bunun üzerine bu duruma müdahale edip, gemideki haçlı bayraklarını indirtmişti.

Devlet Gururu

Diplomasi ile alakalı eserler incelendiğinde, görülür ki, Osmanlı Devleti'nin muhatabı olan devlet diplomatları da her fırsatta diplomat muhatabını taciz etmeyi ve onun şahsında devletinin gururu ve onuru ile oynamayı denemek istemişler fakat hemen her defasında Osmanlı diplomatlarının tavizsiz tavırları karşısında niyetlerine nail olamamışlardı.

Scanned by CamScanner

Sınırlarda yapılan elçi mübadelelerinde dikkat edilen husus, ilk hareketi veya ziyareti yapmamak ve muhatabını ayağına getirmek ve böylece de devletini yabancı devletler nezdinde temsil ederken onurunu da korumaktı. Mesela, 1748'de Avusturya'ya elçi olarak giden Mustafa Hatti Efendi, Dalya isimli şehre geldiklerinde, kendini karşılamaya gelmeyip konağına çağıran o bölgenin generali Gaudagni Ascanus'un tüm ısrar ve tehditlerine rağmen yanına gitmemişti.

1739'dan sonra Rusya ile sınır çizimi görüşmelerine katılan Ahmet Meramî Efendi, Rus generali Repnin Vasile'nin ilk ziyareti kimin yapacağı ve Azak kalesinin yıkımının ağırdan alınması gibi konulardaki tavırlarına çok kararlı cevaplar vermiş ve görüşmeyi istediği şekilde sonuçlandırmıştı.

Scanned by CamScanner

Elçiler Osmanlı İstanbulu'nu Fermansız Gezemezlerdi

İstanbul, doğal güzelliği yanında, Topkapı Sarayı, Sultanahmet, Ayasofya, Süleymaniye, Fatih gibi büyük camileri, Kapalı Çarşı ve Mısır Çarşısı gibi tarihi kökleri olan ticaret merkezleri ve Galata Kulesi gibi değerleriyle günümüzde olduğu gibi, geçmişte de seyyahların ilgisini çekmekteydi.

Osmanlı döneminde şehrin bu güzelliklerini görmek isteyenler bazı özel şartları da yerine getirmek zorundaydılar. Bu şartların başında da padişahtan alınacak izin geliyordu. Elçilik görevlilerinin İstanbul'un belli yerlerini gezmeleri padişah fermanına bağlıydı ve izinler de bugün olduğu gibi ekonomik amaçlar için değil, devletin gücünü sergilemeye vesile olacak şekilde veriliyordu.

Her ne kadar turizm yoğunluğu on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde artmışsa da, henüz ulaşım araçlarının gelişmediği dönemlerde de İstanbul'daki tarihi eserlerin yabancıların ilgisini çekmesi ve bu eserleri gezip görmek için talepte bulunulması ilginçtir. İstanbul'daki tarihi eserler özellikle elçi ve seyyahların ilgisini daha on altıncı yüzyıldan itibaren çekmeye başlamıştır. Nitekim 1554-1555'te Avusturya elçisi olarak

Scanned by CamScanner

İstanbul'a gelen Busbecq, Ayasofya Camii'ni gezmek istemiş, bunun için de özel bir izin almıştır. İstanbul'u "tabiatın özenerek yarattığı bir yer" olarak tarif eden Busbecq, şehre gelişini ve buradaki bazı eserleri gezmek için dönemin sultanı Kanuni'den nasıl izin aldığını şu şekilde anlatır: "İstanbul'a 20 Ocak'ta vardım... İstanbul'a varınca, gelişimi Sultana bildirmek için kendisine bir ariza gönderildi. Ben de onun cevabını beklerken, İstanbul'u gezmek için bol bol vakit buldum. Önce Ayasofya kilisesini görmek istemiştim. Bunun için özel bir müsaade almam icabetti". Bugün yeri dahi tam olarak tespit edilemeyen, ancak Atik Ali Paşa Külliyesi'nin bir parçası olarak Çemberlitaş'ın yakınlarında olduğu tahmin edilen ve on yedinci yüzyılın sonuna kadar elçilerin ikamet ettikleri Elçi Hanı'nda bulunan Busbecq, suriçi İstanbul'unu gezmek için padişahın iznini almak zorunda kalmıştı. Kanuni Sultan Süleyman'dan gerekli izin alındıktan sonra Avusturya elçisi İstanbul sokaklarında gezmeye başladı. Şehir hakkındaki izlenimlerini daha sonra kitap halinde neşredilen mektuplarında teferruatlı bir şekilde anlattı. Busbecq, bu mektuplarında İstanbul'da gezerken gördüğü ilginç şeylerden de bahsetmektedir. Bunlardan biri de ilk defa gördüğü zürafadır. Ancak elçi zürafanın dirisini değil ancak ölüsünü görme imkânı bulmuştur ve bunu şöyle anlatmaktadır: "İstanbul'da bulunan hayvanlar arasında bir zürafanın da bulunduğunu fakat benim gelmemden az önce öldüğünü öğrendim. Hayvanı toprağa gömmüşlerdi. Tetkik etmem için tekrar çıkardılar. Kemiklerinden gördüğüme göre bu hayvanın, ön tarafı arka tarafına nispetle daha yüksektir. Bu sebeple bir insan veya yük taşımaya elverişli değildir. Bir adı da "deve leopar"dır. Çünkü başı ve boynu itibariyle deveye, benek benek derisiyle de bir leopara benzemektedir...".

Suriçinde gezmek için özel şartların gerektiğini anlatan bir diğer kişi de Pedro'dur. Osmanlıların eline esir düşen ve

Scanned by CamScanner

1552 ile 1556 yılları arasında İstanbul'da bulunan müellif, başından geçenleri soru cevap şeklinde anlatır.

Pedro, seyahatnamesinde şehirde yabancıların gezmesinin bazı sakıncalarına değindikten sonra, kendisinin Ayasofya Camii'ni nasıl gezebildiğini şu şekilde anlatmaktadır:

> "Juan-Anlaşılan fevkalâde bir şey. Görmek isteyen herkesi içeriye sokarlar mı?
>
> Pedro-Müslüman olmayanlar bilmeden içeri girerlerse Müslüman edilirler. Benim gibi özel bir durumu olanlar [Kaptan-ı derya Sinan Paşa'nın doktoru] bunun dışındadırlar. Kapılarda bekleyen yeniçerilerin ellerine iki riyal verdin mi girebilirsin, başka türlü imkânsız. Yoksa hemen din değiştirirsin". Pedro her ne kadar padişah izni ile gezmese de, Kaptanıderya Sinan Paşa'nın nüfuzunu kullanmak zorunda kalmıştır. Bu da suriçinde gezmek için bazı özel şartlara haiz olmak gerektiğini göstermektedir.
>
> Bazı durumlarda ise devlet, resmî görevle İstanbul'a gelen misafirlerini suriçinde gezdirmeyi özellikle kendisi isterdi. Böylece ülkenin zenginliği ve devletin gücü daha iyi sergilenecekti. Böyle bir durum Târîh-i Selânikî'de aktarılmaktadır. 1586'da İstanbul'a gelen İran elçisi Tahmasb, Üsküdar'da gösterişli törenlerle karşılandıktan sonra Eminönü'ne geçirildi. Elçiye Vezir Piyale Paşa refakat etmekteydi ve İstanbul'u da paşa gezdirecekti. Piyale Paşa, Tahmasb'ı şehirde gezdirirken devletin gücünü gösterecek mekânları seçmeye dikkat etmişti. Selânikî, paşanın bu dikkatini şu şekilde anlatmaktadır: "Ve herkes gelip karargâhlarına ulaştıktan sonra Vezir Muhafız Piyale Paşa hazretleri o mevsimde bulunan eşsiz çiçek ve meyvelerden gönderilip... hep şehri hamamları ve şanlı Osmanlı sultanlarının cennet gibi camilerini, özellikle de Büyük Ayasofya'yı sağında ve solunda yasakçılar olduğu halde seyretti. Sultan Süleyman Han Camii ve Yavuz Selim Camii'ni görüp şükür secdesi etti".

Scanned by CamScanner

İran elçisinin dahi şehirde belirli yerleri gezmesine müsaade edilmesi, en azından on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda devletin izin verirken seçici hareket ettiğini, resmî görevlilere belirli mesajlar verilmenin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

İstanbul'da gezmek için padişah izni aldığını tespit ettiğimiz diğer bir seyyah da Oliver'dir. Fransa İhtilal Hükümeti tarafından 1793'te İstanbul'a gönderilen Olivier, seyahatnamesinde İstanbul'da bazı yerleri gezmek için padişah izni gerektiğini de kaydetmektedir. Esir Pazarı'nı gezmek isteyen seyyah, böyle bir izin almak zorunda kalmıştır. "Gerçekten, kızların satıldığı esir pazarına, esir satın alacak Müslüman ve Türklerden başkası giremez. Padişah'ın bir fermanı olmadan hiçbir Avrupalının esir pazarına girebilmesi mümkün değildir. Bu ferman da ancak yabancı büyük elçilere ve diplomatlara, o da Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılacakları zaman bahşedilen bir lütûftur. Bizler de bu konudaki merak ve araştırmalarımızı tatmin edebilmek için Türkiye'den ayrılmakta olan vatandaş "Cara Saint-Cyr"ın sağladığı böyle bir fermandan memnuniyetle faydalandık. Elimizde ferman, yanımızda yeniçeri muhafızlar ve tercüman, Cara Saint-Cyr ile birlikte İstanbul'daki yangın ve depremlere rağmen ayakta kalabilmiş eski Bizans eserlerini, abideleri, başlıca camileri, tımarhaneyi, hayvanat bahçesini ve esir kızlar pazarını gezdik".

Bugün Müslümanlardan çok modern seyyahların ziyaret ettiği mekânların çoğunu Osmanlı döneminde gezmek ancak padişah fermanıyla mümkündü. Padişah izni de herkese verilmezdi. Daha çok resmi görevle İstanbul'a gelenlere, belirli şartlarda sağlanan bir haktı. Bu yüzden Osmanlı İstanbul'u fermansız gezilemezdi.

Scanned by CamScanner

EK

Fransız Katliamları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1946'da Fransa'da 4. Cumhuriyet kurulmuştur. Fransa, bu dönemde sahip olduğu sömürgeleri elinden tutamayacağını görerek, eski Fransız sömürgelerini koloni imparatorluğu adı altında yönetmek yerine, Fransız Birliği adı altında bu devletleri yönetmeye çalışmıştır. Ancak İkinci Dünya savaşından yeni çıkan ve 4. Cumhuriyet döneminde (1946-1958) siyasi istikrarı yakalayamayan bu devletleri kontrol edememiş ve bu ülkeler teker teker bağımsız olmuşlardır. Bu devletlerden bazılarının istiklalini kabul eden Fransızlar Cezayir ve Kamboçya'da ise insanlığa karşı suç işlemişlerdir.

Vendée Soykırımı[1]

Fransız İhtilali sonrasında ülke genelinde yaşanan iç savaş tarihte benzerine pek rastlanmayan gelişmelere sahne olmuştu. Fransız İhtilali kan ve gözyaşı ihtilalidir. İhtilalcilere göre Cumhuriyeti asla sevmeyecekleri için öldürülmeliydiler. Kral başta olmak üzere ülke genelinde toplam bir milyondan fazla insan hayatını kaybetti. Özellikle kiliseye karşı alınan tavır neticesinde İhtilal komitesinin din adamaları için hazırlattığı yasaya piskopos ve

1 Ahmet Kavas, "Vendée Savaşı ve Osmanlı'dan Sığınma İsteyen Fransızlar", *İki Din Arasında Fransa*, İstanbul 2011, s. 335-342'den özetlenmiştir. Yazara müsaadesi için teşekkür ediyoruz.

Scanned by CamScanner

papazları yemin ettirme girişimi Fransa'nın kuzeyindeki Vendée'de büyük yankı uyandırdı.

Bugünkü ismi bile ihtilalin bir hediyesi olan ülkenin batısındaki 'Vendée' bölgesinde 1793 yılı başından itibaren cereyan eden hadiseler içler acısı sahnelerle doludur. Katolik mezhebine sıkıca bağlı oldukları için dinlerinden ve geçimlerini topraktan sağladıkları için arazilerinden kopmak istemeyen Vendéeliler sadakatle bağlı oldukları kralın idam edilmesiyle birlikte iyice gerginleşmişlerdi. 24 Şubat 1793 tarihinde ülke genelinden 300 bin gönüllü asker alınması kararı onların başkaldırması için geri dönülmez bir süreci başlattı. Cumhuriyet idaresine karşı askeri karargâhları konumundaki Cholet'te 4 Mart 1793 tarihinde ilk isyanı çıkardılar. Birinci Vendée Savaşı olarak da bilinen bu ilk savaş 23 Aralık 1793 tarihinde bitti. Fakat Vendéeliler Paris merkezli Cumhuriyet idaresiyle çarpışmayı göze almışlardı. Sonuçta ağır kayıplar vermelerine rağmen ellerine geçen her fırsatta bu savaşı devam ettirmeye kararlıydılar. Bu sebeple 1832 yılına kadar toplam dört defa daha merkezi otoriteyle savaşacaklardı.

12 bin kilometrekare genişliğinde yüz ölçümü olan Vendée'nin 1789 öncesinde adı Aşağı Poitou idi. Köylülerin başkaldırısı olarak ortaya çıkan ilk hadiselerin ardından buraya Vendée Askeri Bölgesi denilmişti. Cumhuriyet Orduları Vendée'yi kesin olarak haritadan silmeyi kafalarına koymuşlardı. Çünkü o dönemde kendilerine atfedilen suçlar affedilmez büyüklükteydi. Halkı haydutlarla işbirliği yapmış, Cumhuriyet ordularına karşı ellerine silah almışlar, ihtilale karşı toplanmaya devam etmişler ve krallığı yeniden inşa sevdasına düşerek cumhuriyete karşı gelmişlerdi.

23 Ekim 1793 tarihinde Cumhuriyet Orduları komutanlarından François Joseph Westermann Fransız İhtilali'nin ardından kurulan Kamu Güvenliği Komitesi'ne Vendée'den şu mektubu göndermişti: 'Artık Vendée yok, kadınlarıyla ve çocuklarıyla kılıçlarımız altında öldüler. Onları Savernay'ın meralarına ve

Scanned by CamScanner

ormanlarına gömdüm. Bana verilen emirleri yerine getirerek çocukları atların ayakları altında ezdim, bir daha haydutlar doğurmasınlar diye kadınları katlettim. Hepsini yok ettiğim için bana kötülük yapmak üzere yaklaşabilecek bir esirim bile yok.'

Yapılan katliam sonucu bütün Vendée, Millî Mezarlığa dönüştürülmüştü. Onları öldürmek için giyotin, suda boğma, kurşun, süngü, kılıç, tüfek dipçikleri kullanıldıysa da bu savaş aletlerinin hazineye belli bir külfet getirdiğini düşündüler. En etkili silah zehir olmalıydı ve hem de az masraflıydı. Vendéeliler'in yiyecekleri, içecekleri zehirlendi, köylülerin sığınacağı ormanlar yakıldı.

Vendée-Vengée şeklinde yer etti ki, intikam alınmış Vendée demekti. Vendée bölgesinde 200 binden fazla insan öldürülmüştü. Bir bölge insanına karşı yapılan bu toplu kıyım Avrupa'da işlenen ilk génocide, yani soykırım olarak tarihe geçti. Bu katliamda hayatını kaybedenlerin cesetleri, 1814 yılında çıkarılarak düzenlenen dini törenlerle kilise bahçelerine ve mezarlıklara gömüldüler.

Fransa'daki katliamdan kaçan insanlar ise Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Avusturya, Rusya, Amerika ve Prusya'ya sığınmışlardı.

Yahudi Katliamı

Fransa, 1940'da Almanya'ya yenildikten sonra güneyden Almanya işgaline uğramamış ülke kurulmuş ve Almanlarla barışı imzalayan Mareşal Petain bu ülkenin başına geçmişti. Mareşal Petain'in yönettiği Vichy Fransa'sı bağımsız olmasına rağmen her konuda Nazilerle işbirliğine girişmişti. Petain ilk olarak Almanya'da düzene benzer bir şekilde 3 Ekim 1940'da Yahudiler'le ilgili bir kanun çıkarttı. Bu statüye göre, Yahudiler'in hiçbir ortamda olması istenmekteydi. Yahudilerin, bazı mesleklere girmesi, veya geçiş yapması engelleniyordu. Mayıs 1941'de durum daha da da sıkılaştırıldı. Mayıs 1941'de Paris'te 3747 kişi tutuklandı. 1942'de

Scanned by CamScanner

Naziler'in talebi üzerine Fransa topraklarındaki Yahudiler, Nazi kamplarına gönderilmeye başlandı. İlk Yahudi kafilesi 12 Mart 1942'den itibaren trenlere alındı. 1942'inin 16 ve17 Temmuz'da Nazilerle işbirliği kararı gereğince 13.152 kişi Paris'te tutuklandı (La Grande Rafle olayı) ve önce Drancy toplama kampına oradan da Auschwitz'teki nazi imha kampına gönderildiler. 1942 yılında toplam 41.951 kişi Nazilere teslim edildi. 1943 ve 1944 yılında da Nazi kamplarına gönderme işlemleri devam etti. 75 binden fazla Yahudi kamplara gönderilmişti. Nazi kamplarından kurtulabilen insan sayısı 2000 kişi kadardı.

Alman kampları dışında Vichy Fransa'sında Yahudilere baskı ve şiddet devam etti. savaş öncesi Fransa'da bulunan 800 bin Yahudi'nin yaklaşık üçte biri öldürüldü. Naziler'in devrilmesi sonrası, Fransa'da da yargılamalar gerçekleşti. Bu olayla ilgili onbinlerce dava açıldı. Bu yargılamaların sonucunda 6,763 idam kararı verilirken 791 kişi idam edildi.

Cezayir Katliamı

Her ne kadar Cezayir bağımsızlık savaşının başlangıcı 1954'te kabul edilse de Fransa İkinci Dünya savaşı biter bitmez, baskı politikasına girişmiş 8 Mayıs 1945'te başlayan olaylarda Setif ve Guelma'da binlerce Cezayirli katledilmiştir. Bu olay Cezayir'deki soykırım sürecinin başlangıcıdır. Fransız yönetimine karşı Cezayirliler, 1954'te bağımsızlık mücadelesini başlattılar. Fransa'ya karşı bağımsızlık hareketinin önderliğini Ferhad Abbas, Ahmed Bin Messali Hac gibi isimler üstlendiler. Cezayirliler'in protesto eylemlerinin ve silahlı mücadelesinin başlaması üzerine Fransa, ölçüsüz bir saldırganlığa girişti. Vali Soustelle'nin emri ile binlerce insan katledildi. Bununla da yetinmeyen Fransızlar 400 bin kişilik bir birliği Cezayir'e yerleştirdiler. Bu olaylardan sonra Milli Kurtuluş Cephesi, Fransa'ya karşı büyük bir mücadele başlattı. Olayların büyümesi Fransa'da hükümet krizlerini büyütünce Fransa

Scanned by CamScanner

1958'de siyasi krizin içine girdi ve Cezayir'den gelen Jacques Soustelle yaptığı darbe neticesinde, 5. Cumhuriyet kurularak, Charles de Gaulle geniş yetkilerle cumhurbaşkanı oldu.

Jacques Massu Cezayir'deki birliklerin yönetimi ele geçirdi. Bu sırada Fransa'nın Cezayir'deki katliamları devam etti. Yaklaşık 1 milyon kişi öldürüldü. 1959'da Charles de Gaulle'de Cezayir'e kendi kaderini tayin hakkını tanıdı. Çoğunluğu Cezayir'de savaşan ve katliamları gerçekleştiren lejonlara önderlik eden Fransız generaller, 1961'de De Gaulle'nin bu kararını tanımayarak darbe yapmaya kalkıştılarsa da başarı olmadılar. Sonunda Cezayir'de bağımsızlık referandumu yapılmasını Fransa kabul etti. Yapılan referandum sonucunda ezici bir çoğunlukla Cezayir 1962'de bağımsız oldu. Ancak 1,5 milyona yakın Cezayirli katledilmişti.

Ruanda Katliamı

Ruanda'da 1994'te meydana gelen soykırım sırasında, Fransız hükümetinin rolü hala sorgulanmaktadır. Fransa'nın bu soykırım sırasında Hutular'ı Tutsileri katletmesi için cesaretlendirdiğini kabul edilir. Bölgede bulunan Fransız askerlerinin katliamlara dahil olduğu da rapor edilmiştir. 100 gün süren savaş sırasında Hutiler, 800 bin Tutsi'yi öldürmüştür. Bu katliamlarda sorumluluğu olan 33 asker ve siyasi liderin hakkında suç duyurusu olmasına karşın Fransa bu konuda kayıtsız kalmıştır. Fransızlar'ın Birleşmiş Milletler gücüne bağlı yürüttükleri Turkuvaz Operasyonu'nu barışı sağlamak yerine soykırımı gerçekleştiren Hutular'ın Tutsileri yakalayıp öldürmelerine göz yummaları yönündeydi. Fransızlar'ın Hutular'ı destekleme nedeni, Hutular'ın Fransızca, Tutsiler'in ise İngilizce konuşmasıydı.

Scanned by CamScanner

Bibliyografya

Kaynaklar

Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673)*, I-II, yay. Charles Schefer, çev. Nahid Sırrı Örik, Ankara 1987.

Albert Vandal, *L'Odyssée d'un ambassadeur: les voyages du marquis de Nointel*, 1670-1680, Paris 1900 (Türkçesi: *Marquis de Nointel'in Seyahatleri*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, çev. nr. 31).

———, *Une Ambassade Française en orient sous Louis XV : la mission du marquis de Villeneuve*, 172.8-1741, Paris 1887 (Türkçesi: *XV. Louis Zamanında Doğuda bir Fransız Sefareti*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, çev. nr. 74).

Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları, I-II, neşr. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul tsz.

Charles Gravier, Comte de Vergennes, *"Mémoire sur la Porte Ottomane Mémoire sur la Porte Ottomane Composé au Retour de son Ambassade à Constantinople"in Polituque de Tous les Cabinets de l'Europe, pendaut les Regues de Louis XV et de Louis XVI*, I-II, Paris 1793.

Eugenio Alberie, *Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneziani Al Senato durante il Secolo decimosesto*, Serie III, I-III Frenze 1840–1863.

Scanned by CamScanner

Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1264.

Geschichte Sultan Suleymân Kanûnîs vo 1520 bis 1557, oder Tabakat ül-Memâlik ve Derecât ül-Mesâlik vo Celâlzâde Mustafâ genannt Koca Nisancı, neşr. Petra Kappert, Wiesbaden 1981.

Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, I, 1573-1576; II, 1577-1578, çev. Turkis Noyan, İstanbul 2007.

Jean Baptiste Tavernier, *XVII. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat*, çev. Ertuğrul Gültekin, İstanbul 1980.

Jean Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, çev. Ali Berktay, İstanbul 2009.

La Motraye Seyahatnamesi, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul 2007.

Le Chevalier de Vergennes: Son Ambassade a Constantinople, I-I, Paris 1894.

Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi*, çev. Oğuz Gökmen, I-II, İstanbul 1991.

Tournefort Seyahatnamesi, çev. Ali Berktay-Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2005.

Philippe Du Fresne-Canaye, *Frense-Canaye Seyahatnamesi, 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009.

Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul tsz.

Le Voyage de Monsieur d'Aramon, ambassadeur pour le roy en Levant, yay. haz. Ch. Schefer, Paris 1887.

Marquis De Bonnac, *İstanbul'da Fransız Sefirliği Yapmış Olan Zevat Hakkında Tarihî Muhtıralar*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, çev. nr. 67.

Memoire Historique sur l'Ambassade de France a Constantinople par le Marquise de Bonnac..., haz. Charles Schefer, Paris 1894. (Türkçesi: *İstanbul'da Fransız Sefirliği Yapmış Olan Zevat Hakkında Tarihî Muhtıralar*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, çev. nr. 67).

Scanned by CamScanner

Muhabere-i Resmiyye Sureti, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr. O. 34.

Osmanlı Belgelerinde Cezayir, Başbakanlık Devlet Arşivleri yayını, Ankara

Stanley Mayers, *Sultan'ın Orgu*, trc. Halim Spatar, İstanbul 2000.

Araştırmalar

Ahmed Refik [Altınay], *Türkler ve Kraliçe Elizabeth*, İstanbul 1932.

———, "Fransa Elçisi Verjenin Resmi Muhaberelerine Nazaran Koca Ragıb Paşa Sadaretinde Bâbıâli", *Yeni Mecmua*, III/56 (İstanbul 1918)

———, *Hicri Onbirinci Asırda İstanbul Hayatı: 1000-1100*, İstanbul 1988.

———, *İstanbul Hayatı: Hicri Onikinci Asırda: 1100-1200*, İstanbul 1988.

Ahmet Kavas, *İki Din Arasında Fransa*, İstanbul 2011.

Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlaması ve Gelişmesi 1553-1610*, Ankara 1953.

———, "Hoca Sadeddin Efendinin Türk-İngiliz Münasebetlerinin Tesisi ve Gelişmesindeki Rolü", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 20-315.

———,, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar*, I, Ankara 1943.

———, *İsveç Kralı XII. Şarl'm Hayatı ve Faaliyeti*, Ankara 1940.

Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul 2007.

Annie Berthier, "Kanunî Süleyman'ın I. François'ya Mektubu", *Toplumsal Tarih*, sayı: 17 (İstanbul 1995), s. 43-45.

Asuman Baytop, *Türkiye'de Botanik Tarihi Araştırmaları*, Ankara 2004.

Auguste Boppe, *XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları*, çev. Nevin Yücel-Celbiş, İstanbul 1998.

Scanned by CamScanner

Aziz Suryal Atiya, *Niğbolu Haçlılar Seferi*, trc. Esat Uras, Ankara 1956.

Bülent Arı, *The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch Capitulations of 1612*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2003.

———, "İstanbul'daki İlk Hollanda Elçisi: Cornelis Haga ve 1612 Tarihli Hollanda Kapitülasyonları", *Divân*, sayı: 2 (İstanbul 2003).

———, "İlk Osmanlı-Hollanda Münasebetleri", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 493-501.

C. D. Rouillard, *The Turk in French History. Thought and Literature 1520-1660*, Paris 1938.

Derek McKay-H. M. Scott, *Büyük Devletlerin Yükselişi 1648-1815*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 2011.

Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 2010.

Ezel Kural Shaw - Colin J. Heywood, *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500–1800*, Los Angeles 1972.

Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1992.

Feridun Emecen, "Mohaç Meydan Muharebesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXX, 232-235.

———, "Niğbolu Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXIII, 89-92.

———, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 501-520.

Fuat Carım, *İşlenmemiş Konular*, İstanbul 1996.

Gülgün Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları: 1530-1699*, İstanbul 2003.

Halil İnalcık, *Doğu Batı, Makaleler*, I, Ankara 2005.

———, *Devlet-i Aliyye*, İstanbul 2009.

———, "İmtiyâzât", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXII, 245-252.

Scanned by CamScanner

Hamid Dereli, *Kraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*, İstanbul 1932.

Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, I-XVI, yay. haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, çev. Vecdi Bürün-Refik Özdek, İstanbul 1983-1986.

Helene Desmet-Gregoire, *Büyülü Divan XVIII. Yüzyıl Fransa'sında Türkler ve Türk Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1991.

Hüseyin Işık, *Yabancı Gözüyle Türkler ve Türk Ordusu*, Ankara 1995.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, İstanbul 1971.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1984.

İsmail Soysal, "Türk-Fransız Diplomasisinin İlk Devresi", *Tarih Dergisi*, sayı: 5-6, İstanbul 1953.

James Reston, *Kanuni ve Şarlken, Avrupa Uğruna Savaş 1520-1536*, çev. Deniz Arslan, İstanbul 2011.

Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-VII, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.

Lemar Vansen, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Diplomasisinde Türkler", çev. Ayşe kılıç, *Tarih Dergisi*, Sayı: 51 (İstanbul 2011), s. 165-189.

Leyla Coşan, *16. Yüzyıla Almanların Türklerden Korunmak İçin Yazdığı Dualar: Tanrım Bizi Türklerden Koru*, İstanbul 2009.

M. J. Jouannin, *Osmanlı İmparatorluğu Askerlik Sanatı, Örf ve Âdetleri*, Çev. Reşat Uzmen, İstanbul 2000.

Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993.

Mustafa Cezar-Midhat Sertoğlu vd., *Mufassal Osmanlı Tarihi*, I-VI, İstanbul 1958-1972.

Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-V, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.

Onur Bilge Kula, *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi*, İstanbul 2010.

Scanned by CamScanner

Orhan Burian, Araştırmalar-İncelemeler, haz. Zeki Arıkan, Ankara 2006.

Susan Skilliter, "II. William Harborne: İlk İngiliz Elçisi", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)*, Ankara 1985, s. 21-31.

———, *William Harborne and the Trade with Turkey (1578-1582)*, London 1977.

Zeynep Dramalı, *Tarihi Tersten Okumak*, İstanbul 2004.

Kenneth Setton, *The Papacy and Levant*, III-IV, Philadelphia 1984.

T. G. Djuvara, *Türkiye'yi Parçalamak İçin 100 Plan*, çev. Yakub Üstün, İstanbul 1979.

Tahsin Fındık, "Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı ile XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri", *Türkler, IX*, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 567-574.

Türk Denizcilik Tarihi, ed. Bülent Arı, Ankara 2002Yaşar Yücel, *Kanuni ile 46 Yıl*, Ankara 1987.

Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, Ankara 1999.

XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997.

Scanned by CamScanner

YEDİTEPE

FRANSA'YA OSMANLI TOKADI

Erhan AFYONCU • Ahmet ÖNAL • Uğur DEMİR

Kanunî, 1526 Ocak'ında Fransa Kralı Fransuva'nın annesinin yardım isteğine karşılık gönderdiği fermanında kendi haşmetini belirtip, imparatorluğunun vilayetlerini sayarken Fransa'yı sıradan bir vilayet, kralını da hiç ünvan zikretmeden sıradan bir hükümdar olarak nitelendiriyordu:

"Ben ki sultanlar sultanı, hakanlar hakanı, hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un ve Dulkadir Vilayeti'nin ve Diyarıbekr'in ve Kürdistan ve Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Halep'in ve Mısır'ın ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen'in ve büyük babalarım ecdadımın kahredici kuvvetleriyle fethettikleri, büyüklüğün sığınağı olan zatımın ateş yağdıran ve zafer nakşeden kılıcıyla fethettiği nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Bâyezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım. *Sen ki Fransa vilayetinin Kralı Fransuva'sın.*"

13 00 TL

Ön Kapak Resmi: Üçüncü Ahmed'in elçi kabulü
Arka Kapak Resmi: Kanunî'nin Fransuva'ya Fermanı ve Üçüncü Murad'ın elçi kabulü.

9 786054 052

kitapadresi.c

Scanned by CamScanner